

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
SİGORTACILIK ANABİLİM DALI

**FİNANSAL GELİŞMİŞLİK VE İNSANİ GELİŞMİŞLİK İLE
SİGORTACILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN PANEL VERİ ANALİZİ İLE
İNCELENMESİ**

Doktora Tezi

AYLİN MERCAN ALKAN

İSTANBUL, 2024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
SİGORTACILIK ANABİLİM DALI

**FİNANSAL GELİŞMİŞLİK VE İNSANİ GELİŞMİŞLİK İLE
SİGORTACILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN PANEL VERİ ANALİZİ
YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ**

Doktora Tezi

AYLİN MERCAN ALKAN

DANIŞMAN: PROF.DR. ALİ KÖSE

İSTANBUL, 2024

ÖZET

FİNANSAL GELİŞİMİŞLİK VE İNSANİ GELİŞİMİŞLİK İLE SİGORTACILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN PANEL VERİ ANALİZİ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Sigorta sektörü bireylerin, firmaların hatta ülkelerin karşılaşılabileceği risklere karşı güvence sunan, bu risklerin yönetilmesini sağlayarak ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunan bir finansal hizmet sektörüdür. Gelişmiş bir sigortacılık sektörüne sahip olabilmek, bireylerin gelecekteki belirsizliklere karşı daha güvenli bir yaşam sürmelerine olanak tanıyabilecek, ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmelerini sağlayabilecek ve böylece toplumsal refahı arttırabilecektir. Bu nedenle sigorta sektörünün finansal sistem içerisindeki yerinin anlaşılabilmesi ve insani gelişmişlik ile olan ilişkisinin somutlaştırılabilmesi, sektörün önemini ortaya koyabilmek açısından derinlemesine incelenmesi gereken konulardır. Bu bağlamda, sigorta sektörünün finansal gelişmişlik ile olan bağlantısı, sektörün yatırımlar için uzun vadeli fon kaynağı sağlaması ve finansal sistemin derinleşmesine katkıda bulunması üzerinden ele alınmıştır. Ayrıca, sigortacılığın sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik alanlarındaki fonksiyonları incelenerek insani gelişmişlik üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri değerlendirilmiştir.

Çalışmada sigorta sektörünün finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik arasındaki ilişkinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 1980-2022 yılları arasında 81 ülke için panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada bağımlı değişkenler olarak finansal gelişim endeksi ve insani gelişim endeksi kullanılırken bağımsız değişken olarak hayat ve hayat dışı sigorta toplam prim üretimi, sigorta penetrasyonu, sigorta yoğunluğu verileri kullanılmıştır. Veriler Swiss RE şirketi ile görüşülerek elde edilmiştir. Çalışmada kurulan iki ayrı model için analiz bulguları, sigortacılığın gerek finansal gelişmişlik gerekse insani gelişmişlik ile anlamlı ve pozitif bir ilişkisi olduğu yönündedir. Analiz sonuçları, sigorta sektörünün finansal ve insani gelişim üzerindeki etkilerini ortaya koymakta ve sektörün ekonomik kalkınma süreçlerindeki önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sigortacılık, Finansal Gelişim, İnsani Gelişim, Panel Veri Analizi

SUMMARY

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL DEVELOPMENT AND HUMAN DEVELOPMENT AND INSURANCE WITH PANEL DATA ANALYSIS METHOD

Insurance is a financial service sector that provides assurance against risks that individuals, firms and even countries may face and contributes to economic stability by managing these risks. Having a well-developed insurance sector will allow individuals to live a more secure life against future uncertainties, enable them to continue their economic activities and thus increase social welfare. Therefore, understanding the place of the insurance sector in the financial system and concretizing its relationship with human development are issues that need to be examined in depth in order to reveal the importance of the sector. In this context, the link between the insurance sector and financial development is analyzed through the sector's provision of long-term funding for investments and its contribution to the deepening of the financial system. In addition, the direct and indirect effects of insurance on human development are evaluated by examining its functions in the areas of health, education and social security.

The study aims to reveal the relationship between financial development and human development in the insurance sector. In this direction, panel data analysis method was applied for 81 countries between 1980-2022. In the study, financial development index and human development index are used as dependent variables while life and non-life insurance total premium production, insurance penetration and insurance density data are used as independent variables. Data obtained through consultation with Swiss RE company The findings of the analysis for the two-bear model established in the study indicate that insurance has a significant and positive relationship with both financial development and human development. The results of the analysis reveal the effects of the insurance sector on financial and human development and emphasize the importance of the sector in economic development processes.

Keywords: Insurance, Financial Development, Human Development, Panel Data Analysis

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLolar LİSTESİ	İV
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VI
GRAFİKLER LİSTESİ	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

SİGORTANIN TEMEL İŞLEVLERİ TÜRKİYE VE DÜNYADA SİGORTA SEKTÖRÜ

1.1.Sigorta ve Sigortanın Temel İşlevleri	3
1.1.1.Sigortanın Ekonomik İşlevleri	5
1.1.2.Sigortanın Sosyal İşlevleri	8
1.2. Türkiye ve Dünya’da Sigorta Sektörü.....	11
1.2.1. Şirket Sayıları ve Sermaye Yapısı.....	11
1.2.2. İstihdam	12
1.2.3. Finansal Sistem İçerisindeki Yeri.....	12
1.2.4. Prim Üretimleri	13
1.2.5. Sigorta Penetrasyon Oranı	19
1.2.6. Sigorta Yoğunluğu	21
1.3.Türkiye Sigorta Sektöründe Güncel Sorunlar	23

1.4. Küresel Sigorta Sektörüne İlişkin Beklentiler.....	25
---	----

2. BÖLÜM

FİNANSAL GELİŞİM VE İNSANİ GELİŞİM ENDEKSLERİ

2.1.Finansal Sistemler	29
2.1.1 Finansal Sistemin İşlevleri.....	30
2.2.Finansal Gelişim Kavramı.....	33
2.2.1.Finansal Gelişimin Ölçütleri.....	35
2.2.2. Finansal Gelişim Endeksi	38
2.3.Türkiye’de Finansal Gelişmişlik	41
2.4.Türkiye’de Finansal Gelişmişlik Endeksi	42
2.5. Finansal Gelişim ve Sigortacılık	44
2.6.İnsani Gelişim Endeksi.....	46
2.6.1.Türkiye’de İnsani Gelişmişlik Endeksi.....	48
2.6.2.Sigortacılık ve İnsani Gelişim İlişkisi.....	49

3. BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

3.1. Finansal Gelişim ve İnsani Gelişim Endeksi ile İlgili Çalışmalar	51
3.2. Sigortacılık, İnsani Gelişim ve Finansal Gelişim İlişkisi ile İlgili Çalışmalar.....	60
3.3. Sigortacılık Alanında Panel Veri Analizi Kullanılarak Yapılan Çalışmalar	65

4. BÖLÜM

FİNANSAL VE İNSANİ GELİŞİM ENDEKSLERİ İLE SİGORTACILIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

4.1. Çalışmanın Amaç ve Önemi.....	72
------------------------------------	----

4.1. Yöntem	72
4.1.1. Panel Veri Yöntemi	73
4.1.2. Panel Veri Yönteme İlişkin Temel Kavramlar	73
4.1.3. Panel Veri Analizinin Avantajları	74
4.1.4. Panel Veri Analizinin Dezavantajları	75
4.1.5. Panel Veri Modelleri	75
4.1.5. Değişkenlerin Belirlenmesi	78
4.1.6. Veri Seti	79
4.2. Ekonometrik Model	81
4.3. Modeldeki Değişkenlerin Beklenti Yönleri	82
4.4. Analiz Bulguları	85
4.3.1. Birim ve Zaman Etkilerin Sınanması	85
4.3.2. Homojenlik Testi (Delta Testi)	86
4.3.3. Yatay Kesit Bağımlılık Testi (CD Testi)	87
4.3.4. Birim Kök Testleri	89
4.3.6. Hausman Testi	91
4.3.6. Değişen Varyans (Heteroskedastisite) Testi	92
4.3.7. Otokorelasyon Testi	93
4.3.8. FGE Modeli Tahmin Sonuçları	94
4.3.9. İGE Modeli Tahmin Sonuçları	99
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	110

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1: Şirket Sayıları.....	11
Tablo 2: İstihdam Durumu.....	12
Tablo 3: Finansal Sistem İçerisindeki Payı	13
Tablo 4: Türkiye Prim Üretimleri.....	14
Tablo 5: Türkiye Branş Bazında Prim Dağılımları (%).....	15
Tablo 6: Sigorta Üretimlerine Göre En Büyük 10 Sigorta Pazarı	18
Tablo 7: Sigorta Penetrasyon Oranları	20
Tablo 8: Sigorta Yoğunluğu (Türkiye, Dünya).....	21
Tablo 9: Sigorta Yoğunluğuna (Kişi Başına Düşen Prim) Göre İlk 10 Ülke Sıralaması.....	22
Tablo 10: Toplam Sigorta Penetrasyonu, 2023	27
Tablo 11: Sigorta Yoğunluğu Verileri, 2023	28
Tablo 12: Finansal Gelişim Endeksi Göstergeleri	39
Tablo 13: Finansal Kurumlar ve Finansal Piyasalar Özelinde Gelişim Endeksleri.....	42
Tablo 14: Puanlara Göre İnsani Gelişmişlik Seviyesi	47
Tablo 15: 1990-2022 Türkiye İnsani Gelişim Endeksi'nin Değişimi.....	49
Tablo 16: Finansal Gelişim ve İnsani Gelişim Endeksi ile İlgili Çalışmalar.....	51
Tablo 17: Sigortacılık, İnsani Gelişim ve Finansal Gelişim İlişkisi ile İlgili Çalışmalar	60
Tablo 18: Sigortacılık Alanında Panel Veri Analizi Kullanılarak Yapılan Çalışmalar	65
Tablo 19: Panel Veri Modelleri.....	76
Tablo 20: Gelir Seviyelerine Göre Analizde Kullanılan Ülke Grupları	79
Tablo 21: FGE Modeli İçin Değişkenlerin Beklenen İlişki Yönleri.....	82

Tablo 22: İGE Modeli için Değişkenlerin Beklenen İlişki Yönleri.....	84
Tablo 23: FGE Modeli için Tahminciler Arasında Karar Vermek için Yapılan Test Sonuçları	85
Tablo 24: İGE Modeli için Tahminciler Arasında Karar Vermek için Yapılan Test Sonuçları.	86
Tablo 25: FGE Modeli Homojenlik Testi (Delta Test)	87
Tablo 26: FGE Modeli Yatay Kesit Bağımlılık Testi Sonuçları	88
Tablo 27: İGE Modeli Yatay Kesit Bağımlılık Test Sonuçları	89
Tablo 28: FGE Modeli Birim Kök Testi Sonuçları.....	90
Tablo 29: İGE Modeli Birim Kök Testi Sonuçları.....	90
Tablo 30: Panel Veri Modeli Seçim Kriterleri	91
Tablo 31: Tahminciler Arası Seçim Kriteri Hausman Testi.....	92
Tablo 32: Değişen Varyans (Heteroskedastisite) Testi Sonuçları	93
Tablo 33: Otokorelasyon Testi Sonuçları	94
Tablo 34: FGE Modeli Tahmin Sonuçları	95
Tablo 35: İnsani Gelişim Endeksi Modeli Tahmin Sonuçları.....	100

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi.....	9
Şekil 2: Finansal Sistemin İşleyişi	30
Şekil 3: Finansal Gelişim Endeksi (IMF)	39
Şekil 4: İnsani Gelişim Endeksi Bileşenleri	46
Şekil 5: Değişkenler.....	79

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No

Grafik 1: Türkiye Sigorta Sektörü Teknik Karlılık.....	16
Grafik 2: Küresel Sigorta Prim Üretim Payları.....	17
Grafik 3: Dünya Sigorta Sektörü Toplam Prim Üretimleri (Dolar).....	19
Grafik 4: Küresel Sigorta Yoğunluğu (Dolar).....	23
Grafik 5: Türkiye'de Finansal Gelişim Endeksi.....	43

KISALTMALAR LİSTESİ

- (çev).** : Çeviren
- (Ed.).** : Editör
- a.g.e.** : Adı Geçen Eser
- a.g.m.** : Adı Geçen Makale
- T.C.** : Türkiye Cumhuriyeti
- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- BİST** : Borsa İstanbul
- BSMV** : Bankacılık ve Sigortacılık Muameleleri Vergisi
- FDI** : Financial Development Index
- FGE** : Finansal Gelişmişlik Endeksi
- ESG** : Environmental, Social, Governance
- GSMH** : Gayri Safi Milli Hasıla
- GSYİH** : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- HDI** : Human Development Index
- İGE** : İnsani Gelişmişlik Endeksi
- NO.** : Numara
- OECD** : Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
- SBM** : Sigorta Bilgi Merkezi

SEDDK : Sigortacılık ve Özel Emeklilik Denetleme ve Düzenleme Kurumu

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TDK : Türk Dil Kurumu

TL : Türk Lirası

TSB : Türkiye Sigorta Birliği

TTK : Türk Ticaret Kanunu

GİRİŞ

Ekonomik kalkınma, bir toplumun yüksek refah seviyesine kavuşabilmesi ve sürdürülebilir bir büyüme ortamı kazanabilmesi için gereken en temel faktörlerden birisidir. Ülkelerin ekonomik gelişmişliğinin belirlenmesinde finansal sistemlerin etkinliği önemli bir rol oynamaktadır. Sigortacılık sektörü ise yapısı gereği içinde bulundurduğu toplumsal ve ekonomik işlevleri ile finansal sistemin yapı taşları arasındadır. Sigorta sektörü bireylerin, firmaların hatta ülkelerin karşılaşılabileceği risklere karşı güvence sunan, bu risklerin yönetilmesini sağlayarak ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunan bir sektördür. Gelişmiş bir sigortacılık sektörüne sahip olabilmek, bireylerin gelecekteki belirsizliklere karşı daha güvenli bir yaşam sürmelerine olanak tanıyabilecek, ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmelerini sağlayabilecek ve böylece toplumsal refahı arttırabilecektir. Bu nedenle sigorta sektörünün finansal sistem içerisindeki yerinin anlaşılabilmesi ve insani gelişmişlik ile olan ilişkisinin somutlaştırılabilmesi, sektörün önemini ortaya koyabilmek açısından derinlemesine incelenmesi gereken konulardır.

Finansal sistemin en önemli ve ekonomik performansı belirleyici olan fonksiyonlarından biri fon talep edenlere fon sağlayabilmesidir. Finansal anlamda gelişmiş ülkeler yeterli fona ulaşabildiğinden üretim planlarını aktifleştirebilme olanağına sahip olmaktadır. Bu noktada sigorta şirketleri yatırımlar için uzun vadeli tasarruf kaynağı sağlayıcısı olarak finansal sistemin etkinleşmesine ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Sigorta sisteminin sunduğu güvence, finansal sistemin ileri düzey bir gelişmişlik seviyesine ulaşabilmesinde kilit rol oynamaktadır. Sigorta yeni iş fikirleri oluşturulması sürecinde girişimcilerin daha cesur kararlar alabilmelerini destekleyerek üretimi arttırabilmektedir. Ayrıca bankacılık sektörünün sunduğu ürünlerden farklı ürünler sunarak sistemdeki ürün çeşitliliğini arttırabilmekte ve finansal sistemin derinleşmesine katkıda bulunabilmektedir.

İnsani gelişmişlik, ülkelerin yaşam kalitesini ortaya koyabilmek için oluşturulmuş önemli göstergelerden birisidir. Bireylerin temel hak ve özgürlüklere ne derece sahip olduğu; sağlık, ekonomik ve eğitim alanlarındaki verilere göre değerlendirilmektedir. Sigorta sektörü sunduğu ürünler ile insan hayatına dokunan bir hizmettir. Sağlık, hayat, eğitim gibi birçok alanda karşılaşılabilecek risklerin azaltılması, riskin meydana gelmesi durumunda ise gerçekleşen kayıpların karşılanabilmesine olanak tanımaktadır. Bu çerçevede sigorta

sektörünün gelişmişliğinin insani gelişmişlik üzerinde doğrudan veya dolaylı etkileri olabilmektedir.

Çalışmada finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik ile sigortacılık sektörü arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde sigorta ve sigortanın ekonomik ve sosyal işlevleri detaylandırıldıktan sonra verilerle Türkiye ve dünya sigorta sektörünün genel görünümü değerlendirilecektir. Bölümün sonunda ise Türkiye sigorta sektöründeki güncel sorunlara yer verilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak finansal sistem açıklanacaktır. Daha sonra finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik kavramları detaylı olarak incelenecektir. Finansal gelişim endeksi ve insani gelişim endeksinin göstergeleri ve metodolojisi aktarılacaktır. İkinci bölüm sonunda ise finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik ile sigortacılık ilişkisi açıklanacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde literatür taramasına yer verilecektir. Literatür taramasında çalışmalar üç ayrı başlıkta özetlenecektir. İlk olarak finansal gelişim ve insani gelişim endeksi ile ilgili çalışmalar, ikinci olarak sigortacılık, insani gelişim ve finansal gelişim ilişkisi ile ilgili çalışmalar son başlıkta ise sigortacılık alanında panel veri analizi kullanılarak yapılan çalışmalara yer verilecektir. Çalışmanın uygulama bölümü olan dördüncü ve son bölümünde panel veri analizi uygulamasına yer verilmiştir. Uygulama bölümünde 1980-2022 yılları dönemini kapsayan, 81 ülkeye ilişkin veriler düzenlenerek finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik ile sigortacılık arasındaki ilişkinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Analizde bağımlı değişken olarak finansal gelişim endeksi ve insani gelişim endeksi değişkenleri kullanılırken bağımsız değişken olarak ise hayat ve hayat dışı prim üretimleri, sigorta penetrasyonu, sigorta yoğunluğu, sigorta reel büyüme oranı değişkenleri kullanılacaktır. Kullanılacak bağımsız değişkenlere ilişkin veri seti Swiss RE şirketiyle iletişime geçilerek elde edilmiştir.

1.BÖLÜM

SİGORTANIN TEMEL İŞLEVLERİ TÜRKİYE VE DÜNYADA SİGORTA SEKTÖRÜ

1.1.Sigorta ve Sigortanın Temel İşlevleri

İnsanoğlu varlığının doğal bir sonucu olarak risklerle birlikte dünyaya gelmiştir. Bu riskler ilk çağlarda vahşi bir hayvan tarafından öldürülmek, hastalanmak iken medeni toplum düzeyinde birçok riske evrilmiş ve çeşitlenmiş durumdadır. Risk, yani bir kayba uğrama olasılığı, insanlığın yaşadığı kayıpları en aza indirebilme arzusuyla sürekli olarak çözümler aradığı bir konu olmuştur. İşte bu çözümlerden birisi de “sigorta” olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların Hammurabi döneminde karşılıklı yardımlaşmalar olarak başlattığı süreç zaman içerisinde günümüz modern sigortacılığın temellerini oluşturmuştur. Hırsızlara karşı mallarını korumak isteyen, ticarete başlayıp iş hayatını korumak isteyen insanlar artık hayatlarını, sağlıklarını, araçlarını, eğitimlerini, başka kişilere verebilecekleri zararlar karşında kendilerini ve karşılaşabilecekleri birçok riski teminat altına alarak sigortalayabilmektedir.¹ Özetlemek gerekirse *sigorta* içerisinde “risk”, “teminat”, “güvence” gibi unsurları içeren bir yapı olarak değerlendirilebilmektedir.² Çeşitli kaynaklara göre sigortanın tanımı aşağıda verilmiştir.

TDK (Türk Dil Kurumu)’ya göre sigorta: “Bir şeyin veya bir kimsenin herhangi bir yönden ileride karşılaşabileceği zararı gidermek için önceden ödenen prim karşılığında bu işle uğraşan kuruluşla yapılan iki taraflı bağlantı sözleşmesi.” şeklinde tanımlanmaktadır.³

Türk Ticaret Kanunu’na göre sigorta bir sözleşme olarak tanımlanmıştır; “Sigorta sözleşmesi, sigortacının bir prim karşılığında, kişinin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan tehlikenin, rizikonun, meydana gelmesi hâlinde bunu tazmin etmeyi ya da bir veya birkaç kişinin hayat süreleri sebebiyle ya da hayatlarında gerçekleşen bazı olaylar dolayısıyla bir para ödemeyi veya diğer edimlerde bulunmayı yükümlendiği sözleşmedir.”⁴ Ticaret Kanunu’na göre yapılan tanımlamada sigortaya bir sözleşme olarak bakılarak prim ödeme

¹ Murat ÖZPOLAT, **Temel Sigortacılık**, 5.Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2011, ss.34-35.

² Mahir ÇİPİL, **Risk Yönetimi ve Sigortacılık**,2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi, 2013, ss.10-15.

³ Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr> , 13.06.2024

⁴Türk Ticaret Kanunu, Sigorta Hukuku, 6. Kitap, Madde. 1401

yükümlülüğü, tazminat ödeme yükümlülüğü gibi fonksiyonlara yer verilmiştir. Aynı zamanda sigortalanmak istenen değer için para ile ölçülebilir bir yapıda olması gerektiği de belirtilmiştir.

Sigorta finansal hizmetler sektörü içerisinde bankacılık sektörüyle birlikte en büyük sektörlerden biridir. Gelişmiş sanayi ve yüksek teknoloji sahibi ülkelerde sigortacılık sektörünün de sistematik ve gelişmiş bir yapıda olduğu görülebilmektedir. Sigorta sektörü risklerle mücadele konusunda önemli fonksiyonlara sahip olduğundan yalnızca bireysel düzeyde değil, işletme ve ülkeler düzeyinde de önemli bir yere sahiptir.⁵

Sigorta sisteminin işleyişinde aynı türden risklerin yığılmasından kaçınılarak riskin yayılması prensibiyle hareket edilmektedir. Örneğin bir sigorta şirketinin yangın riskinin sigortalanmasında aynı bölgeden çok fazla sayıda poliçe üretmesi o bölge için kümül risk taşıdığı anlamına gelmektedir. Olası bir yangın sonucunda çok yüksek meblağlı bir hasar ödemesinin tek bir sigorta şirketi tarafından karşılanması sigorta şirketinin risklerini arttırmaktadır. Bu riskler tazminat yükünün sigorta şirketi için çok fazla gerçekleşmesi sonucunda tazminatını ödeyememe, sermaye yetersizliği ve hatta iflasa kadar ilerleyebilmektedir. Bu nedenle riskin yayılması prensibi sigorta şirketleri için önemli kavramlardan bir tanesidir.⁶

Sigortacılık için önemli kavramlardan bir diğeri ise istatistiksel bir altyapıya dayanan büyük sayılar kanunudur. İstatistiksel olarak “bir olayın gözlem sayısının sonsuza yaklaştıkça gerçek ihtimallere daha çok yaklaşması” olarak tanımlanan büyük sayılar kanunu sigortacılıkta hasar ve fiyatlandırma süreçlerinde kullanılmaktadır. Sigortacılık özelinde ise “riziko sayısı arttıkça, hasar oranının, o olaya ilişkin genel hasar olasılığı yüzdesine daha çok yaklaşacağını öngören istatistik prensibidir” şeklinde tanımlanmıştır.⁷

Büyük sayılar kanunu sigortacılıkta risklerin belirlenmesi ve sigortanın fiyatının hesaplanmasında kullanılmaktadır. Riskin büyük bir müşteri portföyüne dağıtılabilmesi, riskten doğabilecek kayıp ve hasarların daha doğru bir şekilde tahmin edilmesine olanak sağlamaktadır.

⁵Şebnem DUMAN, “**Türk Sigorta Sektöründe Boş Kapasiteler ve Ekonomik Kayıplar**”, İstanbul: Bilimsel Araştırma Merkezi Yayını, 1998, s.19.

⁶ Ayşegül BÖLÜKBAŞI ve Baturalp PAMUKÇU, **Sigortacılıkta Risk Yönetimi**, 2. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitapevi, 2010, s.47-55

⁷ G. Şebnem URALCAN, **Temel Sigorta Bilgileri ve Sigorta Sektörünün Yapısal Analizi**, Hiperlink Yayınları: İstanbul, 3. Baskı, s. 29-30, 2011.

Sigorta şirketleri büyük sayıları kanunundan yararlanarak belirli bir dönem için gerçekleşme ihtimali olan hasarları ve hasar maliyetlerini tahmin edebilir ve bu tahminlere göre gerekli karşılıklarını ayırabilirler. Sigorta şirketleri böylece finansal istikrar ve sürdürülebilirlik konusunda daha yetkin hale gelebilmektedir. Sigorta ürünleri “poliçe” olarak isimlendiren bir kağıt ile müşteriye iletilen soyut ürünlerdir. Bu nedenler poliçede ifade edilen prim ve tazminat tutarlarının doğru hesaplanması temelinde güven ilişkisi olan sigortacılık için oldukça önemlidir.⁸

Sigortacılığın işleyişinin ve gelişiminin anlaşılması gerek sigortalılar gerekse sektördeki profesyoneller için sigorta bilincinin yerleşmesi konusunda önem taşımaktadır. Sigortacılık sektörü, bireylerin ve işletmelerin finansal güvenliğini sağlama işlevinin yanı sıra çeşitli ekonomik ve toplumsal işlevlere de sahiptir.

Sigortanın temel işlevleri risk yönetimi, finansal istikrar, ekonomik kalkınma, toplumsal refah ve kalkınma gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın uygulama bölümünde ekonomik gelişmişlik ve insani gelişmişlik ve sigorta sektörü ilişkisi araştırılacağından, bu başlıkta toplumsal ve sosyal ilişkilerin teorik olarak açıklanması amaçlanmaktadır.

1.1.1.Sigortanın Ekonomik İşlevleri

Sigorta sistemi, risklere karşı korunma ihtiyacı duyan kişilerden topladığı primlerle bir fon kaynağı yaratmaktadır. Toplanan fonlar ekonomiye sektörel ve bireysel anlamda çeşitli katkılar sağlayabilmektedir. Bunlardan ilki sigortanın risk ve belirsizliği azaltarak güven hissini arttırmasıdır. Sigortanın varlığı birey ve şirketlerin karar alma aşamalarında daha cesur davranmalarını destekleyici rol oynamaktadır. Herhangi bir riskin gerçekleşmesi durumunda tazminat alacağı ve zararını karşılayabileceği düşüncesi kişilerin kaygı seviyelerini düşürebilmektedir. Bu nedenle girişimcilerin desteklenmesi, yeni iş modellerinin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi konusunda sigortacılık önemli bir kaynaktır. Sigorta, üretimin ve iş

⁸ Beyhan YASLIDAĞ, **Sigortacılık, Sigorta Aracıları-Sigorta İşlemleri**, 2.Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2014, s.37.

alanlarının arttırılmasına verilen destek ile ülke ekonomisine doğrudan pozitif katkı sağlayabilecek bir sektör konumundadır.⁹

Sigorta sektörü geleneksel olarak finansal sistem içerisinde nispeten istikrarlı bir alan olarak kabul edilmektedir. Bunun temel nedeni, çoğu sigorta şirketinin bilançosunun, bankalarınkinden farklı olarak, sigorta şirketlerini bankaların karşı karşıya kalabileceği hızlı likidite sıkıntısı riskine karşı koruyan likit olmayan yükümlülüklerden oluşmasıdır. Ayrıca sigorta şirketleri bankaların aksine genel olarak önemli bir potansiyel sistemik risk kaynağı olarak görülmemektedir. Sigorta şirketlerinin yaşayabileceği başarısızlıklar finansal kırılganlık için bir sebep olarak görülebilmektedir. Ancak sektörün risk azaltıcı rolde olması ve uzun vadeli yatırım ufukları göz önüne alındığında çoğu zaman finansal istikrarı desteklediğini kabul etmek önemlidir.

Sigortanın en önemli ekonomik fonksiyonlarından birisi uzun vadeli fon kaynağı sağlayabilmesidir. Özellikle hayat sigortası ve bireysel emeklilik ürünleri on yıllık, on beş yıllık uzun vadeli ürünler ile bu fonların kaynağını oluşturan önemli sigorta ürünleridir. Bu kaynaklar hisse senetlerine, tahvillere ve diğer finansal varlıklara yatırım yapılarak finansal piyasalara yönlendirilmektedir. Aynı zamanda bu fonlar farklı sektörler tarafından kullanılarak bir gelir kaynağı haline gelebilmektedir.¹⁰

Ekonomik büyümeyi en çok destekleyen durumlardan birisi de yatırımların arttırılmasıdır. Bir ekonomide yatırımların yapılabilmesi için ise sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Sigorta şirketleri topladığı uzun vadeli tasarrufların yatırımlarla değerlendirilmesini sağlayabilmekte ve böylece ekonomik kalkınmayı destekleyebilmektedir. Ülke ekonomisinin reel anlamda büyümesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması için sigorta sektörüne gerekli önem ve özverinin verilmesi beklenmektedir.

Modern sigortacılığın temellerinin ilk olarak tüccarların mallarını güvenceye almak için oluşturdukları kağıtlarla atıldığı bilinmektedir. Günümüzde nakliyat ve emtea sigortaları olarak karşımıza çıkan bu ürünler deniz, kara ve hava taşımacılığında meydana gelen risklerin

⁹G. Şebnem URALCAN, “Sigorta Faaliyetlerinin İşlevsel Açından Değerlendirilmesi ve Türk Sigorta Sektörünün bu Bağlamda Dünya Sigorta Şirketleriyle Karşılaştırılması”, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2012, Cilt 4, Sayı 1, ss.125-134.

¹⁰ Ömür GENÇ, “Sigortacılık Sektörü ve Türkiye’de Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Kapasitesi”, Ankara, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., 2002

yönetilmesinin yanı sıra uluslararası ticaretin gelişmesi ve kıtalar arası bir sektör haline gelmesi noktasında önemli rol oynamıştır.¹¹ Sigortalanan ticari işlemler iş ilişkisi içerisinde olan firmalara karşılıklı güven sağlayarak yeni pazarlara girilmesini kolaylaştırabilmektedir. Sigorta uluslararası ticaret yapan firmaların güvenilirliğini ve itibarını artırıcı etkide bulunarak ticari ortaklıkların artmasına katkıda bulunabilmektedir. Yine diğer bir sigorta ürünü olan ihracat kredi sigortası ile ihracatçıların alıcıların ödeme yapmama riskine karşı korumaları sağlanmış olur. İhracat kredi sigortası da dışsattım işlemlerini kolaylaştırarak uluslararası ticaretin geliştirilmesini sağlayabilmektedir.¹²

Sigorta şirketlerinin ekonomiye önemli katkılardan biri de ödediği vergilerden sağlanmaktadır. Sigorta poliçelerinde yangın vergisi, bankacılık ve sigortacılık muameleleri vergisi (BSMV), trafik hizmetleri geliştirme fonu ve güvence hesabı uygulamalarıyla çeşitli ödemeler yapılmaktadır.¹³ Aynı zamanda yıl sonunda bilançolarına göre ödedikleri vergiler ile tasarruflara kaynak sağlayabilmektedirler.

Sigorta sektörü istihdamın artırılmasına katkıda bulunan sektörlerden birisidir. 2023 yıl sonu rakamlarına göre sigorta sektöründe, BES aracısı, acente, broker alanlarda çalışan paydaşlarla ve asistans, teknik servis gibi yan alanlarda çalışanlarla birlikte yaklaşık 200 bin kişi istihdam etmektedir.¹⁴ İşsizliğin azalması ve istihdamın artması ekonominin gelişmişliğin temel göstergelerinden birisidir. Sigorta sektörü Türkiye özelinde gelişmeye ve büyümeye açık niş bir alan konumundadır. Bu nedenle iş alanı ve istihdam oluşturma noktasında sigorta sektörünün önemli potansiyel taşıdığı düşünülmekte ve bu alanda hükümetin ve politika yapıcıların destekleri önem kazanmaktadır. Tüm bu ekonomik fonksiyonlar maddeler halinde özetlenecek olursa:

- Sigorta önemli bir tasarruf kaynağıdır.
- Sigorta riskleri yöneterek maddi kayıpların azaltılmasını veya önlenmesini sağlar.

¹¹ Ferudun KAYA ve Mehmet KAYA, **Sigorta ve Sigortacılık**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.44.

¹² E. A. GÜVEL ve Afıtap Ö. GÜVEL, **Sigortacılık**, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2018, ss. 306-309.

¹³ Vergi Uygulamaları, Allianz Sigorta https://www.allianz.com.tr/tr_TR/hakkimizda/bilgilendirme-ve-raporlar/vergi-uygulamaları.html, 02.06.2024

¹⁴ Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu Faaliyet Raporu, İstanbul, 2023, p.

- Sigorta sermaye piyasalarının gelişmesini sağlayarak finansal derinleşmeye katkıda bulunur.
- Ekonomik istikrarın sağlanmasında katkıda bulunur.
- İstihdama katkıda bulunur.
- Sigorta önemli bir vergi kaynağıdır.
- Sigorta uluslararası ekonomi ve uluslararası ticaret işlemlerini geliştirir.
- Kredi ve finansal işlemlerin gelişmesine katkıda bulunur.
- Girişimcilerin daha cesur kararlar alabilmelerini sağlar.
- Girişimcileri yeni iş kurabilmeleri konusunda teşvik eder.
- Teknolojik ve inovatif yatırımların geliştirilmesine katkıda bulunur.

1.1.2.Sigortanın Sosyal İşlevleri

Sigorta, risklerin bir havuzda toplanması yoluyla mali açıdan yönetilebilir hale getirilmesi ilkesine dayanan bir sistemdir. Bireysel anlamda karşılanamayacak olan, bütçeyi çok büyük meblağlarda aşabilen kayıplara yol açabilen riskler, mütevazı bir sigorta priminin ödenmesiyle kolektif olarak karşılanabilir hale gelebilmektedir. Antik Roma döneminde cenazelerin kayıplarının dayanışma usulü ile karşılanması gibi sigorta kavramının özünde derin sosyal kökler bulunmaktadır. Bu küçük dayanışma anlaşmalarından sonra sigorta, kamuda sosyal sigortalar kapsamında, özel sektörde ise sigortacılar tarafından üstlenilen teminatlar kapsamında, modern refah toplumların omurgası haline gelmiştir. Dolayısıyla sigortacılık, ortaya çıkışı ve doğal yapısı gereği önemli sosyal işlevleri de özünde barındırmaktadır.¹⁵

Sigortanın en önemli sosyal işlevlerinden biri bireylerin güvende olma ihtiyacını karşılayabilmesidir. Şekil 1’de gösterilen Abraham Maslow’un 1943 yılında hazırladığı ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde en alt basamakta en temel gereksinim olarak gösterilen beslenme, uyuma, barınma gibi fizyolojik ihtiyaçlardan sonra ikinci olarak güvenlik ihtiyacı gelmektedir.¹⁶

¹⁵ Ercan DUYGULU ve Pınar PEHLİVAN, **Sigorta İşletmeciliği**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2017, ss.10-12.

¹⁶ Abraham MASLOW and Karen J LEWIS, Maslow's Hierarchy of Needs. **Salenger Incorporated**, 1987, Vol 14, No 17, pp.987-990.

Şekil 1: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Sigorta bireylerin güvende hissetme ihtiyacını dolaylı anlamda karşılayarak öngörülemeyen olaylar karşısında bireylerin daha huzurlu ve psikoloji anlamda rahat hissetmelerini destekleyebilmektedir. Bu da genel olarak toplumun kaygı seviyesini azaltarak huzurlu bir toplum yapısının oluşmasında teşvik edici rol oynamaktadır. Sağlık sigortalarıyla kişiler tıbbi hizmetlere erişim sağlayarak fiziksel sağlıklarını güvence altına alabilmekte ve sigorta toplum sağlığını koruyucu bir fonksiyon üstlenebilmektedir. Ayrıca hırsızlık, yangın, doğal afet gibi mal sigortaları ile kişiler evlerine, arabalarına, işyerlerine gelebilecek maddi kayıpları karşılayarak güvenlik ve barınma gibi temel gereksinimlerini karşılayabilmektedir. Hayat sigortası ürünleri kendilerinin başına bir şey gelmesi durumunda çocuklarının ve yakınlarının geleceklerini garanti altına almak isteyen kişilerin başvurabileceği ürünlerdir. Yine sorumluluk sigortaları da karşılıklı çatışmaları ve hukuki anlaşmaları azaltarak iyi ilişkilerin ve sosyal adalet duygusunun sürdürülmesine katkıda bulunabilmektedir.

Sigorta sunduğu özel emeklilik planları ile kişilerin tasarruf yapmasını sağlayarak yaşlılık dönemleri için bir finansal güvence oluşturabilmekte ve bu dönemi daha rahat geçirmelerini sağlayabilmektedir. Sigorta koruyucu sağlık hizmetlerini, hastalıkların erken

tespit edilmesini teşvik edebilmekte ve sağlık hizmetlerine daha geniş ve daha hızlı bir erişilmesini sağlayabilmektedir.¹⁷

Sigorta maddi kayıplar ile kişinin yoksullaşmasına neden olabilecek beklenmeyen olayları gerçekleşmesi durumunda maddi tazminat sağlayarak yoksulluğu engelleyebilmektedir. Özellikle toplumsal boyutta, tüm ülkeyi tehdit eden deprem, sel, fırtına gibi doğal afetler karşısında toplumun afet öncesi haline geri dönme durumunu hızlandırabilir. Bu noktada devletin üzerine düşen maddi yükü destekleyerek devlet kaynaklarının daha verimli kullanılmasına katkıda bulunabilmektedir. Katastrofik risklerle mücadelede sigortanın işlevi oldukça önemlidir.¹⁸

Sigortalılık oranının artması, hayat ve emeklilik ürünlerine olan talebin artırılabilmesi için topluma sigorta bilincinin kazandırılması gerekmektedir. Hayat sigortası ürünlerinin ev kredisinin yanında verilen zorunlu bir harcama olarak görülmesi ve “boşa” alındığı algısının değiştirilmesi bu bilincin oluşmasına katkıda bulunabilecektir. Esasında hayat sigortası olarak kişinin önemli bir tasarruf yaptığı, benim başıma bir şey gelirse eşim, çocuklarım ne yapacaklar, düşüncesinin stresini atmanın karşılığında ödenen bir prim olduğu algısı ön plana çıkarılabilmelidir. Türkiye 2023 yılında yaşadığı Kahramanmaraş depremi felaketinde hayat sigortası tazminatı ödemesi 1 milyar TL’yi aşmıştır. Bu tutarın %80’i kredi bağlantılı hayat sigortaları poliçeleri üzerinden yapılmıştır. Covid-19 pandemisinde ödenen 1.2 milyar TL tazminatın %80’i kredili hayat poliçeleri üzerinden yapılmıştır. Yine beklenen büyük Marmara depremi sigorta şirketleri ve toplum için en büyük riskler arasındadır. Olası bir Marmara depreminde yaklaşık 7 milyar TL tutarında kredili hayat sigortalarına bağlı tazminat ödeneceği öngörülmektedir. Deprem, pandemi gibi yaşanan bu katastrofik olaylarda toplumun yeniden ayağa kalkıp yaralarını sarabilmesi noktasında hayat sigortaları ve kredi bağlantılı hayat sigortalarının önemi rakamlarla da kendini göstermektedir.¹⁹ Bu ürünlerin yarattığı toplumsal faydanın vurgulanması ve ürünlerin doğru ve açık bir şekilde müşterilere aktarılması hayat sigortalarının penetrasyonunun artırılmasına katkı sağlayabilecektir.

¹⁷ Jeffrey W. STEMPEL, “The Insurance Policy as Social Instrument and Social Institution”, **Scholarly Works**, No, 6, 2010.

¹⁸ Selahattin SARIOĞUZ, Sigorta Sektöründe Risk Yönetimi, Alternatif Risk Transfer Yöntemleri, Şirketler İçin Bir Öneri: Hava Durumu Opsiyonları. İstanbul Üniversitesi (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**). İstanbul Üniversitesi SBE, 2007.

¹⁹ Türkiye Sigorta Birliği, **Hayat Sigortaları Pozisyon Belgesi**, 2023.

1.3. Türkiye ve Dünyada Sigorta Sektörü

Türk sigorta sektörünün genel özellikleri, şirket sayıları ve dağıtım kanalları, prim üretimleri, penetrasyon oranları, kişi başına düşen primlerin yıllar içindeki gelişimi finansal hizmetler içerisindeki payı bu bölümde verilerle açıklanarak dünya verileri ile karşılaştırılmıştır. Çalışmanın bu kısmında verilerle sektörün genel pozisyonunun ortaya konması amaçlanmaktadır. Sektörel gelişimin izlenebilmesi ve yorumlanabilmesi için son beş yıllık veriler kullanılmıştır.

1.3.1. Şirket Sayıları ve Sermaye Yapısı

Türk Sigorta Sektöründe 2024 yılı temmuz ayı itibariyle 73 adet şirket aktif olarak faaliyette bulunmaktadır. Bunlardan 4'ü reasürans şirketi, 48'i hayat dışı şirketi ve 21'i hayat ve emeklilik şirkettir. Türkiye'nin son beş yıla ait şirket sayılarındaki gelişim aşağıdaki tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Şirket Sayıları

Şirket Türü	2019	2020	2021	2022	2023
Hayat Dışı Sigorta Şirketleri	38	39	43	45	48
Hayat Sigorta Şirketleri	5	6	7	7	7
Emeklilik Şirketleri	17	17	15	14	14
Reasürans Şirketleri	3	3	4	4	4
Toplam	63	63	69	70	73

Kaynak: SEDDK, Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu Faaliyet Raporu, 2023, s.13.

Türkiye'de son beş yıldaki şirket sayılarına bakıldığında yıllar içerisinde şirket sayılarının artış eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir. Hayat dışı branşta faaliyette bulunan şirketlerin sayısı 38'den 48'e çıkmış 10 yeni şirket kurulmuştur. Emeklilik şirketlerinin sayısında ise azalış söz konusu olmuştur. 2019 yılından itibaren Türk sigorta sektöründe şirket sayılarının artması sektörün büyüme eğiliminde olduğunun ve yatırım aldığı bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

Sektördeki şirketlerin sermaye yapılarına bakıldığında yabancı sermayenin payının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Toplam 2023 yıl sonu verilerine göre 72 şirketten 44 şirket uluslararası sermayeye sahiptir. Bu şirketlerin 37'sinde yabancı sermayenin payı %50'nin üzerindedir. 2023 yıl sonu itibariyle toplam sermayenin % 48,2'si yabancı sermayeden

oluşmaktadır.²⁰2019 yılında ise uluslararası sermayenin ödenmiş sermayedeki payı %62,2 olarak gerçekleşmiştir. Son beş yılda bu oranın azalış eğiliminde olması ve yerli sermayenin payının yükselmesi dikkat çekmektedir.²¹

1.3.2. İstihdam

Türkiye sigorta sektöründe 2023 yıl sonu itibariyle yan alanlarla birlikte yaklaşık 200 bin kişi istihdam edilmektedir. Sigorta sektörü doğrudan sektörde faaliyet gösteren acente, broker, BES aracıları gibi çalışanların dışında teknik servis, asistans hizmeti, ekspertiz hizmetleri gibi çalışanların da bulunduğu geniş bir iş koluna sahiptir.

Tablo 2: İstihdam Durumu

Sigorta Sektörü	2019	2020	2021	2022	2023
Acente Sayısı	15.942	16.346	16.751	17.421	18.031
Broker Sayısı	146	152	164	177	195
BES Aracıları	51.149	68.015	69.251		
Sigorta Eksperti	1.244	1.261	1.857	1.256	1.266
Tarım Sigortaları Eksperti	3.258	3.407	3.154	3.550	3.737

Kaynak: SEDDK 2023 ve TSB istatistiklerinden derlenmiştir.

Tablo 2’de sektörde faaliyet gösteren aktörlerin 2019’dan itibaren son beş yıla ait istihdam verileri verilmiştir. 2023 yıl sonu itibariyle sektörde 18.031 acente, 195 broker, 1,266 sigorta eksperti ve 3,737 tarım sigorta eksperti istihdam etmektedir. 2023 yıl sonu aktörler siciline kayıtlı İstihdam rakamları genel olarak sektörün tüm paydaşları tarafından çalışan sayılarının arttığını göstermektedir.

1.3.3. Finansal Sistem İçerisindeki Yeri

Türkiye’de sigorta sektörü finansal sistem içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ekonomik istikrarı ve finansal güvenliği sağlaması nedeniyle sigorta finansal piyasalar içerisinde kritik rol oynamaktadır. Sigorta sektörü aynı zamanda bir yatırımcı olarak hisse senedi, tahvil, gayrimenkul ve diğer yatırım araçları gibi finansal enstrümanlara yatırım yaparak finansal sistemin etkinleşmesine ve derinleşmesine katkıda bulunmaktadır. Sigorta sektörü riskleri yönetebilmek için çeşitli türev araçları da kullanmaktadır. Bunlar çoğunlukla afet ve

²⁰ SEDDK, *Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu Faaliyet Raporu*, 2023, s.13.

²¹ SEDDK, *Sigortacılık ve Özel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor*, 2021, s. 4.

katastrofik riskler gibi büyük risklerin yönetilmesi için kullanılan ürünlerdir. Sigorta ve reasürans şirketleri afet tahvilleri ve felaket bonoları gibi yeni ürünleri finansal piyasalara kazandırarak finansal gelişmişliğe katkıda bulunmaktadır.²²

Tablo 3: Finansal Sistem İçerisindeki Payı

	2019	2020	2021	2022	2023
Bankalar	4.490,80	6.106,40	9.215,50	14.347,39	23,519,33
Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri	236,6	307,8	419,3	780,5	1.471
Menkul Kıymet Yat. Fonları	46,8	113,8	128,5	267,4	
Finansal Kiralama Şirketleri	58,2	70,3	106	163,5	272
Faktöring Şirketleri	37	48	65	135,6	213,6
Tüketici Finansman Şirketleri	27,6	36,1	48,7	74,6	139,8
Aracı Kurumlar	28	41,3	61,4	152,4	167,3
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	32,7	55,3	87,3	245,8	
Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları	3	7,6	6,5	15,6	
Genel Toplam	5.027,70	6.801,30	10.269,4	16.594,79	27.752

Kaynak: SEDDK 2023 ve TSB istatistiklerinden derlenmiştir.

Tablo 3’te sigortacılık sektörünün finansal sektör içerisindeki payı verilmiştir. Sigorta ve emeklilik sektörü 2019 yılından itibaren sektörde bankacılıktan sonra ikinci büyük sektör olarak varlığını sürdürmektedir. Sektör, 2021 yılında %4,18’lik paya sahipken, 2022 yılında 780,5 milyar TL aktif büyüklük ile tüm finansal sistem içerisindeki payı %4,8 olarak gerçekleştirmiştir. Sektörün 2023 aktif büyüklüğü ise 1.471 milyar TL gerçekleşerek 2022 yılının iki katına çıkmış, finansal sistemdeki payı ise %5,30’a yükselmiştir. Sigortacılık sektörünün payının giderek yükseldiği, aktif büyüklüğünün hızlı bir büyüme gösterdiği görülmektedir. Sigorta sektörü 2023 yıl sonu itibariyle 1,4 trilyon TL aktif büyüklük ile bankacılık sektöründen sonra en büyük ikinci sektör olmuştur.

1.3.4. Prim Üretimleri

Sigorta şirketlerinin temel gelir kaynağı olan prim üretimi, şirketlerin finansal sağlığını ve sürdürülebilirliğini koruma noktasında en önemli kaynaklarından birisidir. Sigorta şirketlerinin tazminat ödeme ve operasyonel faaliyetlerinden oluşan giderlerini karşılayabilmek için yeterli prim üretimi rakamlarına ulaşması gerekmektedir. Sigorta havuzunda toplanan

²² Özgür AKPINAR, Serhat GÜLSU, Organize Piyasalardaki Türev Araçların İşlem Hacimlerinin Sigorta Sektörünün Gelişimine Etkisi, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt 12, Sayı 23, 2020, ss.495-509, <https://doi.org/10.14784/marufacd.782979>

primler karşılık ayırma, hasar ödemesi gerçekleştirme ve sermaye yeterliliğin sağlanabilmesi için sigorta şirketine bir fon oluşturmaktadır. Yüksek prim üretimine sahip olan şirketlerin artan finansal sağlamlığı piyasada şirketin güvenilirliğinin artmasına yardımcı olmaktadır. Prim üretimi yüksek teknik karlılık anlamına da geldiğinden, şirketlerin yeni ürün geliştirmesi ve yeni teknolojilere yatırım yapabilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Sigorta şirketlerinde prim, net prim ve brüt prim olarak çeşitli istatistiksel yöntemler ile hesaplanmaktadır. Net prim hasarı karşılayan risk prim tutarı olarak hesaplanırken bu tutara genel yönetim giderleri, acente komisyonu, katastrofik risk payı ve kâr payının da eklenmesiyle sigorta ürününün nihai fiyatı ortaya çıkarılmaktadır. Risk priminin hesaplanmasında geçmiş hasar istatistikleri verilerinden faydalanılmaktadır. Hasar/Prim oranı doğru fiyatlandırmanın yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Sigorta şirketleri karşılıklı güven prensibine göre hareket ederler, bu nedenle doğru fiyatlandırmanın yapılabilmesi müşteri güveninin kazanılması noktasında da kritik rol oynamaktadır. Sigorta priminin sigorta hizmetinin değerinden düşük olması olası bir hasarın gerçekleşmesi sonucunda şirketin bu tazminatı ödeyememesi riskini doğurmaktadır. Tam tersi durumda ise müşterinin yüksek fiyat nedeniyle sigorta poliçesini almamayı tercih etmesi muhtemeldir.²³

Aşağıda yer alan Tablo 4'te 2022 yılında 204,1 milyar TL olarak gerçekleşen toplam prim üretimi 2023 yıl sonu itibariyle 483 milyar TL'ye çıkmıştır. Toplam prim üretiminde %106 oranında artış gerçekleşmiştir.

Tablo 4: Türkiye Prim Üretimleri

Branşlar	2019	2020	2021	2022	2023	Değişim 2022 – 2023 (%)
Hayat	11	14	18	31	57	84
Hayat dışı	57	68	87	204	426	109
Toplam	69	82	105	235	483	106
Hayat Payı (%)	17	17	17	13	12	
Hayat Dışı Payı (%)	83	83	83	87	88	

Kaynak: SEDDK 2023 ve TSB istatistiklerinden derlenmiştir.

²³ Mehmet KAHYA, **Maliyet Açısından Sigorta Hizmetinin Fiyatlandırılması**, Beta Basım Yayım, 2015, İstanbul, ss.15-25.

Hayat ve hayat dışı olarak prim üretimlerine bakıldığında ise üretimin %88 oranında hayat dışı ürünlerden kaynaklandığı görülmektedir. Hayat ürünlerinin payı ise %12 olarak gerçekleşmiştir. Hayat ürünleri ekonomiyeye uzun vadeli fon kaynağı yarattığından bu ürünlerin desteklenmesi ve üretimdeki payının artırılması ülke ekonomisi için faydalı olabilecektir. Nitekim Türkiye için 2019 yılı itibariyle hayat payının azalış trendinde olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Türkiye Branş Bazında Prim Dağılımları (%)

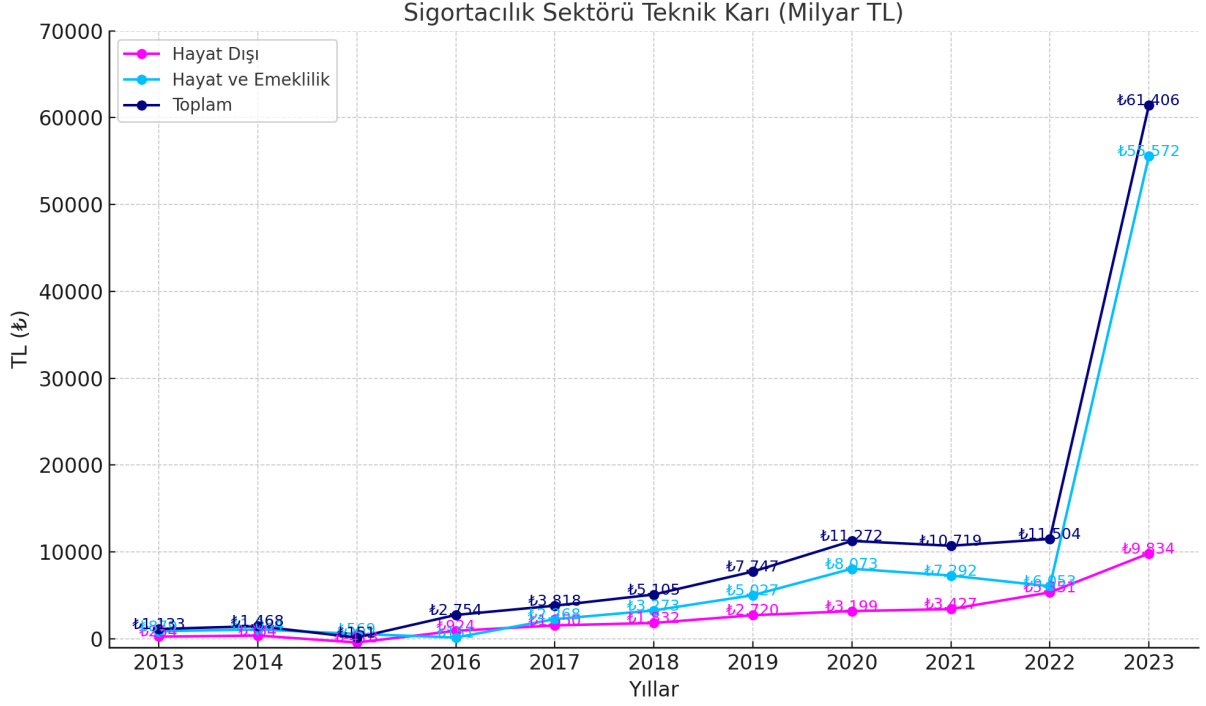
Branşlar	2019	2020	2021	2022	2023
Hastalık/Sağlık	14	15	15	15	16
Kaza	4	3	3	2	3
Kara Araçları	16	16	16	22	19
Nakliyat	2	2	2	2	2
Yangın ve Doğal Afetler	15	16	16	13	15
Genel Zararlar	10	12	13	11	10
Kara Araçları Sorumluluk	32	30	27	28	28
<i>(Trafik)</i>	31	28	25	27	26
Genel Sorumluluk	3	3	4	3	3
Diğer	4	3	4	4	4

Kaynak: SEDDK 2023 ve TSB istatistiklerinden derlenmiştir.

Tablo 5’te Türkiye sigorta sektörü branş bazında prim üretim payları verilmiştir. 2023 yılında en büyük üretim %28’lik payla diğer yıllarda da olduğu gibi kara araçları sorumluluk branşında gerçekleşmiştir. İkinci branş ise %19’luk pay ile kara araçları olmuştur. Sağlık branşı ve yangın branşı ise sektörde sırasıyla %16 ve %15 pay ile diğer büyük branşlar olmuştur. Türkiye’de hayat dışı branşlarda bir yoğunlaşma olduğu ve bu yoğunlaşmanın da neredeyse yarısının oto sigortalarından kaynaklandığını söyleyebilmek mümkündür. Sigortalılığın

arttırılabilmesi için konut sigortası, sağlık sigortası, işyeri sigortası gibi ürünlerin yaygınlaştırılması önemlidir.

Grafik 1’de sigortacılık sektörünün hayat dışı, hayat ve emeklilik branşları ile toplamda yıllık teknik karlılık verileri gösterilmektedir. Grafikte 2023 yılındaki keskin yükseliş

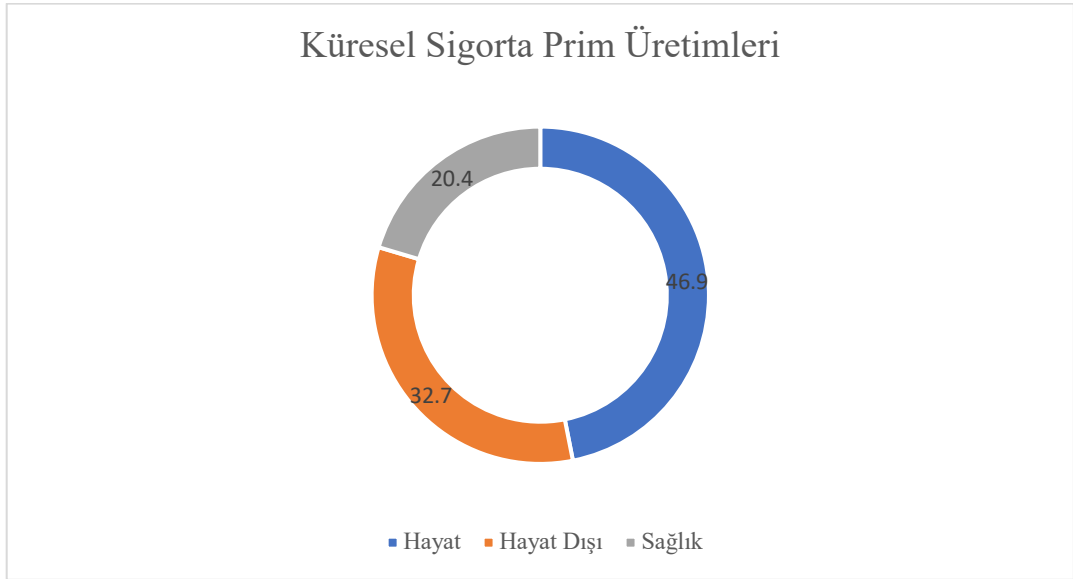
Grafik 1: Türkiye Sigorta Sektörü Teknik Karlılık

2013-2022 yılları arasındaki seyirden farklı olarak dikkat çekmektedir. 2013-2021 yılları arasında hayat dışı sigorta branşında karlılığın oldukça yavaş bir artış gösterdiği görülmektedir. 2013 yılında hayat dışı teknik karı 254 milyon TL iken, bu rakam 2021 yılına kadar 3,427 milyona yükselmiştir. Bu dönemde teknik karlılık artışı sınırlı kalmış olup, özellikle 2015 yılında yaşanan negatif teknik kar (-418 milyon TL) dikkat çekmektedir. Bu trendin nedeni hayat dışı sigorta sektöründeki düşük büyüme oranları, maliyetlerin artması veya olumsuz piyasa koşulları olarak düşünülebilmektedir.

Hayat ve Emeklilik branşı, 2013 yılında 879 milyon TL olan teknik karını 2021 yılına kadar nispeten sabit bir artışla 7,292 milyon TL seviyesine kadar çıkarmıştır. Bu dönemde hayat ve emeklilik sigortaları görece daha istikrarlı bir karlılık sergilemiştir. Ancak 2021 yılına kadar teknik kar oranlarının hayli düşük kaldığı ve hızlı bir büyümenin olmadığı gözlemlenmektedir. Bunun nedeni, özellikle hayat sigortalarında uzun vadeli risklerin ve maliyetlerin daha yavaş

birikmesinden kaynaklanıyor olabilir. 2013-2021 yılları arasında toplam teknik karlılık da aynı şekilde yavaş ve sınırlı bir büyüme trendi sergilemiştir. 2013 yılında toplam teknik kar 1,133 milyon TL iken, 2021 yılında bu rakam 11,504 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Grafik 1'de 2022 ve özellikle 2023 yılında tüm branşlarda yüksek bir teknik karlılık artışı olduğunu göstermektedir. 2022 yılında toplam teknik kar 11,504 milyon TL'den 61,406 milyon TL'ye çıkarak neredeyse altı katlık bir artış göstermiştir. 2023 yılında ise artış devam etmiş ve hayat dışı, hayat ve emeklilik karlılıklarının tümünde büyük bir yükseliş gözlemlenmiştir. Sektör genelindeki teknik karlılık, 2022 yılında 11,504 milyon TL'den 61,406 milyon TL'ye yükselmiştir. Hayat dışı ve hayat/emeklilik sigortalarının birlikte güçlü bir performans sergilediği ve sigortacılık sektörünün karlılık anlamında çok büyük bir sıçrama yaptığını görülmektedir. 2022 ve 2023 yıllarında Türkiye'de yaşanan yüksek enflasyon, sigorta primlerinin de ciddi şekilde artmasına yol açmıştır. Primlerin enflasyonist ortamdaki hızlı yükselişinin, teknik karlılığın yükselmesine katkı sağlamış olabileceği düşünülmektedir.

Grafik 2: Küresel Sigorta Prim Üretim Payları

Dünya sigorta sektörü verilerine bakıldığında sektörün 2023 yılında 2006'dan bu yana %7.5 ile en büyük büyümeyi kaydettiği raporlanmıştır. Dünyada hayat branşında toplam 2.620 milyar dolar, elementerde 2.154 milyar dolar ve sağlık branşında 1.427 milyar dolar sigorta primi üretilmiştir. Ancak 2020 yılından bu yana küresel anlamda yüksek enflasyon rakamları söz konusu olduğundan enflasyondan arındırılmış reel primlerde artış %0,7 olarak

gerçekleşmiştir. 2022 yılında prim üretiminin büyük kısmı hayat dışı branştan kaynaklanırken, 2023 yılında 2022'nin aksine toplam artışın %46,9'u hayat branşından kaynaklanmıştır.²⁴

Grafik 2'de de görüldüğü gibi dünya prim üretimlerinde Türkiye'nin aksine en büyük payı hayat sigortaları oluşturmaktadır. Sonrasında ise %32,7 ile elementer branş ve %20,4 ile sağlık branşı gelmektedir. Ülkeler özelinde bakıldığında hayat sigortalarındaki büyüme Asya bölgesindeki üretimlerden ve özellikle Çin'den kaynaklandığı görülmektedir. Hayat dışında ise en büyük pazar payı Kuzey Amerika'da olmakla birlikte tüm bölgelerde dengeli bir üretim artışı gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 6: Sigorta Üretimlerine Göre En Büyük 10 Sigorta Pazarı

Sıra	Ülke	Toplam prim üretimi (2023)	Küresel Pazar Payı
1	ABD	2960	%43,7
2	Çin	698	%10,3
3	Birleşik Krallık	363	%5,4
4	Japonya	338	%5
5	Fransa	261	%3,9
6	Almanya	242	%3,6
7	Güney Kore	183	%2,7
8	Kanada	171	%2,5
9	İtalya	160	%2,4
10	Hindistan	131	%1,9

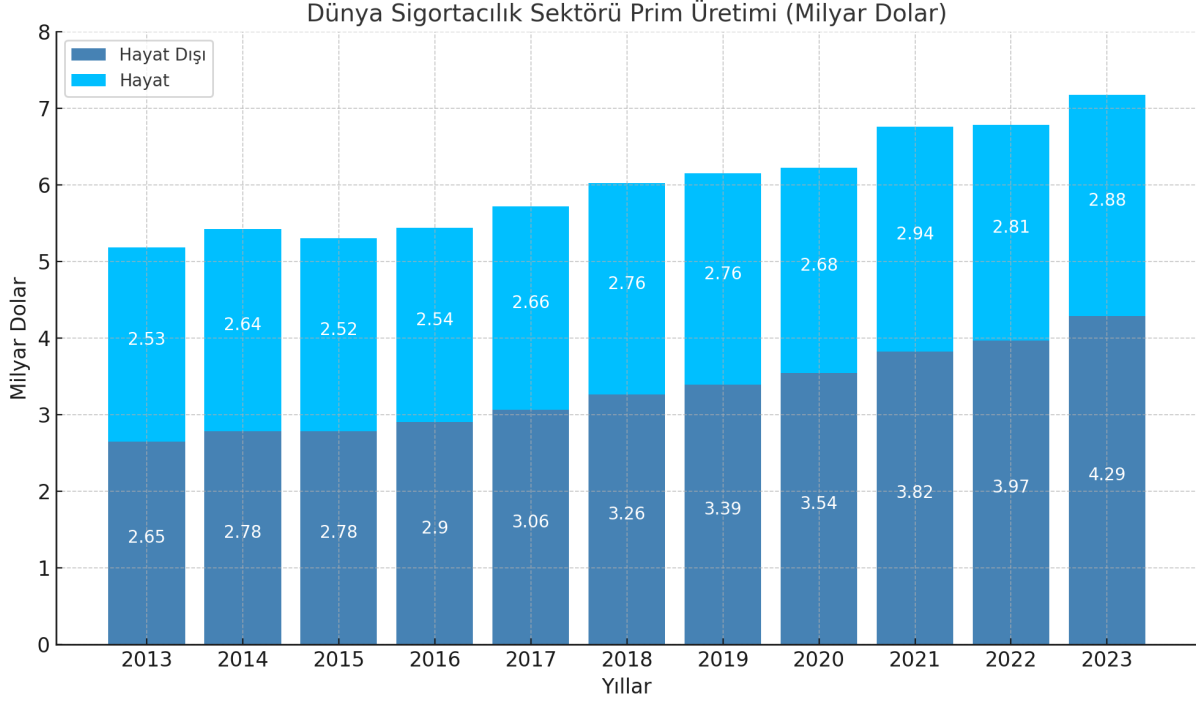
Kaynak: Swiss RE Sigma Word Insurance Report, 3,2024.

Tablo 6'da Sigma'dan derlenen verilere göre prim üretim rakamlarına göre en büyük 10 sigorta pazarının rakamları verilmiştir. ABD geçmiş yıllarda olduğu gibi liderliği koruyarak, 2022'de yaklaşık 3 trilyon dolar tutarında toplam primle dünyanın en büyük sigorta pazarı konumundadır. Amerika'nın küresel pazar payı, nominal olarak güçlü prim büyümesi (%8,6) ve ABD dolarının hemen hemen tüm para birimlerine karşı değer kazanmasıyla 2021 yılında %40 iken, 2022'de %44'e yükselmiştir. Çin, 698 milyar dolar prim hacmiyle ikinci en büyük

²⁴ Swiss RE Sigma Word Insurance Report, 3,2024.

sigorta pazarı olmuştur. Birleşik Krallık ise 363 milyar dolar prim hacmiyle üçüncü en büyük sigorta pazarı olmuştur.

Hindistan, dünyanın en hızlı büyüyen sigorta pazarlarından biri konumundadır. Sigma raporuna göre Hindistan, 2032'ye kadar Almanya, Kanada ve Güney Kore'nin önündeki altıncı

Grafik 3: Dünya Sigorta Sektörü Toplam Prim Üretimleri (Dolar)

an harcanabilir gelir seviyeleri, genç nüfus, artan risk farkındalığı ve ayrıca dijital penetrasyon ve yasal gelişmeler beklentilerine dayanarak tahminleme yapılmıştır. Hindistan'daki hayat sigortası pazarı, hayat dışı sigortadan daha gelişmiştir. Hayat sigortasının penetrasyonu 2022'de %3,0 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran gelişmekte olan ülkelerin neredeyse iki katı ve dünya ortalamasının üzerinde bir oran olarak dikkat çekmektedir.

Grafik 3'te dünya sigortacılık sektörünün 2013-2023 yılları arasındaki hayat sigortası ve hayat dışı sigorta prim üretiminin gelişimi gösterilmektedir. Grafikte genel olarak hem hayat hem de hayat dışı sigorta primlerinin, yıllar boyunca artış trendinde oldukları gözlemlenmektedir. Toplam prim üretimleri 2013 yılında 5.18 milyar dolar seviyesinden, %38 oranında bir artış göstererek 2023 yılında 7.17 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Hayat sigortası primleri özelinde değerlendirildiğinde prim üretimi yıllar içinde daha yavaş ama

istikrarlı bir artış gösterdiği görülmektedir. 2013'te 2.53 milyar dolar olan hayat sigortası primleri, 2023 yılında 2.88 milyar dolara ulaşmıştır. 2021 yılında 2.94 milyar dolar olan hayat sigortası primleri en yüksek seviyeye ulaşılmış, 2022 ve 2023 yıllarında ise hafif bir düşüş olduğu gözlemlenmiştir. Hayat dışı sigorta primlerine bakıldığında ise, hayat sigortasına göre daha hızlı bir büyüme sergilemiştir. 2013'te 2.65 milyar dolar olan hayat dışı prim üretimi, 2023 yılında 4.29 milyar dolara çıkmıştır.

1.3.5. Sigorta Penetrasyon Oranı

Sigorta penetrasyonu sigortacılığın gelişmişliğini gösteren, ülkeler arasında sektörün durumunu karşılaştırmakta ve yorumlamakta sıklıkla kullanılan önemli oranlardan birisidir. Sigorta penetrasyonu, doğrudan yazılan primlerin GSYH'ye oranını ifade etmektedir. Bu oran sigorta sektörünün ülke ekonomisi içerisindeki yerini göstermektedir. Sigorta penetrasyonunun yüksek olduğu ülkelerde sermaye piyasalarının en önemli aktörlerinden birinin de sigorta şirketleri olduğu görülebilmektedir.²⁵

Tablo 7: Sigorta Penetrasyon Oranları

Prim/GSYH (%)	2019	2020	2021	2022	2023
Türkiye	1	2	1,5	1,6	2,3
Dünya	7	7,2	7	6,7	7,2

Kaynak: Sigma Word Insurance ve SEDDK raporlarından yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 7’de Türkiye ve dünyaya ait sigorta penetrasyon oranları verilmiştir. Dünya’da sigorta penetrasyonu 2019’dan itibaren son beş yılda %7 civarında gerçekleşirken Türkiye’de ortalama %1,5 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılında ulaşılan %2,3’lük oran son on yıl içerisinde ilk kez %2 üzerine çıkabilen sigortacılık sektörü için oldukça önemli bir gelişmedir. Aynı zamanda Türkiye sigorta sektörü için önemli bir başarı olarak kayıtlara geçmiştir. Gelişmiş ülkeler için ortalama penetrasyon oranları %8-9 olarak gerçekleşirken, gelişmekte olan ülkelerde %2-3 seviyelerindedir. Türkiye’nin penetrasyon oranlarına bakıldığında sektörün büyüme potansiyeline sahip olduğu ve büyüme fırsatları içerdiği söylenebilmektedir. Türkiye Sigorta Birliğinin (TSB) strateji raporunda yer alan analizlerde Türkiye’nin milli geliri düşünüldüğünde ulaşılabilecek sigorta penetrasyonu potansiyelinin %3,2 seviyelerinde olacağı

²⁵ TSB, Türkiye Sigortacılık Sektörü Ekonomik Etki Analizi, 2022.

tahmin edilmiştir. Bunun yanı sıra kamu otoriteleri ile iş birliği içerisinde olan ülkelerin ise diğer ülkeler arasından ayrılarak %4 oranında penetrasyona ulaşabildikleri görülmüştür. TSB Strateji Raporunda belirtilen diğer önemli bir unsur ise beş adet stratejik hedef içerisinde penetrasyonun arttırılmasının yer almasıdır.²⁶

Sigorta penetrasyonunu etkileyen birtakım unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki ülkenin gelir seviyesidir. Gelir seviyesinin yükseldiği ülkelerde aslında bir lüks mal olarak değerlendirilebilen sigorta ürünlerinin satın alınmasında daha rahat davranıldığı söylenebilmektedir. Sigorta penetrasyonunda makroekonomik etkenlerden olan milli gelir, istihdam, ekonomik büyüme oranları, nüfus artışı gibi faktörler etkili olurken devletin sektördeki rolü, kültürel ve coğrafi koşullar da penetrasyon oranını etkileyebilecek faktörler arasındadır.

1.3.6. Sigorta Yoğunluğu

Sigorta yoğunluğu toplam sigorta primlerinin ülke nüfusuna bölünmesiyle elde edilen, kişi başına düşen sigorta primi olarak da ifade edilen sigortacılıktaki önemli göstergelerden biridir.²⁷ Sigorta sektörünün büyüklüğünün ve gelişmişliğinin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Ülke nüfusunun sigortaya verdiği önemi ve ülkenin sigorta pazar potansiyelini gösterebilmektedir. Aşağıdaki tabloda Türkiye ve dünyaya ait kişi başına düşen sigorta primleri dolar bazında verilmiştir.

Tablo 8: Sigorta Yoğunluğu (Türkiye, Dünya)

Sigorta Yoğunluğu (ABD doları)	2019	2020	2021	2022	2023
Türkiye	161.7	147.4	126.4	134.5	176
Dünya	781	783	842	853	900

Kaynak: Sigma Word Insurance ve SEDDK raporlarından yazar tarafından düzenlenmiştir.

Türkiye’de 2023 yılı sonunda kişi başına düşen sigorta primi 176 dolar olurken dünya ortalaması ise yaklaşık 900 dolar olarak gerçekleşmiştir. Dünya ortalaması ile kıyaslandığında Türkiye için kişi başına düşen sigorta primlerinin geride kaldığı görülmektedir. Dünya ortalaması Türkiye’nin neredeyse 5 katı civarındadır. Bu durum Türkiye’nin potansiyelinin

²⁶ TSB, **Strateji Raporu**, 2020-2024.

²⁷ Swiss Re, **Sigma Word Insurance Report**, 3/2024.

altında bir sigorta yoğunluğuna sahip olduğu şekilde yorumlanabilmektedir. T¼rkiye’de sigorta r¼nlerinin pazarlanabileceği, hen¼z ihtiyacı olan sigorta r¼nlerini satın almamış olan bir m¼şteri kapasitesi mevcuttur. Özellikle sigorta farkındalığının ve sigorta bilincinin arttırılması ile sigorta r¼nlerine olan talebin arttırılabileceği ve böylece sigorta yoğunluğunun da y¼kselmesinin sağlanabileceği d¼ş¼n¼lmektedir.

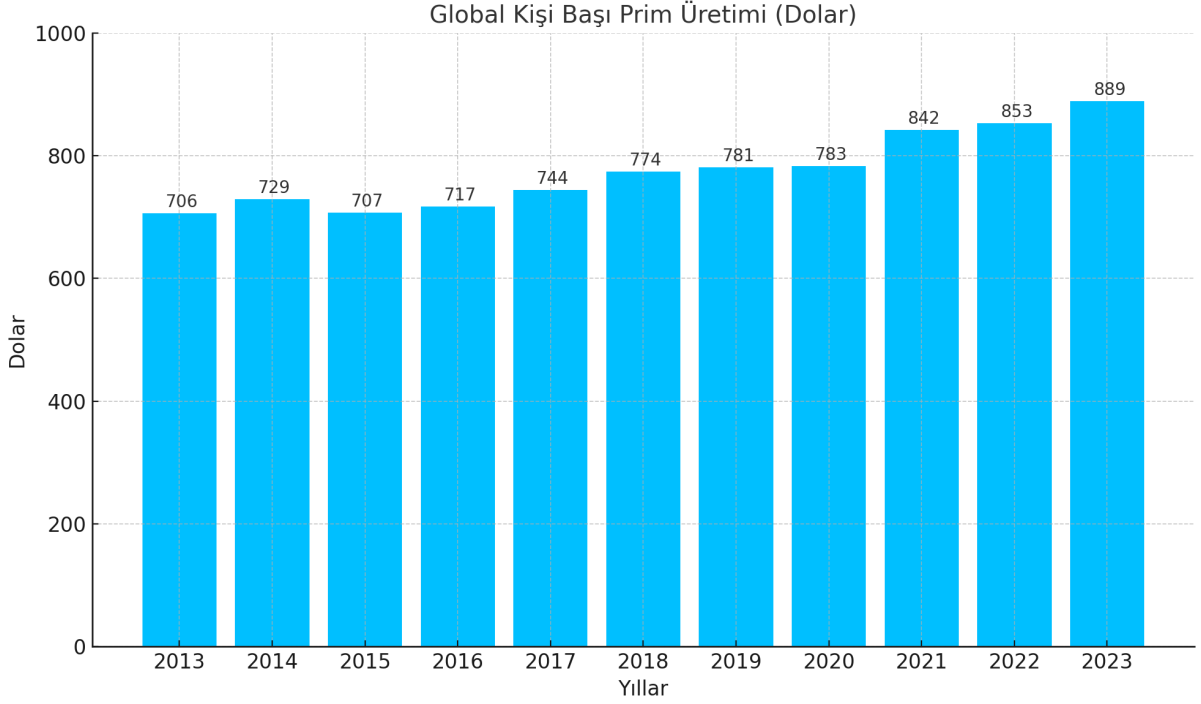
Yıllar bazında bakıldığında T¼rkiye’nin azalış eğiliminde olan sigorta yoğunluğu rakamları 2023 yılında artış göstermiştir. 2022 yılında 134.5 olan kişi başına prim üretimi 2023 yılında 176 dolara y¼kselmiştir. TSB strateji raporunda da bu rakamın 2024 yılına kadar y¼kseliş eğiliminde olacağı tahmin edilmiştir. T¼rkiye sigorta sektör¼ için y¼ksek enflasyon ve y¼ksek kur ortamında b¼y¼mesini ve kişi başına d¼şen primlerini arttırabilmesi sektörel bir başarı olarak yorumlanabilmektedir.

Tablo 9: Sigorta Yoğunluğuna (Kişi Başına D¼şen Prim) Göre İlk 10 lke Sıralaması

Sıra	lke	Sigorta Yoğunluğu (\$) (2022)
1	Cayman Adaları	20.834
2	Çin	16.489
3	ABD	8.885
4	Singapur	7.563
5	Danimarka	7.320
6	İsviçre	6.364
7	İrlanda	5.483
8	İsveç	5.180
9	Finlandiya	5.036
10	İngiltere	4.781

Kaynak: Swiss Re, Sigma World Insurance, 3/2023.

Tablo 9’da kişi başına d¼şen prim üretimlerine göre ilk 10 ülke verilmiştir. N¼fus yoğunluğu olarak da değerlendirildiğinde en y¼ksek sigorta yoğunluğu Çin ve ABD’de gerçekleşmiştir. Çin’de kişi başına d¼şen sigorta primi yaklaşık 16.500 dolar olurken Amerika’da 9.000 dolar gerçekleşmiştir. Sigma raporuna göre T¼rkiye ise 134 dolar ile 88 ülke arasında 65. sırada yer almıştır.

Grafik 4:Küresel Sigorta Yoğunluğu (Dolar)

Grafik 4'te genel olarak global kişi başına prim üretiminde istikrarlı bir artışı olduğu görölmektedir. 2013 yılında 706 dolar olan kişi başına prim üretimi, 2023 yılında 889 dolara yükselmiştir. 10 yıllık süreçte yaklaşık %26'lık bir artış gerçekleşmiştir. 2014 ve 2015 yıllarında kişi başına düşen prim üretimi nispeten durgun seyretmiş, 2014'te 729 dolar, 2015'te ise küçük bir düşüşle 707 dolar seviyesinde kalmıştır.

1.4.Türkiye Sigorta Sektöründe Güncel Sorunlar

Türkiye'de sigorta sektörünün son dönemde gerçekleştirdiği büyümenin yanı sıra gelişiminin önünde hala sahip olduğu potansiyelin altında olmasının nedeni olabilecek birtakım zorluklar yer almaktadır. Gelişmiş ölkeler ile kıyaslandığında Türkiye'de penetrasyon oranının yükseltilmesinin önündeki temel engellerden biri gelir seviyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye orta gelir segmentinde yer alan bir ölkce olarak tüketicilerin satın alma davranışları bu gelir seviyesinin doğrultusunda hareket etmektedir. Sigorta ürününün satın alınabilmesi için öncelikle temel yaşam giderlerinin karşılanması, mülkiyet sahipliği ve tasarruflara ayrılacak bir birikime yer açabilme döngüsünün olması beklenmektedir. TSB'nin yaptığı çalışmada Türkiye

nüfusunun yaklaşık %70'inin birikim yapamadığı veya sigorta ürünleri için bir bütçe ayıramadığı ifade edilmiştir.²⁸

Sigorta farkındalığı; Literatürde sıklıkla karşılaşılan sigorta bilinci ve sigorta farkındalığı konuları sektörün önündeki önemli zorluklardan bir tanesidir. Sınırlı finansal okuryazarlık ve sigorta ürünlerinin bilinmemesi sektörün çözümlenmeye çalıştığı sorunların başında gelmektedir. Sigortacılık tarihinde yaşanan bazı olumsuz müşteri deneyimleri sonucu toplumun sigorta olan güveninin azalması da hala etkisi süren sorunlar arasındadır. Daha önce birikimli hayat sigortalarında yaşanan kayıplar, tazminat ödemelerinin yapılmaması veya eksik yapılması, müşteri isteği dışında gerçekleştirilen satışlar ve tutarsız prim rakamları bu güvensizliğin nedenlerinden bazılarıdır. Aynı zamanda geleneksel Türk aile yapısında yardımlaşma kültürünün sigortanın yerini alması ve olası bir kaybın yakınlarının tarafından karşılanacağına olan güven hissi de sigortaya olan talebin görece az olmasında etkili olabilecek faktörlerdendir.²⁹

Ekonomik gelişmeler; son dönemde yaşanan yüksek enflasyon, yüksek faiz ve milli gelirdeki azalma gibi temel ekonomik faktörler sigortacılığı da doğrudan etkilemektedir. Daralan ekonomik yapıda sigortacılığın hedeflediği büyümeyi ve karlılığı gerçekleştirebilmesi zorlaşmaktadır. Örneğin hayat sigortalarında yüksek faiz oranları nedeniyle düşen kredi kullanımları etkili olmuş ve kredili hayat sigortalarının prim üretimlerinde negatif etkileri gözlenmiştir. Hayat sigortalarındaki prim üretiminin yaklaşık %80 kredili hayat ürünlerinden kaynaklandığı düşünüldüğünde hayat sigortası branşının gelişiminde ekonomik değişkenlerin etkisinin önemi ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde yüksek faiz oranları yatırımcıların tasarruflarını birikimli hayat ürünlerinde değerlendirmeyi tercih etmemelerine neden olabilmektedir.

Nitelikli iş gücü; sigortacılık içerisinde karmaşık yapıları ürünler bulandıran oldukça teknik bir finansal hizmettir. Bu nedenle sektör, sigortacılığın teorik altyapısına hâkim olan, bu alanda eğitim almış yetkin eleman gücüne ihtiyaç duymaktadır. Ancak gerek yönetici pozisyonunda gerekse teknik pozisyonlarda bu nitelikli çalışanların sayısı eksik kalmaktadır.

²⁸ TSB, **Strateji Raporu**, 2020-2024, s.42.

²⁹Recep ÇAKAR, İsmail YILDIRIM, "Türkiye'de Sigorta Dağıtım Kanalları ve Sigorta Acentelerinin Sorunlarına Yönelik Bir Araştırma", **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 51, Eylül-Ekim 2015, ss.424-435.

Yalnızca merkez çalışanlarında değil, sahada çalışan satış elemanlarında da eğitim düzeyi ve sigorta bilgisi oldukça önemlidir. Müşteri ile doğrudan temasta olan bu çalışanların sigorta ürünlerini doğru bir şekilde müşteriye anlatabilmesi, müşterinin güvenini kazanması ve sigorta ürünlerinin pazarlanması noktasında önemli bir rolü bulunmaktadır.³⁰ Sektörü etkileyecek teknolojik değişimlerin gerçekleştirilebilmesi ve şirketlerin dijitalleşme, data analitik, yapay zekâ gibi çağın nabzını yakalayacağı alanların geliştirilebilmesi için de çalışan profiline yetkinleştirilmesi önem taşımaktadır. Bu sorunun çözülebilmesi için sektörün insan kaynaklarına olan yatırımlarını arttırması beklenmektedir.

Devlet desteği ve sektörün iş birliği; Sigorta sektörü finansal sektör içerisinde bankacılığın yanında sektör olarak küçük kaldığından ekonomik önemi tam olarak anlaşılammış ve bilinirliği arttırılamamıştır. Sigorta sektörünün büyümesini sağlayacak en önemli öğelerden birisi devlet desteği ve devlet ile sektörün gerçekleştirebileceği iş birlikleridir. Ancak devletin sigortacılık sektörüne olan desteği şimdiye kadar istenilen seviyelere ulaşamamıştır. Nitekim son dönemde hükümetin bankacılık dışı finansal sektörün geliştirilmesine yönelik oluşturduğu yeni politikalar sigorta sektörü için olumlu gelişmeler arasındadır. Daha önce sektör içi ortak paydada buluşamama veya iş birliği sağlayamama sorunları mevcut iken son dönemde düzenlenen rutin toplantılar, komiteler, buluşma organizasyonu gibi faaliyetler ile sektör içi iş birliği güçlendirilmektedir.³¹

1.5. Küresel Sigorta Sektörüne İlişkin Beklentiler

Küresel sigorta sektörü son dönemde yaşanan öncü teknolojik gelişmelerle birlikte hızlı bir değişim ve gelişim sürecine devam etmektedir. Ortaya çıkan yeni riskler ve yeni iş modelleri, sektöre duyulan ihtiyaç ve taleplerin artış gösterebileceğine dolayısıyla küresel sigorta sektörü için büyüme sinyallerinin verildiğine işaret etmektedir. 2025 yılı ve sonrası için sektörde odak noktası haline gelecek olan konuların dijitalleşme, üretken yapay zekâ, müşteri değeri, çevresel ve sosyal yönetişimi ifade eden Çevresel, Sosyal, Müşteri Değeri (ESG- Environmental, Social, Governance) kavramları olacağı öngörülmektedir. 2025 yılında yapay zekâ kullanımının etik çerçeveye ve yasal düzenlemelere uyarlanması ve aktif olarak

³⁰Haşim ÖZÜDOĞRU, Çiğdem ÇETİN, “Türkiye’de Sigortacılıkta Güncel Sorunlar”. **Third Sector Social Economic Review**, Cilt 52, Sayı 2, 2017, s.61., ss.57-70.

³¹ TSB, **Strateji Raporu**, 2020-2024, s.45.

kullanılabilmesi için yapılan çalışmaların hız kazanması beklenmektedir. Yapay zekâ teknolojisinin hasar yönetimi, risk değerlendirme, satış ve pazarlama, müşteri ilişkileri yönetimi gibi önemli departmanlarda pratiğe uygulanması ve iş yapış şekillerini değiştirmesi beklenmektedir.

Önceki yıllarda olduğu gibi 2025 yılı ve sonrası için de iklim değişikliği konusunun sigorta sektörü için önemini koruması beklenmektedir. İklim değişikliğinden kaynaklanan tehditlerin artması, sigorta sektörü için doğrudan etkileri olan riskleri meydana getirmektedir. İklim risklerine karşı korunmak ve bunları önlemek için sigortacıların bu riskler hakkında daha kapsamlı çalışmaları önem taşımaktadır. İklim riskleri ile mücadelede risk modellerini ve fiyatlandırma yöntemlerini gözden geçirerek yeniden oluşturmaları, iklimle ilgili yeni ürünler ve hizmetler yaratmaları ve iklim risklerini azaltmalarına yardımcı olmak için diğer kuruluşlarla ortak çalışmalar gerçekleştirmeleri faydalı olabilecektir. Swiss Re raporunda; sel, deprem, fırtına ve orman yangınları gibi doğal afetlere karşı 2040 yılına kadar küresel çapta yaklaşık 183 milyar ABD doları tutarında bir prim üretiminin gerçekleşmesinin beklendiği ve bu primlerin büyük bir kısmının ise gayrimenkullere yapılan sigortalardan kaynaklanacağı ifade edilmiştir.

Sigma'nın 2024 yılı raporuna göre küresel anlamda faiz oranlarındaki artışa bağlı olarak gelişmiş pazarlardaki hayat primlerinde önemli bir büyüme gerçekleşmesi beklenmektedir. Önümüzdeki on yıl içerisinde Gelişmiş Asya Pasifik ve Batı Avrupa'dan gelen hayat primlerinin küresel prim hacimlerine katkısının negatiften pozitifte döneceği ifade edilmiştir. Rapora göre gelişmekte olan Asya'da hızla büyüyen ekonomilerin sigorta primlerine olan katkısının artması beklendiği belirtilirken, gelecek on yıl içerisinde Hindistan ve Çin de dahil olmak üzere bazı sigorta pazarlarında sigorta penetrasyonu oranlarında kayda değer artışların beklendiği açıklanmıştır.

Hayat dışı branşlarda, sigorta şirketleri özellikle mal ve motor branşlarında artan hasar maliyetlerini dengelemeye çalıştıklarından, küresel enflasyon baskıları prim tutarlarını yükseltmiştir. Yine aynı raporda piyasanın bu zorlu koşullarının 2024 yılı için de geçerli olacağı, ancak hasar enflasyonunun azalmasıyla birlikte 2025 yılına doğru hafifleyeceği ifade edilmiştir. Hayat dışı branştan kaynaklanan prim tutarları 2022'de %0,8 artarken 2023'te reel olarak %3,9 oranında artmış ve bu artış temel olarak fiyatların yükselmesinden kaynaklanmıştır.

Bireysel sigorta ürünlerindeki fiyat artışları, ticari sigorta ürünlerinden daha yüksek oranda gerçekleşmiştir. Bazı ülkelerde tazminat tutarlarının prim artışlarının gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durum, sigorta bedelini daha az karşılanabilir hale getirebildiğinden sektör açısından risk teşkil edebileceği ifade edilmiştir.

2023 yılına ait toplam sigorta penetrasyon oranları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 10: Toplam Sigorta Penetrasyonu, 2023

Kategori	Ülke/Ülkeler	Penetrasyon Oranı (%)
%10 ve Üzeri	Hong Kong, Güney Kore, Tayvan, ABD, Finlandiya, Danimarka	17.2, 11.0, 10.3, 11.9, 10.0, 11.0
%5 ve Üzeri	Singapur, Japonya, Birleşik Krallık, Fransa, Kanada, Hollanda, İsviçre, Güney Afrika, İtalya, Almanya, Namibya, Tayland, Malezya	9.2, 8.9, 9.7, 8.7, 8.0, 8.3, 7.1, 7.1, 7.4, 5.5, 5.7, 5.3, 5.2
%1 ve %5 Arası	Brezilya, Şili, Meksika, Polonya, Hindistan, Çin, Yeni Zelanda, Avustralya, İsrail, Türkiye	3.9, 4.0, 2.5, 2.2, 3.7, 3.9, 3.6, 4.2, 4.2, 1.7
%1 ve Altı	Mısır, Pakistan, Katar, Cezayir, Yemen, Nijerya, Lübnan, Cote d'Ivoire, Rusya, Ürdün	0.6, 0.4, 0.4, 0.2, 0.1, 0.2, 0.3, 0.4, 1.0, 0.4

Kaynak: Sigma 3/2024, World Insurance Report,

Türkiye, 2023 yılı verilerine göre sigorta penetrasyon oranı açısından %1.7'lik oran ile %1-%5 kategorisinde yer almaktadır. Bu oran, Türkiye'deki sigorta sektörünün henüz gelişmekte olduğunu ve sigorta bilincinin veya sigorta ürünlerine erişimin gelişmiş ülkelere kıyasla daha sınırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'nin bu kategoride yer alması, sigorta sektörünün daha fazla büyüme potansiyeline sahip olmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Küresel sigorta yoğunluğuna ilişkin rakamlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 11: Sigorta Yoğunluğu Verileri, 2023

Ülke	Toplam Sigorta Yoğunluğu (\$)	Hayat Sigortası	Hayat Dışı Sigorta
1. ABD	9,640	2,136	7,504
2. Hong Kong	8,769	7,574	1,195
3. Singapur	7,779	6,264	1,536
4. Danimarka	7,485	5,565	1,921
5. İsviçre	6,830	2,832	3,998
6. İrlanda	5,672	3,806	1,866
7. Finlandiya	5,364	4,362	1,003
8. Hollanda	5,216	724	4,492
9. Birleşik Krallık	4,759	3,466	1,294
10. Lüksemburg	4,644	1,997	2,647
50. Türkiye	224	27	197

Swiss RE Sigma Word Insurance Report, 3,2024.

Tabloda en yüksek sigorta yoğunluğuna sahip olan ilk 10 ülke ve Türkiye verileri yer almaktadır. 2023 verilerine göre ABD ve Hong Kong, hayat sigortası ve hayat dışı sigorta primlerinde lider konumdadır. Özellikle Hong Kong'da hayat sigortası yoğunluğu oldukça yüksek (7,574 dolar) olması dikkat çekmektedir. Türkiye, toplam sigorta yoğunluğu açısından 224 dolar ile dünya sıralamasında 50. Sırada yer almaktadır. Türkiye'de hayat sigortası yoğunluğu 27 dolar, hayat dışı sigorta yoğunluğu ise 197 dolardır. Türkiye'nin kişi başına düşen sigorta yoğunluğu, sigorta sektörünün gelişme potansiyeline sahip olduğunu ve sigorta bilincinin artırılması gerektiğini göstermektedir.

2. BÖLÜM

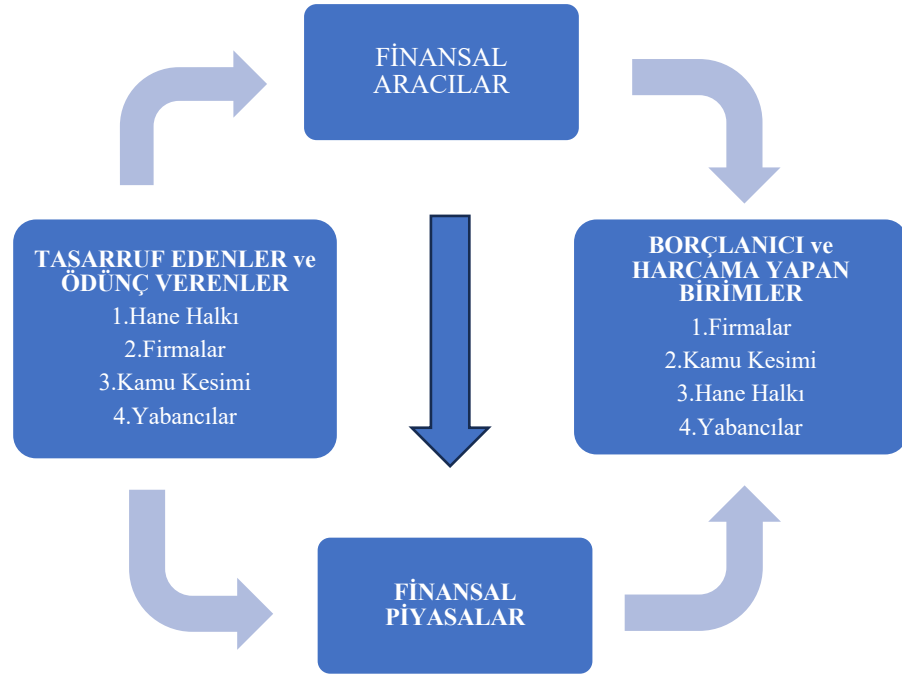
FINANSAL GELİŞİM VE İNSANİ GELİŞİM ENDEKSLERİ

Çalışmanın bu bölümünde finansal gelişim ve insani gelişim endekslerinin teorik çerçevesi açıklanacaktır. Finansal gelişimin tanımlanması sonrasında bu endeksi oluşturan parametreler açıklanarak değerlendirilmiştir. Daha sonra ise tezin uygulama bölümünde kullanılacak diğer bir endeks olan insani gelişim kavramı ve parametreleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıklamalarda endekslerin hesaplanmasında kullanılan değişkenler ve bu endekslerin nasıl ölçüldüğü konuları üzerinde durulmuştur.

2.1.Finansal Sistemler

Küreselleşmeyle birlikte ekonomilerin yapısı köklü değişikliklere uğramış, öncesinde devletlerin ön planda olduğu ekonomik yapı yerini finansal kurumların önem kazandığı bir yapıya bırakmıştır. Finans kişi ya da kurumların faydalanabileceği para, fon veya sermaye anlamına gelmektedir. Finansal sistem ise fonların işleyişinde rol alan tarafları, fon akışını düzenleyen aracı kurumları, fon akımını sağlayan araç ve gereçleri ve hukuki regülasyonları düzenleyici kuruluşları kapsayan yapı olarak ifade edilmektedir. Finansal sistemler ülke ekonomileri için oldukça önemli unsurlardan birisidir. Finansal sistem finansal piyasalar ve finansal kurumlardan oluşmaktadır. Finansal sistem tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi fonksiyonunu gerçekleştirir. Finansal sistemin en önemli ve ekonomik performansı en fazla belirleyici olan fonksiyonu fon talep edenlere fon sağlayabilmesidir. Süreci regülasyonlarla denetleyen ve düzenleyen kurum ve kuruluşlar da sistemin bir parçası olarak finansal sistemin güvenli işleyebilmesini sağlamaktadır.³²

³² Aslı AFŞAR, "Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Cilt 36, 2007, s.189, ss.188-198.

Şekil 2: Finansal Sistemin İşleyişi

Kaynak: Frederic S. MISHKIN, The Economics of Money, Banking and Financial Markets, Sixth Edition, Boston: Addison Wesley, 2001, s.21.

Şekil 1’de finansal sistemde fon akışının yönü ve sistemin tarafları gösterilmiştir. Finansal işlemlerin finansal aracılara aracılığıyla gerçekleşmesi durumunda *dolaylı finansman*, fon talebi olanların herhangi bir finansal aracıya başvurmadan işlemlerini gerçekleştirmesi durumunda ise *doğrudan finansman* durumu söz konusu olmaktadır.

2.1.1. Finansal Sistemin İşlevleri

Ekonomiler finansal kurumların varlığından çeşitli faydalar sağlayabilmektedir. Finansal kurumlar yapıları ve iş yapıları gereği bünyelerinde büyük miktarlarda para bulundurur ve finansal işlemleri gerçekleştirirler. Dolayısıyla bugünün en önemli değerlerinden biri olan bilgiye ulaşmaları bireysel yatırımcılara göre daha düşük maliyetlerle ve daha hızlı bir şekilde elde etme olanağına sahiptirler. Bu durum ekonomide ölçek ekonomileri olarak ifade edilmektedir. Finansal kurumlar tıpkı bilgi toplama faaliyetinde olduğu gibi, finansal işlemlerin de ortalama maliyetini düşürebilmektedir.³³

³³ Robert G. KING and Ross LEVINE, “Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right”, *The Quarterly Journal Of Economics*, 1993, Vol.108, No.3, pp.717-737.

Kredi tahsisi finansal kurumların en önemli işlevi olarak değerlendirilebilmektedir. Finansal kurumlar kredinin hangi bireye verilmesi gerektiği sorusunu cevaplamakta uzmanlaşmışlardır. Böylece krediyi kullanacak en doğru kişinin belirlenmesini sağlayarak ayrılan kaynakların en verimli şekilde kullanılabilmesi için zemin hazırlarlar. King ve Levine'e göre finansal sistemler girişimcilerin yenilikçi faaliyetlerine ilişkin risk çeşitlendirmesi yapabilmesine olanak sağlamaktadır. Böylece geleneksel ve eski yöntemlerin dışına çıkarak inovatif yatırımların yapılabilmesinin önünü açmaktadır. Dolayısıyla finansal sistemler girişimcilik faaliyetlerini hızlandırarak ve yatırımcılara kaynak sağlayarak üretimi artırabilir ve ekonomik büyümeyi teşvik ederler.³⁴

Finansal sistem sağladığı para transferiyle ekonomik kaynakların kısıtlı ve dar bir alanda kullanılmasının önüne geçerek farklı bölgelerde ve farklı sektörlerde kullanılabilmesinin önünü açmaktadır. Böylece kaynakların verimli kullanılmasını sağlayarak ülke ekonomisinin gelişmesine önayak olmaktadır.

Finansal sistemin işlevlerinden birisi de riski dağıtarak risk yönetimi ve risk kontrol süreçlerinin geliştirilmesini sağlamaktır. Finansal kurumlar bireysel kullanıcıların sahip oldukları bilgiden çok daha büyük bir bilgi akışı içerisinde olduklarından tek bir birimin yapamayacağı boyutta risk çeşitlendirmesi yapabilme kapasitesine sahiptir. Finansal kurumlar toplanan fonların farklı risk düzeylerindeki yatırım araçlarına dağıtılabilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu fonksiyon büyük bir ölçüde sigorta şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Sigorta şirketleri riskin kümül riske dönüşmesine engel olarak olası riski yayma işlemini gerçekleştirirler. Sigorta şirketleri risk gerçekleştiğinde oluşabilecek kayıpların en kısa sürede karşılanması ve risk öncesi duruma en hızlı şekilde geçilebilmesini sağlayabilmektedir.³⁵

Finansal kurumlar vade ve miktar ayarlayabilme fonksiyonuna sahiptir. Kısa vadeli ve küçük miktarlardaki fonları toplayarak, daha uzun vadeli ve büyük miktarda fon talebi bulunan

³⁴ Robert G. KING and Ross LEVINE, "Finance, Entrepreneurship and Growth." **Journal of Monetary Economics**, Vol.32, No.3, 1993, p. 540, pp.513-542.

³⁵ Ross LEVINE, Norman LOAYZA, Thorsten BECK, "Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes", **Journal of Monetary Economics**, Vol.46, 2000, pp. 37-38.

kişi ve kurumlara aktarılabilmesini sağlamaktadırlar. Bu fonksiyona bankaların transformasyon fonksiyonu adı da verilmektedir.³⁶

Finansal sistem asimetrik bilgi probleminin önüne geçmektedir. Asimetrik bilgi finansal araçların var oluşunun temel sebeplerinden biridir. İlk olarak Akerlof³⁷ tarafından ortaya konulan Asimetrik bilgi finansal sistem içerisinde tarafların bilgi düzeylerinin eşitsizliğini ifade etmektedir. Finansal sistem içerisinde bu durum fon arz edenlerin fon talep eden taraftan daha az bilgiye sahip olmasıdır. Asimetrik bilgi problemi ahlaki tehlike ve ters seçim gibi finansal sistemin etkinliğini olumsuz etkileyecek birtakım sonuçları doğurmaktadır. Doğru bir finansal işleyiş için borç verenlerin borçlanacak taraf hakkında yeterli ve doğru bilgiye sahip olması gerekmektedir. Ancak bu durum bireysel olarak oldukça yüksek düzeyde bir maliyete katlanmaya neden olabilmektedir. Tasarruf sahipleri yeterince bilgiye sahip olmadığından borç vermeme eğiliminde olabilmekte veya yanlış bir kaynağa borç verebilmektedir. İşte finansal araçlar tam da bu noktada tasarruf sahiplerine istedikleri bilgiyi sunabilme potansiyeline sahip kurumlardır. Türkiye’de bu hizmetin büyük bir kısmı bankalar tarafından sağlanmaktadır. Neticede finansal kurumlar ekonomik işleyişin tıkanmamasını ve doğru bir şekilde yapılmasını sağlayarak üretimin kısıtlanmasının önüne geçebilmekte ve ekonomik kalkınmayı olumlu anlamda desteklemektedir.³⁸

Finansal sistemin günümüzdeki en önemli fonksiyonlarından birisi de teknolojik gelişmeleri finansa entegre ederek ekonomik hizmetleri dijitalleştirilmesi ve erişilebilirliğini arttırabilmesidir. Giderek önemli hale gelen finansal teknolojiler özellikle bankacılık sektöründe köklü değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Ödeme mekanizmalarının elektronik ödeme araçlarına dönüşmesi ve mobil bankacılık uygulamaları birçok işlemi tek tuşla halledilebilir konuma getirmiştir. Yeni teknolojilerin sisteme entegrasyonu ile çeşitli işlemlerin maliyetleri azaltılabilmektedir.³⁹

³⁶ Nurhan AYDIN, Mehmet BAŞAR, Metin ÇOŞKUN, Finansal Yönetim, 5. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, 2017, s.51.

³⁷ George A. AKERLOF, “The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism”, **Quarterly Journal of Economics**, Volume 84, No: 3, August 1970, pp. 488-500.

³⁸ Vedat CENGİZ, “Finansal Piyasalarda Bilgi Problemlerinin Çözümünde Bankaların Rolü”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, 2010, Cilt 5, Sayı 1, ss.151-162.

³⁹ Esra BULUT, Gülay ÇİZGİCİ AKYÜZ, “Türkiye’de Dijital Bankacılık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2020, Cilt 42, Sayı 2, ss.223-246.

Finansal kurumlar aynı zamanda finansal danışmanlık ve portföy yönetimi hizmeti sunarak işletme ve şirketlerin stratejik kararlarını geliştirici rol oynamaktadır. Finansal sistemin yukarıda sıralanan işlevlerine bakıldığında ekonomik gelişmişlik içerisinde çok önemli bir yerde olduğu görülebilmektedir. Tüm bu fonksiyonlar finansal sistemin ekonomik kaynakları etkin bir şekilde kullanmasını sağlayarak ülkedeki üretim ve yatırımların artırılmasına ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmasına olanak tanımaktadır.⁴⁰

2.2.Finansal Gelişim Kavramı

Finans uzun dönemler boyunca ekonomiye olan etkisi üzerinden çeşitli görüşlerin ortaya konulduğu, ekonomik konjonktürde sık sık tartışılan alanlardan biri olmuştur. Finansın ekonomiyi geliştiren ve güçlendiren bir sistem olduğunu savunan görüşlerin yanında finansı ekonomik krizlerin ve belirsizliğin temel nedeni olarak gören görüşler de mevcuttur.⁴¹ Keynes'e göre ekonomik kriz ve iktidarsızlığın nedeni finansal kurumlardır ve ekonomik büyümenin sağlanması için devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir.⁴² Keynesyen yaklaşıma göre yatırımların gerçekleştirilmesi tasarruf sağlayıcılar yani finansal kurumlardan alınan borçlarla sağlanmaktadır dolayısıyla finansal kurumların davranışlarındaki değişkenlik yatırımları aksatarak finansal dalgalanmalara neden olmaktadır. Reel faiz oranlarının yüksek olması durumunda bireyler yatırım yapmaktan vazgeçerek kaynaklarını faizde değerlendirmeye yönelecek ve ekonomik büyüme yavaşlamış olacaktır. Dolayısıyla Keynesyen bakış finansın baskıcı yaklaşım ile sürdürülmesine zemin oluşturmuş ve finansal baskı politikalarının oluşturulmasında belirleyici rol oynamıştır. Bu dönemde finansal kurumlara yapılan müdahalelerin ekonomide yol açtığı olumsuz birtakım sonuçlar finansal serbestleşmeyi savunan tepki görüşlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴³

Finansal sistemin ekonomik büyümeyi desteklediğini savunan görüşe göre finansal kurumların eksikliği ülkelerin yoksullaşma nedeni olarak ifade edilmektedir. Ayrıca finansal sistemin varlığı özellikle yoksul veya gelişmekte olan ülkeler için ekonomik kalkınma

⁴⁰ Ömer İSKENDERÖĞLU, Serkan Yılmaz KANDIR, Yıldırım Beyazıt ÖNAL, **Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme**, Adana, Nobel Kitabevi, 2008, s. 3.

⁴¹ K. Batu TUNAY, **Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi**, İstanbul, Birsen Yayınevi, 2005, s. 47-50.

⁴² John Maynard KEYNES, **The General Theory of Employment, Interest, and Money**, New York: Harcourt Brace and Company, 1936.

⁴³ Hüseyin AĞIR, **Türkiye'de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi**, Ankara, BDDK Yayınları, 2010, s. 24.

sağlayabilmeleri ve büyüebilmeleri adına bir fırsat olarak görülmektedir. Finansal sistem gerçek yatırımcıları tefecilik düzeninden kurtararak kaynakların doğru ellerde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.⁴⁴ Dağdelen (2004)'e göre “*Finansal serbestleşme öncelikle yurt içi bankacılık ve finansal araçlar üzerindeki devlet müdahalelerini ve kontrollerini kaldırmayı ve yurt içi finansal piyasaların uluslararası piyasalara eklenmesi ile finansal bütünleşmeyi öngören politikalar bütünüdür.*”⁴⁵

Finansal serbestleşme sonrasında finansal sistem çok hızlı bir şekilde büyümeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Finansal serbestleşmeyle ülkeler arasındaki sınırlar kalkmış ve sermaye hareketliliği artmıştır. Yatırımcıların farklı ülkelerde yatırımlar yapabilmesinin önü açılmıştır. Finansal araç ve ürünlerin çeşitliliği artmış, özellikle bankacılık sektörünün gelişmesi hızlanmış böylece finansal piyasalar derinleşmeye başlamıştır. Finansal serbestleşmenin ilk akademik savunucuları Stanford Üniversitesi ekonomi profesörleri olan McKinnon (1973)⁴⁶ ve Shaw (1973)⁴⁷ olmuştur. McKinnon ve Shaw'ın serbestleşmenin ekonomik büyümeyi sağlayacağı görüşüne karşın, serbestleşme sonrasında tekrarlanan finans ve bankacılık krizleri liberalizasyonun yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dair görüşlerin ortaya konulmasına neden olmuştur.

Finansal gelişmişliğin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini savunan referans çalışmalardan biri de Schumpeter (1912)⁴⁸'in çalışması olmuştur. Schumpeter'e göre ekonominin ana itici gücü girişimcilik ve yenilikçilik olmalıdır. Ekonomik gelişmişlik yalnızca maddi varlıklara bağlı değil, girişimci ve yenilikçi ruhun varlığına da bağlıdır. Girişimciler risk alabilen ve yeni teknolojileri kullanarak fark yaratan işler kurabilen yatırımcılar olarak ekonomide büyüme ataklarını sağlayabilmektedirler. Dolayısıyla girişimcilere gerekli olan sermayenin sağlanması ekonomik büyüme için çok önem taşımaktadır. Schumpeter'e göre finansal kurumlar bu ihtiyacı karşılayan birimler olarak yatırımları, inovasyonu, yeni iş modellerini finanse ederek ekonomik gelişmişliği olumlu yönde teşvik edebilmektedirler.

⁴⁴ Niall FERGUSON, **Paranın Yükselişi: Dünyanın Finansal Tarihi**, Çev. Barış Pala, 2. Basım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 9.

⁴⁵ İlhan DAĞDELEN, “Liberalizasyon”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2004, ss.1-66.

⁴⁶ Ronald I. McKINNON, **Money and Capital in Economic Development**, Washington D.C.: The Brookings Institution, 1973, s.50-62.

⁴⁷ Edward S. SHAW, **Financial Deepening in Economic Development**, London Oxford University Press, 1973.

⁴⁸ Joseph SCHUMPETER, **The Theory of Economic Development**, Redvers OPIE (çev.), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.

Finansal gelişme “Bir ekonomide kullanılan finansal araç çeşitliliğinin artması ve bu araçların daha yaygın kullanılır hale gelmesi” ve “finansal piyasaların gelişmişliği” olarak tanımlanmıştır.⁴⁹ Finansal gelişme finansal sistemin büyümesini ve yapısal anlamda gelişmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla finansal sistem, finansal kurumlar ve finansal araçların kalitesi ve etkin kullanımı aynı zamanda ülkenin yatırım olanakları, risk yönetim politikalarının gelişmişliği gibi kavramlar finansal gelişmişliğin göstergeleridir. Finans oldukça geniş yelpazeli karmaşık ve kompleks bir alan olduğundan finansal gelişmişliğin ölçülmesi de zor olabilmektedir. Bu nedenle finansal gelişmişlik farklı yönlerden değerlendirilmektedir. Literatürde finansal gelişmişliğin ölçümü finansal derinlik, finansal verimlilik ve finansal erişim parametreleri olarak ayrı ayrı değerlendirilmekte ve hepsinin birleşiminden oluşan ölçü kullanılmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu kavramlar daha detaylı bir şekilde açıklanacaktır.⁵⁰

2.2.1. Finansal Gelişimin Ölçütleri

Finansal gelişmişlik, çalışmaların çoğunda; finansal derinlik, finansal verimlilik ve finansal hizmetlere erişim olarak sınıflandırılmış ve ölçülmüştür. Finansal gelişmişliğin ölçümünde bu parametreler finansal piyasalar için ve finansal kurumlar için olmak üzere ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Cihak vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada bu ölçümleri sınıflandıran 4x2 matrisi oluşturulmuştur.⁵¹ Cihak vd.’nin çalışmalarında literatürde finansal gelişmeyi ölçen diğer çalışmaları referans alarak oluşturdukları bu matris; derinlik, erişim, etkinlik ve istikrar olmak üzere finansal gelişim göstergelerini bir araya getirerek sonrasında yapılan çalışmalar için önemli bir kaynak olarak kullanılmıştır.

Finansal derinlik, finansal araçların artması, kullanımının yaygınlaşması ve çeşitlerinin artmasıyla sağlanmaktadır. Finansal derinlik Dünya Bankası’na göre: “Sermaye piyasalarında işlem gören finansal varlıklardaki artış” olarak ifade edilmektedir.⁵² Fon kaynaklarının çoğalması ve bu kaynağın fon talep edenlere aktarımında sunulan hizmetlerin

⁴⁹ Neşe ERİM ve Armağan TÜRK, “Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2005, Cilt 10, Sayı 2, ss.23.

⁵⁰ Canan DAĞIDIR, "Finansal aracı olarak bankaların ekonomik büyümeye etkisi ve Türkiye örneği." Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, (2014).

⁵¹ Martin CIHAK, Aslı DEMİRGUC-KUNT, Erik FEYEN, Ross LEVIINE, “Benchmarking Financial Systems Around the World”, Policy Research Working Paper Series 6175, The World Bank, 2012, p.9.

⁵² World Bank, *World Development Report*, 1989, s. 27.

kalite ve etkinliği, bu hizmetlerin yeni finansal teknolojilere bütünüleşmiş bir şekilde işleyişini sürdürmesi finansal derinliği belirlemektedir.⁵³

Bir ülkenin finansal derinliğini gösteren çeşitli göstergeler bulunmaktadır. Literatürde finansal derinliği hesaplamak için sıklıkla; Özel sektör kredileri/GSYİH M1/GSYİH, M2/GSYİH, M2Y/GSYİH oranları kullanılmaktadır. Burada M1 geniş tanımlı para arzını, M2 dar tanımlı para arzını, M2Y ise döviz tevdiat hesaplarını ifade etmektedir.

Finansal etkinlik ise genellikle finansal aracılardan kredi masraflarının ve yapılan işlem maliyetlerinin bir ölçüsü olarak nitelendirilebilir. Finansal etkinlik aynı zamanda finansal verimlilik olarak da değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla ölçümünde karlılığı belirleyen çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Bunlar; karlılık (aktif ve öz sermaye karlılığı), net faiz marjı, gelir gider oranları, borç verme mevduatı ve faiz dışı gelirlerin toplam gelire oranıdır.

Finansal erişim bireysel ve firma bazında olmak üzere finansal hizmet ve ürünlere ulaşabilme durumunu ifade etmektedir. Bunlar bankacılık hizmetleri, sigortacılık hizmetleri, finansal danışmanlık gibi hizmetleri içermektedir. Bireysel düzeyde finansal erişimin ölçümünde banka hesabına sahip olan kişi sayısı, kredi kartına sahip kişi sayısı, kredi kullanan kişi sayısı, kişi başına düşen banka şube sayısı, sigortaya sahip olma gibi parametreler kullanılmaktadır. Firma düzeyinde finansal erişimin ölçümünde ise kredi limitine sahip firmaların yüzdesi, küçük firmalardan da kredi bağlantısına sahip olan firmaların yüzdesi kullanılmaktadır.

Finansal erişim bireylerin ve işletmelerin ekonomiye katılımını artırıcı bir unsur olarak ekonomik kalkınmayı destekleyebilmektedir. Gelir seviyesi düşük haneler krediye ulaşarak eğitim, iş, sağlık gibi konulara yatırımlar yapma imkânı bulabilir ayrıca sigorta ürünleriyle olası risklerini teminat altına alabilirler. Finansal erişim böylece gelir eşitsizliğinin azalması noktasında faydalı olabilmektedir. Aynı şekilde işletmelerin de kolay bir şekilde kredi imkanlarına ulaşabiliyor olması yatırım yaparak büyüyebilmelerine olanak tanımaktadır. Finansal erişim olanakları işletmelerin ve girişimcilerin sermaye elde edebilmesinin önünü açarak girişimleri ve yeni işletmelerin kurulmasını teşvik edebilmektedir.

⁵³Michael W KLEIN and Giovanni P. OLIVEI, "Capital Account Liberalization, Financial Depth, and Economic Growth, *Journal of International Money and Finance*, Vol 27, 2008, pp.861-875.

Sigortacılık ürünlerine finansal erişimin sağlanması sigortacılığın sosyal işlevlerinden olan toplumsal refahın artmasını sağlama işlevini yerine getirebilmesini sağlayacaktır. Bireyler, özel emeklilik ürünleri ile geleceklerini teminat altına alabilmekte, eğitim ürünleriyle çocuklarının eğitim masraflarını teminat altına alabilmekte, sağlık sigortası ürünleri ile sağlık hizmetlerine erişebilmektedir. Finansal erişim sosyal ve ekonomik kalkınmayı arttırmak ve adil bir ekonomik sistem oluşturabilmek için önem taşımaktadır.

Finansal gelişim sürecinde, finansal sistemin eleştirilme sebeplerinden birisi de ekonomik krizlerin ve ekonomik istikrarsızlıkların bir nedeni olarak görülmesi olmuştur. Finansal gelişmenin hızıyla birlikte risk iştahının artması ve denetimsiz işlemlerin yapılması finansal sistemin işleyişini bozarak bankacılık veya para krizlerine neden olabilmektedir. Kriz sürecinde finansal kurumlar ve hisse senedi, ulusal para gibi finansal varlıklar değer kaybına uğrayabilmektedir.⁵⁴ Keynes bu durumdan dolayı finansal sistemde devlet kontrolü olmaması durumunda finansal kurumların ekonomik büyümeyi negatif etkileyeceği düşüncesini savunmuştur. Bu nedenlerle finansal gelişmenin ölçülmesi noktasında finansal istikrar parametresinin de yer alması önemli olabilmektedir.⁵⁵

IMF'ye göre finansal istikrar, finansal sistemin ekonomik kaynakların etkin bir şekilde tahsisini ve diğer ekonomik süreçleri (servet birikimi, ekonomik büyüme ve sosyal refah gibi) kolaylaştırma, finansal riskleri değerlendirme, fiyatlandırma, tahsis etme ve yönetme ve dış şoklardan veya dengesizliklerin birikmesinden etkilense bile, öncelikle kendi kendini düzeltici mekanizmalar yoluyla bu temel işlevleri yerine getirme yeteneğini sürdürme becerisi olarak ifade edilmiştir.⁵⁶

Finansal istikrarın ölçülmesinde bankaların Z-Skoru, sermaye yeterliliği oranları, aktif kalitesi oranları, likidite oranları (Döviz Pozisyonunun Sermayeye Oranı vs.) vb. değişkenler kullanılmaktadır. Z-skoru [(öz sermayede varlıkların yüzdesi + varlıkların getiri yüzdesi) /getirinin volatilitesi] şeklinde hesaplanmaktadır. Z-skoru yüksekliği bankanın aktiflerinin ve sermayesinin borçlarını karşılamakta yeterli olduğu anlamına gelirken Z-skorunun düşük

⁵⁴Allen N. BERGER, Leora F. KLAPPER, Rima TURK-ARISS, "Bank Competition and Financial Stability", Policy Research Working Paper, **The World Bank**, August 2008, pp. 1-3.

⁵⁵ Jérôme CREEL, Paul HUBERT, Fabien LABONDANCE, "Financial Stability and Economic Performance", **Economic Modelling**, Volume 48, 2015, pp.25-40.

⁵⁶ Garry J. SCHINASI, "Defining Financial Stability", **IMF Working Paper**, 2004, p.10.

olması bankanın iflas riskinin daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Finansal istikrarın ölçülmesinde sermaye piyasaları için ise oynaklık, hisse fiyatı endeksi, devlet tahvil endeksi, fiyat/kazanç oranı gibi ölçütler kullanılmaktadır.⁵⁷

2.2.2 Finansal Gelişim Endeksi

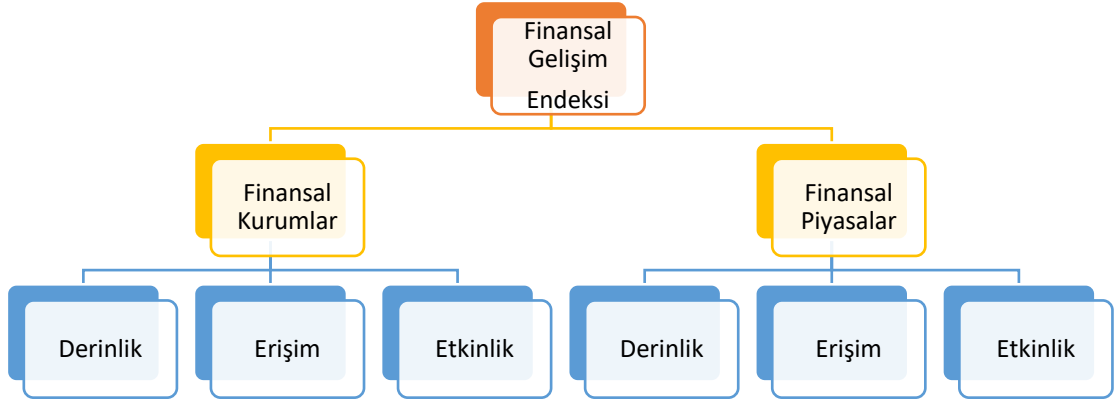
Finansal gelişmişlik literatürde sık sık farklı değişkenler ve farklı yöntemlerle ölçülmeye çalışılmıştır. 1970 yılından itibaren ampirik literatürün çoğu, finansal gelişmişliği iki finansal derinlik ölçütüyle (özel kredilerin GSYH'ye oranı ve borsa kapitalizasyonunun GSYH'e oranı) değerlendirmiştir. Örneğin Rajan ve Zingales (1998)⁵⁸, Arcand, Berkes ve Panizza (2012)⁵⁹ çalışmalarında bu ölçütleri kullanmışlardır. Acak finansal gelişme çok boyutlu bir süreçtir. Geçen zamanla birlikte finansal sektörler dünya genelinde evrim geçirmiş ve modern finansal sistemler çok yönlü hale gelmiştir. Küresel anlamda ülkelerin finansal gelişmişliklerini birbiriyle kıyaslayabilmek adına standart bir ölçüm modeli oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle IMF finansal gelişmişlik göstergesi olarak ölçüm eksikliklerini giderebilmek için, finansal kurumların ve finansal piyasaların derinlik, erişim ve etkinlik açısından ne kadar gelişmiş olduğunu özetleyen ve nihai finansal gelişmişlik endeksiyle sonuçlanan bir dizi endeks oluşturmuştur. Bu endeks ilk olarak IMF'nin 2015 yılında gerçekleştirmiş olduğu "Rethinking Financial Deepening: Stability and Growth in Emerging Markets" isimli çalışmasında oluşturulmuştur.⁶⁰ 1980 yılından itibaren toplanan verilerle 183 ülke için alt endeksler ve nihai endeks olmak üzere hesaplamalar yapılmıştır.

⁵⁷ Fevzi Serkan ÖZDEMİR, "Halka Açık ve Halka Açık Olmayan İşletmeler Yönüyle Tekdüzen Muhasebe Sistemi ve Altman Z Skor Modellerinin Uygulanabilirliği/Turkish Uniform Accounting System and Applicability of Altman Z Score Models in the Context of Public and Private Companies. **Ege Akademik Bakis**, Cilt 14, Sayı 1, 2014, ss.147-161.

⁵⁸Raghuram G RAJAN and Luigi ZINGALES, "Financial Dependence and Growth", **American Economic Review**, Volume 88, 1998, pp.559-586.

⁵⁹Jean-Louis ARCAND, Enrico BERKES and Ugo PANIZZA, "Too Much Finance?" **IMF Working Paper** Vol.12, No.161, Washington: International Monetary Fund (June), 2012.

⁶⁰Ratna SAHAY et al., "Rethinking Financial Deepening: Stability and Growth in Emerging Markets." **IMF Staff Discussion Note**, Vol.15, No.8, Washington: International Monetary Fund (May), 2015.

Şekil 3. Finansal Gelişim Endeksi⁶¹

Endeks içinde finansal kurumlar olarak bankalar, sigorta şirketleri, yatırım fonları, emeklilik fonları ve diğer banka dışı finansal kurum türleri yer almaktadır. Finansal piyasalar ise esas olarak hisse senedi ve tahvil piyasalarını içermektedir. Şekil 3'te de gösterildiği gibi finansal gelişim endeksi finansal kurumlar ve finansal piyasalar için ayrı iki alt endeksten oluşmaktadır. Hem finansal kurumlar hem de finansal piyasalar için gene derinlik, erişim ve etkinlik olmak üzere üç alt endeks hesaplanmaktadır. Bu endekslerde göstergeler kendi içerisinde normalize edilerek 0 ile 1 arasında değerler olarak ölçülmektedir. Gösterge değerinin 1'e yaklaşması yüksek finansal gelişmeyi ifade ederken 0'a yaklaşması düşük finansal gelişmeyi ifade etmektedir.

Tablo 12: Finansal Gelişim Endeksi Göstergeleri

KATEGORİLER	GÖSTERGELER
<i>Finansal Kurumlar</i>	
Derinlik	<ul style="list-style-type: none"> • Özel sektör kredilerinin GSYİH'ye oranı • Emeklilik fonu varlıklarının GSYİH'ye oranı • Yatırım fonu varlıklarının GSYİH'ye oranı • Hayat ve hayat dışı sigorta primlerinin GSYİH'ye oranı
Erişim	<ul style="list-style-type: none"> • 100.000 yetişkin başına düşen banka şubesi sayısı • 100.000 yetişkin başına düşen ATM sayısı
Etkinlik	<ul style="list-style-type: none"> • Net faiz marjı • Borç verme-mevduat farkı • Faiz dışı gelirlerin toplam gelire oranı • Genel giderlerin toplam varlıklara oranı • Varlık getirisi

⁶¹ International Monetary Fund, Data, Financial Development Index,

-
- Özkaynak getirisi
-

Finansal Piyasalar

Derinlik	<ul style="list-style-type: none">• Borsa kapitalizasyonunun GSYİH'ye oranı• İşlem gören hisse senetlerinin GSYİH'ye oranı• Devletin uluslararası borç senetlerinin GSYİH'ye oranı• Finansal kuruluşların toplam borç senetlerinin GSYİH'ye oranı• Finansal olmayan şirketlerin toplam borç senetlerinin GSYİH'ye oranı
Erişim	<ul style="list-style-type: none">• En büyük 10 şirket dışındaki piyasa değerinin yüzdesi• Toplam hisse senedi ihraç eden şirket sayısı (yurtiçi ve yurtdışı, finansal olmayan ve finansal şirketler)
Etkinlik	<ul style="list-style-type: none">• Hisse senedi piyasası devir hızı oranı (işlem gören hisse senetlerinin sermayeye oranı)

Kaynak: Katsiaryna SVIRYDZENKA, Introducing a New Broad-based Index of Financial Development, **IMF Working Paper**, WP/16/5, 2016, p. 8.

Finansal kurumlar derinlik alt endeksine, literatürde kullanılan standart bankacılık sektörü derinlik ölçütüne (özel sektör kredileri/GSYİH) diğer finansal kurumları da içine alan farklı göstergeler eklemiştir. Bu göstergeler yatırım fonu ve emeklilik fonu varlıkları ile hayat ve hayat dışı sigorta primlerinin büyüklüğü göstergeleridir. Sigorta şirketlerinin toplam varlıkları yerine toplam prim üretimi verilerinin kullanılmasının nedeni, sigorta primi verilerinin 1990 yılından itibaren mevcutken sigorta varlıkları verilerinin 2000'den itibaren var olmasıdır. Böylece endeksin hesaplanabileceği yıl sayısı ve ülke sayısının genişletilmesi sağlanmıştır.⁶²

Finansal gelişim endeksinin ölçülmesinde birtakım kısıtlar bulunmaktadır. Kredi transferleri, doğrudan borçlanma ve mobil bankacılık gibi farklı finansal ödeme şekilleri, birçok ülkede derinlik ve erişimin önemli göstergelerindedir ancak veriler kısa dönem için var olduğundan finansal gelişim endeksine dahil edilememektedir. Ayrıca endeks yapısal olarak finansal gelişimi derinlik, etkinlik ve erişim olarak ölçerken sistemin itici güçlerinden olan yasal düzenleme ve regülasyonları içermemektedir. Finansal istikrar ölçüleri gibi, finansal gelişimin çıktıları da endekse dahil edilmemiştir.⁶³

⁶² SVIRYDZENKA, a.g.e. p.9.

⁶³ SAHAY et al. p.10.

2.3.Türkiye’de Finansal Gelişmişlik

Türkiye’de finansal gelişmişlik ilk dönemlerde büyük ölçüde bankacılık sektöründeki gelişmelerden etkilenmiş ve şekillenmiştir. Türkiye finans sistemindeki gelişmelere Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olarak iki farklı dönemde bakıldığında:

- **Osmanlı Dönemi**

Osmanlı döneminde ilk bankacılık faaliyetleri para ticareti işi ile ilgilenen bir azınlık grubu olan Galata bankerleri ile başlamıştır. İstanbul jeopolitik konumu itibariyle ticari önem taşıyan bir merkez olduğundan Galata bankerleri zamanla devlete borç veren uluslararası sermaye sahiplerine dönüşmüştür. Bankaların kurulması ise 1839 Tanzimat fermanı ve 1840’larda Avrupa ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte hız kazanmıştır. Osmanlı’da ilk banka 1847’de kurulan İstanbul Bankası olmuştur. Daha sonra 1863’te kurulan Osmanlı Bankası devlete borçlanma imkânı sunarak finansal tarihte önemli rol oynamıştır. Nihayetinde Osmanlı döneminde faiz kullanımının sınırlı olması ve yerli sermayenin yetersiz olması finansal gelişmeyi sınırlandıran durumlardan olmuştur.⁶⁴

- **Cumhuriyet Dönemi**

Cumhuriyet döneminde siyasi ve ekonomik gelişmeler bankacılığın şekillenmesinde etkili olmuştur. Literatürde 1923-1980 arası dönemin genellikle, ulusal bankalar dönemi, kamu bankaları dönemi, özel bankalar dönemi ve planlı dönem olmak üzere dört kısımda ele alındığı görülmüştür. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ulusal bankaların kurulması hız kazanmıştır. 1924 yılında İş Bankası kurularak ve özel sektörün gelişmesinde destekleyici rol oynamıştır. 1931 yılında ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kurulmuştur. Daha sonra bankacılık sisteminde devletçi politikalar izlenmiş ve kamu bankaları kurulmuştur. Osmanlı dönemindeki yabancı sermayeli sistem yerini ulusal bankaların olduğu devletçi bir sisteme bırakmıştır.⁶⁵

⁶⁴ Fatih KAHYA, *Osmanlı Devleti’nde Sigortacılık*, Libra Yayınları, İstanbul, 2010.

⁶⁵ Şerafettin Okan YAYLA, “Sigortacılık ve Türkiye’de Sigorta Sektörünün Durumu”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt 24, Sayı 94, Bahar 2019, ss.107-125.

2.4. Türkiye’de Finansal Gelişmişlik Endeksi

IMF tarafından yayınlanan finansal gelişim endeksi verilerinde Türkiye’ye ait veriler 1980 yılından itibaren yer almaktadır. Türkiye 1985 yılında 0,09 finansal gelişmişlik puanı ile çok düşük finansal gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler arasında yer almıştır. 2001 yılında BDDK’nın kurulması ve bankacılık sektöründe gerçekleştirilen düzenlemeler finansal gelişimin artış eğilimi izlemesine katkıda bulunmuştur. Yıllar içerisinde bu oranda artış trendi izlenmiş 2021 yılı Türkiye finansal gelişmişlik endeks puanı 0,50 seviyelerine yükselmiştir. Aşağıda Tablo 13’te Türkiye’nin 2017 ve 2021 yılları arasındaki finansal gelişmişliği erişim, derinlik ve etkinlik olarak özetlenmiştir.

Tablo 13: Finansal Kurumlar ve Finansal Piyasalar Özelinde Gelişim Endeksleri

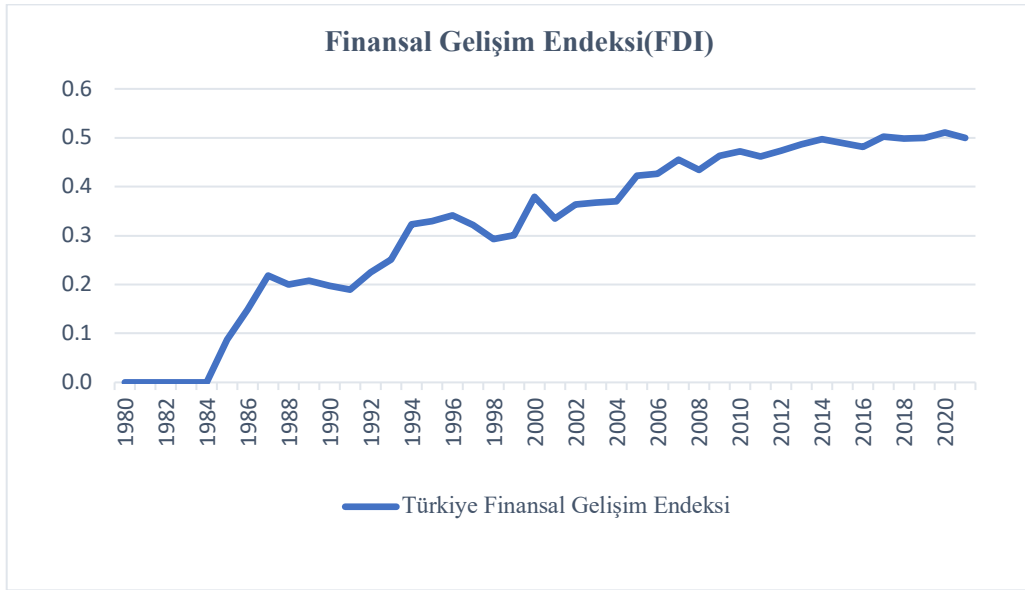
		2017	2018	2019	2020	2021
Türkiye	Finansal Gelişim Endeksi	0,50	0,50	0,50	0,51	0,50
	Finansal Kurumlar Erişim Endeksi	0,56	0,57	0,56	0,54	0,53
	Finansal Kurumlar Derinlik Endeksi	0,06	0,06	0,07	0,07	0,07
	Finansal Kurumlar Etkinlik Endeksi	0,61	0,60	0,58	0,57	0,59
	Finansal Kurumlar Endeksi	0,43	0,43	0,43	0,42	0,42
	Finansal Piyasalar Erişim Endeksi	0,34	0,32	0,32	0,30	0,27
	Finansal Piyasalar Derinlik Endeksi	0,34	0,34	0,36	0,45	0,42
	Finansal Piyasalar Etkinlik Endeksi	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	Finansal Piyasalar Endeksi	0,55	0,55	0,55	0,58	0,56

Kaynak: International Monetary Fund, Financial Development Index,, <https://data.imf.org/> (16.07.2023)

Tablo 13’te endekslerin değerleri finansal kurumlar ve finansal piyasalar için ayrı ayrı hesaplanarak verilmiştir. Finansal kurumlar açısından bakıldığında Türkiye’nin 2021 yılı etkinlik endeksi 0,59 olurken, erişim endeksi 0,53 olmuş ve finansal derinlik endeksi ise 0,07 oranında gerçekleşmiştir. Geçmiş yıllarda da benzer eğilimin söz konusu olduğu görülmüştür. Türkiye’de kurumlar için finansal derinleşmenin oldukça düşük oranda gerçekleşmesi dikkat çekmektedir. Önceki bölümlerde anlatıldığı üzere finansal derinleşme Özel Sektör Kredilerinin GSYİH’ye oranı, emeklilik fonu varlıklarının GSYİH’ye oranı, yatırım fonu varlıklarının GSYİH’ye oranı ve hayat ve hayat dışı sigorta primlerinin GSYİH’ye oranı ölçütleri kullanılarak hesaplanmaktadır. Türkiye için bu oranın düşüklüğü özel sektör kredilerinin, emeklilik fonlarının ve sigorta primlerinin gelir içerisinde oldukça düşük oranlarda olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Finansal kurumlar özelinde derinleşmenin arttırılabilmesi için emeklilik

fonları ve sigorta primlerindeki artışın önemli olduğu ve bu artışın sağlanabilmesine yönelik politikaların oluşturulması gerektiği düşünülmektedir. Yine özel sektör kredilerinde sağlanabilecek artışlar finansal derinleşmenin artmasını sağlayabilecektir. Bu oranlar esasında sigorta sektörünün gelişmişliğinin finansal gelişmişliği doğrudan etkileyebildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Finansal piyasalar için etkinlik endeks rakamlarına bakıldığında Türkiye'nin finansal piyasa etkinlik endeksinin 1,00 puan olarak yüksek gelişmişlik seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum Türkiye'de hisse senedi piyasası devir hızı oranının oldukça yüksek gerçekleştiğini ifade etmektedir. Türkiye'de 2021 yılı için finansal kurumlar endeksi 0,42 olurken, finansal piyasalar endeksi 0,56 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlara göre Türkiye'de finansal piyasaların, finansal kurumlara göre daha yüksek bir gelişmişliğe sahip olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Grafik 5: Türkiye'de Finansal Gelişim Endeksi

Grafik 5'te 1980'den itibaren Türkiye'nin finansal gelişmişlik endeksinin hareket yönü gösterilmiştir. 2001 yılında olduğu gibi finansal kriz dönemlerinde finansal sistemlerin olumsuz etkilendiği görülebilmektedir. Nitekim 2001 yılında olduğu gibi 2008 krizinde de bir azalış eğilimi yaşanmıştır. Bu noktada finansal istikrarın finansal gelişim endeksini etkileyen önemli unsurlardan olduğu söylenebilmektedir. 2016 yılından itibaren ise 0,50 oranında sabit kaldığı ve durgunlaşmaya gidildiği göze çarpmaktadır. Diğer küresel çaplı krizlerde olduğu

gibi, yaşanan Covid-19 salgını sonrasında dünya genelinde yaşanan ekonomik sıkıntıların 2020 sonrası dönem için çeşitli etkileri olabileceği düşünülmektedir.

2.5. Finansal Gelişim ve Sigortacılık

Ekonomi ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlayan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak, bu çalışmaların büyük bir kısmı bankacılık ve sermaye piyasası sektörlerine yoğunlaşmıştır. Sigorta sektörü ile finansal gelişim arasında ilişkinin tespiti, ekonomik büyümeyi destekleyecek doğru politikaların oluşturulması açısından oldukça önemlidir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı “United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)”- 1964 yılında güçlü bir sigorta sektörünün ekonomik önemini belirtmek üzere; "güçlü bir ulusal sigorta ve reasürans piyasası ekonomik büyümenin temel bir özelliğidir."⁶⁶ Açıklamasında bulunmuşlardır.

Sigorta, diğer finansal hizmetler gibi, finansal kurumların genel gelişiminin bir parçası olarak değerlendirilebilmektedir. Ülkelerin çoğunda artan risk ve belirsizlikler sigortacılığı niteliksel anlamda daha önemli hale getirmiştir. Sigorta sektörünün ekonomik öneminin artmasında, finansal sistemlerin liberalleşmesi (özelleştirme dahil), finansal piyasaların küreselleşmesi ve holdingleşmeler etkili olmuştur. 1990'larda birleşme ve satın almalarla beraber sigorta şirketlerinin toplam varlıkları bankaların varlıklarından daha hızlı bir şekilde büyümüştür.⁶⁷ Outreville, gelişmekte olan ekonomilerde ve bu ekonomilerin büyümesinde sırasıyla mal-sorumluluk sigortasının ve hayat sigortasının önemini vurgulamıştır.⁶⁸ Skipper sigortanın ekonomiye şu açılardan katkı sağladığını belirtmiştir⁶⁹:

- Finansal istikrarı teşvik eder ve endişeyi azaltır,
- Devlet güvenlik programlarının yerine geçebilir,
- Ticareti ve alışverişini kolaylaştırır,
- Tasarrufları harekete geçirir,

⁶⁶ UNCTAD, First session of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD I), 1964, Geneva-Switzerland.

⁶⁷ Udaibir S. DAS, Nigel DAVIES, and Richard PODPIERA, Insurance and Issues in Financial Soundness, **IMF Working Paper**, WP/03/138. 2003.

⁶⁸ J.François OUTREVILLE, “The Economic Significance of Insurance Markets in Developing Countries”, **Journal of Risk and Insurance**, Volume 57, No 3,1990, pp.487–498.

⁶⁹ Harold D. SKIPPER, “Foreign Insurers in Emerging Markets: Issues and Concerns”, **IIF Occasional Paper**, International Insurance Foundation, 1997.

- Riskin daha etkin bir şekilde yönetilmesini sağlar,
- Kayıpların azalmasını teşvik eder,
- Daha verimli bir sermaye tahsisini teşvik eder.

Sigorta şirketleri farklı finansal enstrümanlara yatırımlar yaparak finansal piyasaların derinleşmesine katkıda bulunabilmektedir. Sigorta şirketleri toplanan primlerden bir fon havuzu oluşturmaktadır. Bu fonlar daha sonra hisse senedi, tahvil ve gayrimenkul gibi çeşitli finansal araçlarla yatırım yapmak üzere kullanılmaktadır.⁷⁰ Bu süreç, sermaye birikiminin sağlanmasına ve likiditenin artmasına katkıda bulunarak finansal gelişimi destekleyebilmektedir. Ayrıca özellikle hayat ve emeklilik ürünlerinden sağlanan uzun vadeli fonlar sigorta şirketlerinin uzun vadeli yatırımlar yapabilmesini sağlayarak finansal piyasaların gelişimini teşvik edebilmektedir.⁷¹

Sigortanın en önemli işlevlerinden olan risk yönetimini etkinleştirme ve geliştirmesi beklenmeyen olaylara karşı teminat sağlayarak finansal istikrarın sürdürülmesine destek olabilmektedir. Sigorta, nakliye ve taşımacılık işlemlerindeki çeşitli risklere karşı koruma sağlayarak uluslararası ticareti destekleme konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu, sınır ötesi işlemlerin güvenliğini artırarak ekonomik ilerlemeyi teşvik edebilmektedir.⁷² Gelişmiş bir sigorta piyasalarına sahip ülkelerin, genellikle ekonomik şoklara karşı daha dirençli olması beklenmektedir. Sigorta, kayıpları azaltarak ve dağıtarak risklerin ekonomi ve finansal sistem üzerindeki negatif etkisini önlemeye yardımcı olabilmektedir. Örneğin, katastrofik risklerin gerçekleşmesi durumunda (doğal afetler, büyük yangınlar, siber saldırılar gibi) sigorta sistemi zarar gören kişilerin veya işletmelerin kayıplarını karşılamalarına destek olabilmektedir. Bu kayıpların tamamen bireyler veya işletmeler tarafından karşılanması durumunda, ciddi etkileri olabilecek maddi yük oluşabilmektedir. İşte sigortacılık bu tür durumlarda ödediği tazminatlar ile zararları paylaşabilmekte ve böylece ekonomik daralmanın önüne geçebilmektedir.⁷³

⁷⁰ Barry EICHENGREEN, "Insurance Underwriter or Financial Development Fund: What Role for Reserve Pooling in Latin America?" **Open Economies Review**, Volume 18, 2007, pp.27-52.

⁷¹ Erik FEYEN, Rodney R. LESTER and Roberto de Rezende ROCHA, "What Drives the Development of the Insurance Sector? An Empirical Analysis Based on Lester a Panel of Developed and Developing Countries", **Journal of Financial Perspectives**, Vol. 1, No. 1, 2013, p. 1, pp.1-23.

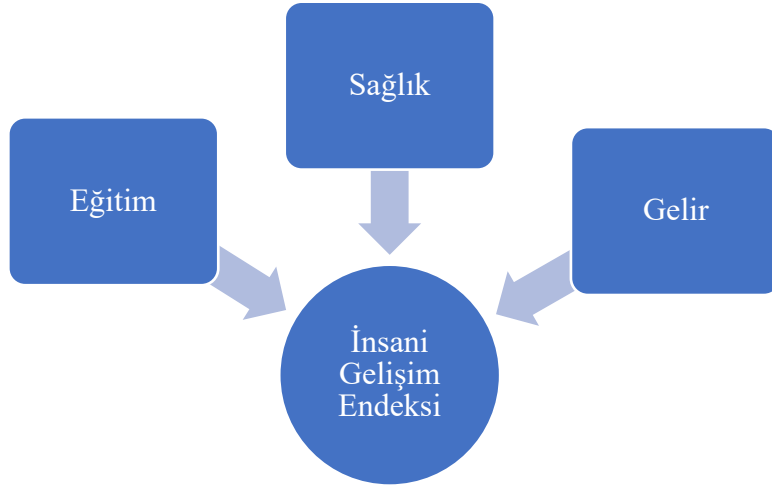
⁷² Gamze N. ATABAŞ, Nakliyat sigortaları. E. Kırkbeşoğlu (Dü.) içinde, **Risk Yönetimi ve Sigortacılık**, (2. Baskı b.). Gazi Kitabevi, Ankara, 2015, ss. 567-586.

⁷³ Ayşegül BÖLÜKBAŞI ve E.Baturalp PAMUKÇU, **Sigortacılıkta Risk Yönetimi**, 1. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2008.

2.6.İnsani Gelişim Endeksi

İnsani gelişim endeksi (İGE) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ilk olarak 1990 yılında hesaplanarak İnsani Gelişim Raporu'nda yayınlanmıştır. Raporda endeks; sağlık, eğitim ve gelir seviyesi göstergeleri alt endeksler olarak temel alınarak hesaplanmıştır. Sağlık göstergesi için doğumda beklenen yaşam süresi, eğitim için yetişkin okur yazarlık süresi, gelir göstergesi için satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen GSYH kullanılmıştır.⁷⁴ Bu raporla birlikte ekonomide insan hayatını ve yaşam kalitesinin önemini vurgulayan yaklaşımlar dikkat çekmeye başlamıştır. Hedeflenen ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilmekte sadece gelir faktörünün değil yaşam kalitesini belirleyen kültürel, çevresel, sağlık ve eğitim gibi faktörlerin de önemi vurgulanmaktadır.

İGE değerleri 0 ile 1 arasında ifade edilmektedir. 0.550'den az değerler düşük insani gelişim, 0.550-0.699 değerleri orta düzeyde insan gelişim, 0.700-0.799 değerleri yüksek insani gelişim ve 0.800 veya daha fazlası çok yüksek insani gelişim seviyesini göstermektedir.

Şekil 4: İnsani Gelişim Endeksi Bileşenleri

İnsani gelişim raporunda zenginliğe farklı bir perspektiften bakılmak istenmiş, zenginliğin ne kadar maddi değer üretildiği ile değil insanların ne kadar kaliteli yaşayabildiği veya geçinebildiği ile ölçülmesi hedeflenmiştir. Raporda çoğunlukla 1998 Nobel ekonomi ödüllü Amartya Sen'in çalışmalarından yararlandığı görülmektedir. Amartya Sen insani

⁷⁴ UNDP, **Human Development Report** 1990, New York.

gelişmişliğin belirleyicisi olarak insani özgürlüğün sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Sen, insani gelişimin ölçülebilmesi için sürdürülebilirlik, cinsiyet eşitliği, yoksulluk, tüketim, insan hakları ve demokrasi kavramlarının bulunduğu ölçme araçları geliştirmiştir. İGE ülkelerin insani gelişmişlik seviyelerinin birbirleri ile kıyaslanabilmesine olanak sağlayan veriler içermektedir.⁷⁵

Tablo 14: Puanlara Göre İnsani Gelişmişlik Seviyesi

Çok Yüksek İnsani Gelişim	0,800 puan ve üstü
Yüksek İnsani Gelişim	0,700-0,799 puan
Orta İnsani Gelişim	0,550-0,699 puan
Düşük İnsani Gelişim	0,550 puan altı

Kaynak: UNDP, Human Development Index, <https://hdr.undp.org>, 2023-2024 (10.05.2023)

1990 yılı raporundan günümüze insani gelişim endeksinin hesaplama metodolojisi çeşitli değişikliklere uğramıştır. Eğitim alt endeksi ölçümünde ortalama okullaşma ve beklenen okullaşma süreleri kullanılmaya başlanmıştır. Alt endekslerin oranları %34 eğitim, %34 sağlık, %32 ise gelir şeklindedir.

İGE'nin hesaplanmasında minimum ve maksimum değerler kullanılmaktadır. Nihai endeks rakamı sağlık, eğitim ve gelir alt endekslerinden oluşan üç alt endeksin geometrik ortalamasının alınmasıyla bulunmaktadır. Alt endekslerin açıklaması ve minimum maximum değerleri aşağıdaki gibidir:

- Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (20-85 Yıl)
- 25 Yaş ve Üzeri Yetişkinlerin Ortalama Eğitim Süresi (0-18 Yıl)
- Okula Başlama Çağındaki Çocukların Beklenen Eğitim Süresi (0-15 Yıl)
- Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Hasıla (log)(\$100-\$75.000)

Sağlık alt endeksinin hesaplanması ise aşağıdaki formüle göre yapılmaktadır:

⁷⁵ Amartya SEN, **Development as Freedom**, Oxford University Press, 1999, s 36.

Sağlık Endeksi= (Gerçek Değer-Minimum Değer) / (Maksimum Değer-Minimum Değer)”

Yukarıda belirtilen formüle göre sağlık alt endeksi;

$$= \frac{\text{Doğumda Beklenen Yaşam Süresi}-20}{85-20} \text{ şeklinde,}$$

Eğitim alt endeksi;

$$\text{Beklenen Okullaşma Yılı} = \frac{\text{Gerçekleşen değer}-0}{18-0}$$

$$\text{Ortalama Okullaşma Yılı} = \frac{\text{Gerçekleşen değer}-0}{15-0}$$

$$\text{Eğitim alt endeksi} = \sqrt{\text{Beklenen Okullaşma Yılı} \times \text{Ortalama Okullaşma Yılı}} \text{ şeklinde,}$$

Gelir alt endeksi ise;

$$= \frac{\ln(\text{ger}) - \ln(100)}{\ln(75.000) - \ln(100)}$$

$$= \frac{[\ln(\text{satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış GSMH}) - \ln(100)]}{[\ln(75.000) - \ln(100)]}$$

Nihai İnsani Gelişmişlik Endeksi ise;

$$= \sqrt[3]{\text{sağlık alt endeksi} \times \text{eğitim alt endeksi} \times \text{gelir endeksi}}$$

şeklinde hesaplanmaktadır.⁷⁶

2.6.1. Türkiye’de İnsani Gelişmişlik Endeksi

İGE’nin ilk hesaplandığı yıl olan 1990 yılında yayınlanan ülkeler arasında Türkiye de bulunmaktadır. 1990 yılında hesaplanan verilere göre Türkiye 0,751 puan olarak 130 ülke arasında 58. sırada yer almıştır. Orta gelişmişlik seviyesi olarak değerlendirilen bu yıl öncesindeki rakamlara bakıldığında 0,50 puan altında değerler olarak düşük gelişmişlik

⁷⁶ Kübra AKYOL ÖZCAN, Ülkelerin İnsani Gelişmişlik Sınıflamalarının UTADIS ve Sıralı Lojistik Regresyon Modelleri Aracılığıyla Yeniden Hesaplanması ve Değerlendirilmesi, **Doktora Tezi, Ekonometri Anabilim Dalı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2019.**

seviyesinde seyretmiştir. Türkiye'nin 1990 yılı sonrasında güçlü bir ivme kazandığı ancak 2000 yılı raporunda bu ivmeyi kaybederek sıralamada gerilemeye başladığı görülmektedir.

Tablo 15. 1990-2022 Türkiye İnsani Gelişim Endeksi'nin Değişimi

Yıl	İnsani Gelişim Endeksi
1990	0,598
1991	0,602
1992	0,608
1993	0,615
1994	0,616
1995	0,623
1996	0,63
1997	0,638
1998	0,648
1999	0,652
2000	0,669
2001	0,675
2002	0,685
2003	0,691
2004	0,696
2005	0,701
2006	0,711
2007	0,718
2008	0,721
2009	0,728
2010	0,75
2011	0,763
2012	0,772
2013	0,802
2014	0,812
2015	0,821
2016	0,826
2017	0,833
2018	0,838
2019	0,842
2020	0,835
2021	0,841
2022	0,855

Tablo 15'te görüldüğü gibi Türkiye'nin insani gelişim endeksi değeri yıllar itibariyle artarak ilerlediği görülmektedir. 2014 yılından itibaren 0,80 puan üzerine çıkarak çok yüksek insani gelişim seviyelerine ulaşmıştır. Türkiye'nin 2021 yılı insani gelişmişlik endeksi puanı 0,841 iken 2022'de 0,855'e yükselmiş ve 193 ülke arasında 45. sırada yer almıştır. 1990 ile 2022 yılları arasında Türkiye'nin İGE değeri 0,598'den 0,855'e yükselerek yüzde 43,0'lık bir artış göstermiştir. 1990 ve 2022 yılları arasında Türkiye'nin doğumda beklenen yaşam süresi 10,8 yıl artarken, beklenen okullaşma yılı 10,8 yıl ve ortalama okullaşma yılı 4,4 yıl artmıştır. Türkiye'nin kişi başına düşen GSMH'si 1990 ile 2022 yılları arasında yaklaşık yüzde 154,3 oranında artış göstermiştir.

2.6.2. Sigortacılık ve İnsani Gelişim İlişkisi

Gelişmiş ülkelerde sigortalılık oranlarının ve sigortacılık sektörüne verilen önemin daha fazla olduğu düşüncesi, sigortacılık ile gelişmişlik arasındaki ilişkinin çok yönlü olarak araştırılması noktasında tetikleyici olmuştur. Gelişmişlik ise yalnızca ekonomik anlamda değil, sosyal ve kültürel anlamda da değerlendirilmektedir. Sigortacılığın sosyal işlevleri göz önüne alındığında insani gelişmişlik ile olan ilişkisinin nasıl olduğu sorusunun cevabı merak uyandırmaktadır.

İGE'nin bileşenleri arasında yer alan sağlık ve eğitim göstergeleri sigortacılık sektörünün ürün yelpazesinde bulunan alanlar arasında yer almaktadır. Sağlıktaki iyileşme ve yaşam süresinin uzunluğu insani gelişim puanını yükselten parametrelerdir. Sigortacılık sektörü sunacağı sağlık sigortası ürünleriyle bir ülkenin sağlık sistemine olumlu katkılar sunarak

geliştirilmesini sağlayabilmektedir. Sağlık sigortaları bireylerin tedavi masraflarını azaltabilmektedir. Çeşitli sağlık sigortası ürünleri, önleyici sağlık politikalarını teşvik ederek hastalıkların önlenmesine katkıda bulunabilmektedir. Hastalık ve kaza durumlarında sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırabilmekte ve olası kayıpların önüne geçebilmektedir. Böylece insanların sağlık durumları iyileşebilmekte ve daha uzun bir yaşam sürebilmeleri sağlanabilmektedir.

Hayat sigortası ürünleri sigortalının vefatı durumunda ailesinin yaşayabileceği kayıpları telafi ederek ailenin refah durumunun muhafaza edilebilmesine olanak tanıyabilmektedir. Yaşam kalitesinin korunabilmesi ise insani gelişmişliği olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Gerçekleşebilecek ekstrem olaylarda sigortacılık sektörünün önemi ortaya çıkabilmektedir. Buna en yakın örnek olarak yaşanan Covid-19 salgını verilebilmektedir. Salgınla mücadelede sigorta şirketlerinin çoğu aslında teminat kapsamında olmayan bu hastalığı teminat altına almış ve pandemi sürecinin en az kayıpla atlatılabilmesi için çeşitli katkılarda bulunmuştur. Sigorta sektörü yaşanan doğal afetlerde de gerçekleşebilecek maddi kayıpların karşılanmasını sağlayarak ekonomik dayanıklılığı arttırabilir. Sonuç olarak sigortacılık sektörü bu tarz krizlerin atlatılmasını ve toplumun kriz öncesi yaşamına dönerek normalleşmesini sağlayarak insani gelişmişliğe katkıda bulunabilmektedir.

Sigorta sektörünün ürünleri arasında yer alan eğitim sigortası ise insani gelişim endeksinin diğer ölçütü olan eğitim katsayısını destekleyebilmektedir. Eğitim sigortası ile aileler çocuklarının eğitim hayatına yatırım yapabilir ve eğitim hizmetlerine ulaşımını teşvik edebilirler. Bu durum eğitimde geçen sürenin uzamasına katkıda bulunarak insani gelişmişlik endeksinde ilerleyebilmesine olanak sunmaktadır.

3. BÖLÜM LİTERATÜR TARAMASI

3.1. Finansal Gelişim ve İnsani Gelişim Endeksi ile İlgili Çalışmalar

Literatürde ulusal ve uluslararası dizinde finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik konularını inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmaların genellikle ekonomik büyüme ile bu endekslerin ilişkisini incelemek gibi temel iktisadi parametreler üzerinde yoğunlaşmakta olduğu görülmüş olup sigortacılık ile finansal ve insani gelişmişliği ele alan kısıtlı sayıda çalışma olduğu gözlemlenmiştir. Bu anlamda çalışmanın sigortacılık literatürüne katkıda bulunarak zenginleştireceği düşünülmektedir.

Literatür incelemesinde ilk olarak finansal gelişim ve insani gelişim endeksleri ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş ve aşağıdaki tabloda listelenmiştir.

Tablo 16: Finansal Gelişim ve İnsani Gelişim Endeksi ile İlgili Çalışmalar

Yazar	Dönem ve Ülke	Analiz Yöntemi	Değişkenler	Sonuç
Funda H. SEZGİN, Yunus BUDAK ⁷⁷ (2022)	Gelişmiş (Almanya, Fransa, İngiltere, Belçika, Kanada, Japonya,	Panel Regresyon Analizi	GSYİH, İnsani Gelişim Endeksi	Çalışmada belirlenen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için insani gelişme endeksinin büyüme ile olan ilişkisi panel veri analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Gelişmiş ülkeler için insani gelişimdeki bir birimlik artış büyümeyi %38,7 arttırırken, gelişmekte olan ülkeler için bu %17,4 oranında gerçekleşmiştir. Çalışma

⁷⁷ Funda H. SEZGİN, Yunus BUDAK, “İnsani Gelişmişliğin Büyüme Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Karşılaştırması”, *İstanbul İktisat Dergisi, Istanbul Journal of Economics*, Cilt 72, Sayı 1, 2022, ss.81-104. <https://doi.org/10.26650/ISTJECON2021-1070420>.

	Danimarka) ve Gelişmekte (Türkiye, Hindistan, Brezilya, Rusya, Meksika, Endonezya ve Güney Afrika) olan ülkeler			bulgularına göre insani gelişmişlik ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.
Anıl BÖLÜKOĞLU (2021)⁷⁸	1995-2018 100 ülke	Panel Eşik Analizi	Finansal Gelişim Endeksi, Kişi Başı Reel GSYİH, Dış Ticaret Hacmi, Enflasyon, Hükümet Harcamaları/GSYH, Okulda harcanan ortalama yıl, Sabit Sermaye Oluşumu	1995-2018 yılları arasında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada finansal gelişim endeksinin düşük olduğu aşamada ekonomik büyüme ile pozitif yönlü bir ilişki bulunurken finansal gelişmenin yüksek olduğu aşamada büyüme ilişkisinin anlamsızlaştığı sonucuna ulaşılmıştır.
Gökhan AKAR, Tufan SARITAŞ, Oktay KIZILKAYA⁷⁹ (2021)	2002-2018 25 Geçiş Ekonomisi Ülkesi	Panel Veri Analizi	İnsani Gelişim Endeksi, Gayri Safi Yurt içi Hasıla (GSYİH)(GDP), İşsizlik Oranı.	2002-2018 dönemi arasında 25 ülkeyi inceleyen çalışmada panel veri analiz yöntemiyle insani gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışma bulgularına göre insani gelişmenin artması ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Aynı zamanda işsizlik arttıkça ekonomik büyümenin azaldığı sonucuna da ulaşılmıştır.

⁷⁸ Anıl BÖLÜKOĞLU, “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Doğrusal Olmayan İlişki: IMF Finansal Gelişmişlik Endeksi ile Yeni Bulgular”, **Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi**, Cilt.6, Sayı 2, 2021, ss.385-402. <https://doi.org/10.30784/epfad.962307>.

⁷⁹ Gökhan AKAR, Tufan SARITAŞ ve Oktay KIZILKAYA, “İnsani Gelişimin Ekonomik Büyüme Etkisi: Geçiş Ekonomileri Üzerine Bir Uygulama”, **Business and Economics Research Journal**, Cilt 12, Sayı 2, 2021, ss.307-318. <http://dx.doi.org/10.20409/berj.2021.323>.

Fatih YETER, İlhan EROĞLU, Nalan KANGAL (2021)⁸⁰	1990-2019 Emerging and Growth-Leading Economies (EAGLE) Ülkeleri	Panel Veri Analizi	Kişi Başına GSYİH, İnsani Gelişmişlik Endeksi	Çalışmada ekonomik büyüme ve insani gelişmişlik arasındaki iki yönlü ilişki gelişmiş lider ülkeler için araştırılması amaçlanmaktadır. 1990-2019 yılları arasında yapılan analizlerde
Rabia EFEOĞLU (2021)⁸¹	2009-2018 19 APEC Ülkesi (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)	Dinamik Panel Veri Analizi	Finansal Gelişim Endeksi, İnsani Gelişim Endeksi, İyi Yönetişim (COM) ((politik istikrar, hesap verebilirlik, hükümetin etkinliği, düzenlemelerin kalitesi, yolsuzluğun önlenmesi, hukukun üstünlüğü)	Çalışmada 2009-2018 döneminde 19 APEC ülkesi için yapılan analizler ile insani gelişmenin finansal gelişme üzerindeki etkisini değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışma bulgularına göre insani gelişmenin finansal gelişme üzerinde olumlu bir etkisi bulunmuştur. Kontrol değişkeni olarak kullanılan iyi yönetim faktörü de insani gelişmişlikle birlikte finansal gelişmeyi olumlu yönde etkilemektedir.
Faruk MİKE, Ali Eren ALPER (2021)⁸²	1980-2017 Kırılğan Ekonomiler (<i>Endonezya, Hindistan, Güney Afrika, Brezilya ve Türkiye</i>)	Fourier Shin eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto nedensellik analizleri	Ekonomik Büyüme (Kişi Başına Reel GSYİH), Toplam Sabit Sermaye Stoku, Dışa Açıklık Oranı, Finansal Gelişme Endeksi, İnsani Gelişme Endeksi	Çalışmada kırılğan ekonomi olarak belirlenen beş ülke için finansal gelişimin ekonomik büyüme üzerinde olan etkisi analiz edilmek istenmiştir. 1980-2017 yılları arasında yapılan analizlere göre Brezilya hariç diğer dört ülkede finansal gelişim ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
Muhammad TAQİ, Muhammad Sibte ALİ, Sabiha	1980-2018 Pakistan	Panel Regresyon Analizi	Kişi başına Düşen GSYİH, İnsani Gelişim Endeksi, Sermaye	Çalışmanın amacı 1980-2018 döneminde Pakistan'daki ekonomik büyümeyi kişi başına düşen GSYİH ile ölçerek İGE'nin ekonomik

⁸⁰ Fatih YETER, İlhan EROĞLU ve Nalan KANGAL, "Ekonomik Büyüme, Enerji Tüketimi ve Çevresel Bozulma İlişkisi: Türk Cumhuriyetleri Üzerine Panel Veri Analizi." **Türk Dünyası Araştırmaları**, Cilt 129, Sayı 255, 2021, ss.405-432.

⁸¹ Rabia EFEOĞLU, "İnsani Gelişimin Finansal Gelişme Üzerindeki Etkisi: APEC Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama", **Gazi İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 7, Sayı 3, 2021, ss.226-236.

⁸² Faruk MİKE, Ali Eren ALPER, "Kırılğan Ekonomilerde Finansal Gelişme Düzeyinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi", **Business and Economics Research Journal**, Cilt 12, Sayı 1, 2021, ss.49-64. <http://dx.doi.org/10.20409/berj.2021.310>.

PARVEEN, Mehtab BABAR, Inam Makki KHAN (2021)⁸³			Oluşumu, Nihai Hükümet Harcamaları	büyüme üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışmada panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Analiz bulgularına göre insani gelişmişlik ile kişi başına düşen milli gelir arasında güçlü ve anlamlı bir pozitif ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.
Kemal EYÜBOĞLU, Kadir AKAN (2020)⁸⁴	1980-2016 Türkiye	RALS-EG testi	Finansal Gelişim Endeksi, Kişi Başına GSYİH	1980- 2016 döneminde Türkiye’de finansal gelişmenin ekonomik büyümeye olan etkisini inceleyen çalışmada uzun dönemde finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.
Zekai ŞENOL (2019)⁸⁵	1990-2015 42 Ülke	Panel Eşbütünleşme, VAR., Nedensellik	Finansal Gelişim Endeksi (FGE), İnsani Gelişim Endeksi (İGE)	1990-2015 yılları baz alınarak 42 ülke üzerinde yapılan çalışmada finansal gelişim ve insani gelişim arasındaki ilişki ölçülmek amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda finansal gelişmişlikten insani gelişmişliğe doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu, gelişmekte olan ülkelerde bu ilişkinin gelişmiş ülkelere göre daha önemli olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

⁸³ Muhammad TAQÍ, et al. "An analysis of Human Development Index and Economic Growth. A Case Study of Pakistan." *iRASD Journal of Economics*, Cilt 3, Sayı 3, 2021, ss.261-271.

⁸⁴ Kemal EYÜBOĞLU, Kadir AKAN, "Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: RALS-EG Eşbütünleşme Testi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 22, Sayı 4, ss.974-988.

⁸⁵ Zekai ŞENOL, "Finansal Gelişim ile İnsani Gelişim Arasındaki İlişki: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği.", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2 2019, ss.341-358.

Hatice ARMUTCUOĞLU TEKİN, Mert URAL (2019)⁸⁶	2006-2016 34 OECD Ülkesi	Panel Westerlund Eşbütünleşme Analizi	Finansal Gelişim Endeksi, Ekonomik Performans Endeksi (Büyüme, İşsizlik, Enflasyon)	2006-2016 yılları arasında 34 OECD ülkesi üzerinde yapılan çalışmada Finansal gelişmişliğin ülkelerin ekonomik performansı ile olan ilişkisi panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre finansal gelişmişlik endeksi yüksek olan ülkelerin ekonomik performanslarında da daha başarılı olduğu görülmüştür. Eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre uzun vadede ekonomik performans ile finansal gelişmişlik arasında çift yönlü bir ilişki bulunmuştur. Kısa vadeli ilişkide finansal gelişmişlik ekonomiyi pozitif yönde etkilerken uzun vadede bu ilişki negatife dönüşmüştür.
Doğuş EMİN (2019)⁸⁷	Brezilya, Güney Afrika, Malezya, Polonya, Türkiye	Temel Bileşenler Analizi	Derinlik Endeksi Erişilebilirlik Endeksi, Verimlilik Endeksi	Çalışmada finansal kurumlar ve finansal piyasalarda ayrı ayrı olmak üzere derinlik, verimlilik ve erişilebilirlik endeksi hesaplanmıştır. Bu endekslerin sonucunda hesaplanan nihai finansal gelişim endeksleri ile Türkiye'nin finansal gelişmişliği kıyaslanmıştır. Analiz edilen ülkeler içerisinde Malezya finansal gelişmişliği en yüksek ülke olurken ikinci sırada Türkiye gelmektedir. Diğer ülkeler ise sırasıyla Brezilya, Güney Afrika ve Polonya şeklinde ifade edilmiştir.

⁸⁶ Hatice ARMUTCUOĞLU TEKİN ve Mert URAL, "Finansal Gelişme ve Ekonomik Performans İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Bir Analiz.", **OPUS International Journal of Society Researches** Cilt 11, Sayı 18, 2019, ss.43-77.

⁸⁷ Doğuş EMİN, "Geniş Kapsamlı Finansal Gelişmişlik Endeksi ile Türkiye'nin Finansal Gelişmişliğinin Tespiti ve Gelişmekte Olan Ülkeler ile Karşılaştırılması", **İşletme Araştırmaları Dergisi**, Cilt 11, Sayı 3, 2019, ss.2205-2215.

Mehmet AYDIN (2019)⁸⁸	1990-2017 Türkiye	Bootstrap Nedensellik Analizi, ARDL Eş bütünleşme	Ekonomik Büyüme, İnsani Gelişme Endeksi	Çalışmada 1990-2017 dönemi için Türkiye'nin insani gelişimi ve ekonomik büyümesi arasındaki ilişkinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma bulgularına göre Türkiye'de insani gelişmişlik ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü pozitif yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedensellik ilişkisi uzun dönemde devam etmektedir.
Okyay UÇAN, Esra KOÇAK (2018)⁸⁹	1990-2015 Türkiye, Almanya, ABD, Norveç, İtalya	Panel Veri Analizi, Pedroni Eşbütünleşme Testi	İnsani Gelişim Endeksi, Milli Gelir GSYH, Sağlık, Eğitim	Çalışmanın amacı 1990-2015 yılları arasında insani gelişim endeksi yüksek olan dört ülke ile Türkiye için insani gelişimin ekonomik büyüme ile ilişki panel veri analizi ile test etmektir. Çalışma bulgularına göre İnsani gelişim endeksi ile büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.
Zeynep ERÜNLÜ (2018)⁹⁰	1967-2016 56 Ülke (27 Gelişmiş, 19 Gelişmekte Olan)	Panel Eşik Regresyon Testi	Enflasyon, Ticari Açıklık, Yatırımlar, Kişi Başına Düşen GSYİH, Büyüme Oranı	Çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan 56 ülke için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Yapılan panel veri analizi bulgularına göre gelişmekte olan ülkeler için finansal gelişmişlik ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, gelişmiş ülkelerde bu ilişki negatif olarak ölçülmüştür.

⁸⁸ Mehmet AYDIN, “İnsani Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 4, 2019, ss.33-42.

⁸⁹ Okyay UÇAN, Esra KOÇAK, “İnsani Gelişme Endeksi ile Büyüme İlişkisi: Pedroni Eşbütünleşme Örneği”, *Journal of Politics, Economy and Management*, Cilt 1, Sayı 2, ss.55-61.

⁹⁰ Zeynep ERÜNLÜ, “Nonlinear Approach to Financial Development – Economic Growth Nexus: Evidence from Developed and Developing Countries”, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2018.

Barlia Annis Syahzuni ELİSTİA (2018)⁹¹	2010-2016 Endonezya, Singapur, Malezya, Tayland, Brunei Darussalam, Filipinler, Laos, Vietnam, Myanmar ve Kamboçya	Korelasyon Analizi	Kişi Başına Düşen GSYİH, İnsani Gelişim Endeksi	Çalışmada, 2010-2016 dönemi için, ASEAN üyesi 10(on) ülke için insani gelişim endeksi İGE)'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmek amaçlanmıştır. Her ülkenin İGE ile GSYİH arasında güçlü ve anlamlı bir korelasyona sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Abdulkadir KAYA (2017)⁹²	1986-2015 Türkiye	Johansen- Juselius Eşbütünleşme testi, Granger Nedensellik Analizi	BİST 100 Endeksi, İnsani Gelişim Endeksi, GSYH	1986-2015 dönemi arasını kapsayan çalışmada finansal gelişmişliğin insani gelişmişliği nasıl etkilediği sorusuna cevap aranmaktadır. Çalışmada nedensellik ilişkisi test edilmiş ve insani gelişmişliğin finansal gelişmişliğin bir nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Yağmur SAĞLAM, Filiz ERATAŞ SÖNMEZ (2017)⁹³	2001-2014 Avrupa Geçiş Ekonomisi Ülkeleri (9 Ülke)	Panel Veri Analizi, Nedensellik Analizi	Finansal Gelişim Endeksi, Kişi Başına Düşen Reel GSYH	Çalışmada 2001-2014 yılları arasında 9 Avrupa geçiş ekonomisinin finansal gelişmişlik ve ekonomik büyümesi arasındaki ilişki analiz edilmek istenmiştir. Nedensellik analizi sonuçlarına göre finansal gelişmişlikten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

⁹¹ Barlia Annis Syahzuni ELİSTİA, "The Correlation Of The Human Development Index (HDI) Towards Economic Growth (GDP per capita) in 10 ASEAN Member Countries", *Journal of Humanities And Social Studies*, Vol 2, No 2, 2018, p.40-46.

⁹² Abdulkadir KAYA, "Finansal piyasalardaki gelişmelerin insani gelişmişlik üzerine etkisi: Türkiye örneği.", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Cilt 20, 2017, ss.169-180.

⁹³ Yağmur SAĞLAM ve Filiz ERATAŞ SÖNMEZ, "Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Avrupa geçiş ekonomileri örneği." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 2017, ss.121-140.

Mehmet Zeki AK, Nurullah ALTINTAŞ, Ahmet Salih ŞİMŞEK (2016)⁹⁴	1989-2011 Türkiye	Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	Kişi başına düşen reel GSYİH, Finansal Gelişim Endeksi	Çalışmada Türkiye'nin ekonomik büyüme ile finansal gelişmişliği arasındaki ilişkinin yönünün analiz edilmesi amaçlanmıştır. 1989-2011 yılları arası baz alınarak yapılan nedensellik analizlerine göre büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Hamza ÇEŞTEPE, Ertuğrul YILDIRIM (2016)⁹⁵	1986-2015 Türkiye	Temel Bileşenler Analizi, VEC Modeli tahmini ve Granger Nedensellik Testi	GSYİH, Finansal Gelişim Endeksi	Çalışmada Türkiye'nin finansal gelişme endeksi hesaplanmıştır. 1986-2015 dönemini kapsayan analizlerde dört değişken üzerinden temel bileşenler analizi yapılarak tek bir değişkene ulaşılmıştır. Yapılan VAR ve VEC modeli nedensellik analizleri sonucunda finansal gelişim ile GSYİH arasında iki yönlü nedensellik bulgusuna ulaşılmıştır.
Sasa OSTOJIC (2013)⁹⁶	1990-2010 Avrupa Birliği	Panel Regresyon Analizi	İnsani Gelişim Endeksi, Finansal Gelişim Endeksi, Eğitim Endeksi, Beklenen Ömür Endeksi	Tez çalışmasında 1990-2010 yılları arasında AB ülkeleri için insani gelişim ve finansal gelişim endeksi hesaplanarak aralarındaki ilişki analiz edilmiştir. Tez sonuçlarına göre AB ülkelerinde insani gelişim ile finansal ve endüstriyel gelişim arasında olumlu yönde çok güçlü bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir.

⁹⁴ Mehmet Zeki AK, Nurullah ALTINTAŞ ve Ahmet Salih ŞİMŞEK, "Türkiye'de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizi", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, 2016, ss.151-160.

⁹⁵ Hamza ÇEŞTEPE ve Ertuğrul YILDIRIM, "Türkiye'de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 12, Sayı 12, 2016, ss.12-26.

⁹⁶ Sasa OSTOJIC, "Financial Development and Human Development in the European Union", 2013, Theses and Dissertations. 1588.

Akbar KHODABAKHSHI (2011)⁹⁷	1980-2010 Hindistan	Regresyon Analizi	İnsani Gelişim Endeksi (sağlık, eğitim ve yaşam beklentisi), GSYH	Çalışmada Hindistan’da insani gelişim endeksini oluşturan sağlık, eğitim ve ortalama ömür değişkenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Makalede yer alan bulgulara göre Hindistan ekonomisinde kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılanın otuz yıllık periyotta iyi bir büyüme sergilediğini, ancak insani gelişme endeksinin bu büyümedeki etkisinin kısıtlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular yaşam beklentisi gibi bazı değişkenlerin bu büyümede etkisiz olduğunu göstermektedir.
Christophe RAULT, Anamaria SOVA, Robert SOVA and Guglielmo Maria CAPORALE (2009)⁹⁸	1994-2007 10 AB Ülkesi	Dinamik Panel Regresyon Analizi, Granger Nedensellik Testi	GSYİH, finansal gelişim, enflasyon, hükümet harcamaları, ticaret, yatırımlar, tüketici fiyatları ortalaması, özel sektör yurtiçi kredileri, menkul kıymetler piyasa değeri, likit borçlar, faiz oranı	Çalışmada 2009 yılında AB’ye yeni üye olan on ülke için finansal gelişmişliğin ekonomik büyümeye olan etkisini ölçmek amaçlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre bu ülkeler için finansal sektörün hala gelişmemiş olduğu ve ekonomik büyümeye olan katkısının finansal derinliğin eksikliği nedeniyle sınırlı kaldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Nedensellik testlerine göre finansal gelişmişlikten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Gustav RANIS, Frances STEWART ve	1970-1992 Afrika, Latin Amerika, Güney Asya, Doğu Asya ve Orta	Panel Veri Analizi	İnsani Gelişmişlik, Finansal Gelişmişlik, GSYİH	Çalışmada 67 ülke için ekonomik büyüme ve insani gelişim endeksi ilişkileri analiz edilmiştir. Analiz için insani gelişmeden ekonomik büyümeye ve ekonomik büyümeden insani gelişmeye iki zincir denklem

⁹⁷ Akbar KHODABAKHSHI, “Relationship Between GDP and Human Development Indices in India” *International Journal of Trade, Economics and Finance*, Vol 2. No 3, June 2011, ss.251-253.

⁹⁸ Christophe RAULT et al. “Financial Development and its Effects on Economic Growth: A Dynamic Analysis”, *Emerging Markets and the Global Economy*, Chapter 34, 2014, ss.811-824.

Alejandro RAMIREZ (2000)⁹⁹ Doğu bölgelerine göre ayrılmış 67 ülke

oluşturulmuştur ve bu doğrultuda analizler yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ülkelerin politikalarının genellikle ekonomik büyüme arttıkça insani gelişimin de kendiliğinden artacağı görüşüne göre oluşturulduğu ancak insani gelişimin artması için ekonomik büyümeyi beklemenin doğru bir yaklaşım olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İnsani gelişim arttıkça ekonomik büyümede anlamlı bir iyileşme görülmektedir.

3.2. Sigortacılık, İnsani Gelişim ve Finansal Gelişim İlişkisi ile İlgili Çalışmalar

Literatür taramasının bu bölümünde insani gelişim ve finansal gelişim endeksleri ile sigortacılık ilişkisini inceleyen çalışmalara yer verilmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar aşağıdaki tabloda özetlenerek sunulmuştur. Bir önceki bölümde oldukça yaygın olarak araştırıldığı görülen endekslerin, sigortacılık ile olan ilişkisi söz konusu olduğunda daha kısıtlı kaldığı görülmüştür. Çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, analiz yöntemi olarak sıklıkla panel veri analizinin kullanıldığı; değişken olarak ise toplam prim üretimi ve endekslerin incelendiği görülmektedir. Analiz bulgularında ise çalışmaların büyük çoğunluğunda insani gelişmişlik ve finansal gelişmişlik ve sigortacılık arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkilerin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 17: Sigortacılık, İnsani Gelişim ve Finansal Gelişim İlişkisi ile İlgili Çalışmalar

Yazar	Dönem ve Ülke	Analiz Yöntemi	Değişkenler	Sonuç
-------	---------------	----------------	-------------	-------

⁹⁹ Gustav RANIS, Frances STEWART and Alejandro RAMIREZ. "Economic Growth and Human Development", *World Development*, Vol. 28, No. 2, 2000, pp.197-219.

Su-Yin CHENG, Han HOU (2022)¹⁰⁰	1980-2015 17 Gelişmiş Avrupa Ülkesi	Panel Veri Analizi	Özel Krediler, Hayat sigortası penetrasyonu, Reel ekonomik büyüme, Reel büyüme oynaklığı	Çalışmada 17 gelişmiş Avrupa ülkesi için yapılan analizlerle hayat sigortaları ile finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler ortaya koyulmuştur. Analiz bulgularına göre, hayat sigortası sektörünün gelişmesi uzun vadeli reel ekonomik büyümedeki oynaklığı azaltmakta ve özel kredilerin olumsuz etkilerinin bir kısmını absorbe etmektedir; bu da hayat sigortası sektöründeki büyümenin bir ekonomideki büyümenin sağlam bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Bulgular, finans-büyüme bağlantısında hayat sigortası sektörünün gelişiminin önemini ortaya koymaktadır.
Hayrettin TÜLEYKAN, Yeliz DEMİRCİ, (2020)¹⁰¹	1985-2017 Türkiye	VAR Analizi, Granger Nedensellik Testi	Toplam Sigorta Prim Üretimi, İnsani Gelişme Endeksi	Çalışmada Türkiye’de sigortacılık sektörü ile insani gelişim endeksi arasındaki ilişki test edilmiştir. Nedensellik testine göre insani gelişim endeksinden toplam prim üretimine doğru bir ilişki bulunmuştur. Varyans araştırması bulgularına göre ise toplam prim üretimindeki değişimin %4.9’u insani gelişim endeksi değişkeninden kaynaklanmaktadır.
Ersin GÜMÜŞ (2020)¹⁰²	2009-2016 OECD Ülkeleri	Panel Veri Analizi, Granger Nedensellik Testi	Sigorta Penetrasyon Oranı, Finansal Gelişim Endeksi, İnsani Gelişim Endeksi	Çalışmanın amacı OECD ülkelerinde İnsani ve finansal gelişmişlik ile sigorta prim üretimleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Yapılan panel veri analizi sonuçlarına göre finansal gelişimden ve insani gelişim endekslerinden sigorta prim

¹⁰⁰ Su-Yin CHENG, Han Hou, “Financial Development, Life Insurance and Growth: Evidence From 17 European Countries”, **The Geneva Papers on Risk and Insurance- Issues and Practice**, Vol.47, 2022, pp.835–860, <https://doi.org/10.1057/s41288-021-00247-1>.

¹⁰¹ Hayrettin TÜLEYKAN, Yeliz DEMİRCİ, “Sigortacılık Sektörü ile İnsani Kalkınma Endeksi Arasındaki İlişkinin Analizi: 1985-2017”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, Cilt 55, Sayı 1, 2020, ss.111-133.

¹⁰² Ersin GÜMÜŞ, “OECD Ülkelerinde İnsani Gelişme ve Finansal Gelişme Endeksleri ile Sigortacılık Prim Üretimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Troyacademy Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2020, ss.149-172.

				üretimlerine doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. İnsani gelişimin finansal gelişimi destekleyerek sigorta prim üretimlerini arttırdığı bulgularına ulaşılmıştır.
Codruța MARE, Simona Laura DRAGOȘAND, Ingrid-Mihaela DRAGOTA (2019) ¹⁰³	2014 Romanya	Mekansal Analiz	Yerel İnsani Gelişim Endeksi, Hayat Sigorta Yoğunluğu, İşsizlik, Şehirleşme, Gelir, Doktor yüzdesi, Suç oranı	Çalışmanın amacı hayat sigortası gelişiminin üzerinde insani gelişiminin rolünü ortaya koyabilmektir. Romanya'nın 2014 yılında 42 adet ili üzerinde mekânsal analizler yapılmıştır. Buna yere insani gelişim endeksinin hayat sigortası talebini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Gabriela-Mihela MURESAN, Gabriel ARMEAN (2017) ¹⁰⁴	2004-2014 28 AB Ülkesi	Panel Veri Analizi	İnsani Gelişim Endeksi, Hayat Sigortası Penetrasyonu, Enflasyon, Nüfus Artışı	Çalışmada 28 AB ülkesi için insani gelişim endeksinin hayat sigortası taleplerini arttırıp arttırmadığı araştırılmıştır. Panel veri analizi bulgularına göre İnsani gelişim endeksi arttıkça hayat sigortasına olan taleplerin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

¹⁰³ Codruța MARE, Simona Laura DRAGOȘAND, Ingrid-Mihaela DRAGOTA, "The Impact of Human Development on the Romanian Life Insurance Market: A County Spatial Econometric Analysis", **Cogent Business & Management**, Vol. 6, No 1, 2019, pp.1-15, <https://doi.org/10.1080/23311975.2019.1707609>.

¹⁰⁴ Gabriela-Mihela MURESAN, Gabriel ARMEAN, "Human Development and Perceived Corruption as Key Factors of Life Insurance, The Annals of the Univesity of Oradea", **Economic Sciences**, Issue 1, pp.443-451.

Shi XIAOJUN, Yan ZHU (2017)¹⁰⁵	1990-2012 151 ülke	Panel Veri Analizi	İnsani Gelişim Endeksi, Hayat Sigortası Prim Üretimi, Kentleşme, GSYH	Çalışmada 151 ülke için kentleşme ve insani gelişim endeksinin artmasının hayat sigortalarına olan talebi etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Analizlere göre yalnızla kentleşme oranını yüksekliği hayat sigortalarına olan talep üzerinde %2,3 oranında bir artış sağlamaktadır. Kentleşmeyle birlikte insani gelişim endeksi de değerlendirildiğinde bu talep artışı %31,2 oranında gerçekleşmiştir.
Mahmut ZORTUK, H. Feyyaz EBEOĞLUGİL (2016)¹⁰⁶	2001-2011 8 Geçiş Ekonomisi Ülkesi (Çekya, Estonya, Letonya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovenya ve Türkiye)	Panel Veri Analizi	Toplam Sigorta Prim Üretimi, İnsani Kalkınma Endeksi	Çalışmada 8 geçiş ekonomisi ülkesi için sigorta prim üretimleri ile insani gelişim endeksi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Analiz bulgularına göre insani kalkınma endeksindeki 1 birimlik artış, sigorta primlerini 1,63 birim arttırmaktadır.
Rudra P. PRADHANA, Mak B. ARVINB, Neville R.	1988-2012 34 OECD ülkesi	Panel Veri Analizi, Granger Nedensellik Testi	Finansal Gelişim Endeksi, Hayat ve hayat dışı sigorta yoğunluğu, hayat ve hayat dışı sigorta penetrasyonu, GSYİH	Çalışmada sigortacılık pazarının finansal gelişme ve ekonomik büyüme ile olan ilişkisi analiz edilmek istenmiştir. 1988'den 2012'ye kadar seçilmiş 34 OECD ülkesi ile ilgili panel verileri kullanarak sigorta piyasası gelişimi, finansal gelişme ve ekonomik büyümenin eşbütünleşik olduğu bulunmuştur. Panel veri analizi sonuçlarına göre sigortacılık sektöründeki büyüme ile finansal

¹⁰⁵ Xiaojun, SHI, and Yan ZHU, "Must Urbanization Promote the Development of Life Insurance Industry? Heterogeneity Analysis Based on Human Development Index", **Journal of Finance and Economics** Vol.43, Issue 6, 2017, pp.105-117.

¹⁰⁶ Mahmut ZORTUK, H. Feyyaz EBEOĞLUGİL, "Seçilmiş Geçiş Ekonomilerinde İnsani Kalkınma ve Sigorta İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Afro- Avrasya Özel Sayısı, Aralık 2016, ss.378-395.

**NORMAN
(2015)¹⁰⁷**

gelişmişlik arasında uzun dönemde nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

**Donghui LI,
Fariborz
MOSHIRIAN,
Pascal NGUYEN
Timothy WEE
(2007)¹⁰⁸**

1993-2000
30 OECD
Ülkesi

GMM ve OLS

GSYİH, Hayat Sigortası yoğunluğu, Ortalama yaşam beklentisi, eğitim seviyesi, sosyal sigorta harcamaları, finansal gelişim endeksi, enflasyon, reel faiz oranı, yabancı katılımcıların pazar payı

Çalışmada OECD ülkeleri için hayat sigortasının talebinde rol oynayan değişkenlerin araştırılması amaçlanmıştır. GMM tahmincisi kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre gelir seviyesi ile hayat sigortası talebi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Tüm sosyoekonomik faktörlerin de hayat sigortası talebinde önemli bir role sahip olduğu bulunmuştur. Eğitim seviyesi hayat sigortaları ile pozitif ilişkiliyken, sosyal sigorta harcamaları ile negatif ilişkili olarak bulunmuştur. Finansal gelişim ile hayat sigortası talebi arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur.

**Thorsten BECK,
Ian WEBB
(2003)¹⁰⁹**

1961–2000
68 Ülke

Panel Veri
Analizi

Hayat Sigortası Penetrasyonu, Hayat Sigortası Yoğunluğu, Kişi Başına Milli Gelir, Bankacılık Sektör Gelişimi, Yaşam Beklentisi,

Çalışmada ülkeler arasında hayat sigortası tüketimindeki büyük farklılığa neyin yol açtığı sorusundan hareketle 68 ülke için panel veri analizi yapılmıştır. Kişi başına gelirin yanı sıra kültürel, dini ve kurumsal faktörlerin hayat sigortası talebinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim ve yaşam beklentisi ile hayat sigortası talebi

¹⁰⁷ Rudra P. PRADHANA, Mak B. ARVINB and Neville R. NORMAN, “Insurance Development and The Finance-Growth Nexus: Evidence From 34 OECD Countries”, **Journal of Multinational Financial Management**, Vol. 31, 2015, pp.1–22.

¹⁰⁸ Donghui Li et al., “The Demand For Life Insurance in OECD Countries”, **The Journal of Risk and Insurance**, Vol. 74, No. 3, 2007, pp.637-652.

¹⁰⁹ Thorsten BECK, Ian WEBB, “Economic, Demographic Andinstitutional Determinants of Life Insurance Consumption”, **The World Bank Economic Review**, Vol.17, No.1, 2003, pp.51–88.

Okullaşma, Enflasyon Oranı, Reel Faiz Oranı, Şehirleşme, Müslüman Katolik ve Protestan nüfusu	arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
---	---

3.3. Sigortacılık Alanında Panel Veri Analizi Kullanılarak Yapılan Çalışmalar

Literatür taramasının bu bölümünde sigortacılık konusunda panel veri analizi yöntemi kullanılarak yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Panel veri analizi kullanılan çalışmaların zaman içerisinde yaygınlaştığı ve çeşitlilik kazandığı görülmektedir. İzlenecek yöntem, kullanılacak değişkenler ve belirlenecek modele doğru şekilde karar verilebilmesi bakımından literatürde bu yönde bir incelemenin yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki tabloda incelenen çalışmaların özetleri listelenmiştir.

Tablo 18: Sigortacılık Alanında Panel Veri Analizi Kullanılarak Yapılan Çalışmalar

Yazar	Dönem ve Ülke	Analiz Yöntemi	Değişkenler	Sonuç
Serap YÖRÜBULUT (2023) ¹¹⁰	2017-2021 Türkiye	Panel Veri Analizi	Karlılık Oranı, Hayat Dışı Poliçe Sayıları, Likidite Oranı, Sağlık Hasar Prim Oranı, Sağlık Sigortası Pazar Payı, Sağlık Sigortası Net Kazanılmış Primler, Sağlık Sigortası Net Gerçekleşen Hasarlar	Çalışmada 2020 Covid-19 Pandemisinin Türkiye sigorta sektörünün karlılığına olan etkisi ölçülmek istenmiştir. Türkiye’de faaliyet gösteren 15 sigorta şirketi için yapılan panel veri analizine göre sağlık sigortası primleri ve hasar prim oranı ile karlılık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

¹¹⁰ Serap YÖRÜBULUT, “Covid-19 Pandemisi ile Sağlık Sigortasının Sigorta Şirketlerinin Karlılık Oranları Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi”, **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, 2023, ss.193–206. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1129616>.

Serkan GÖKSU (2023)¹¹¹	1983-2021 Türkiye	Panel Veri Analizi, A-ARDL eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri	Yatırım harcamaları, Dışa açıklık, sigorta penetrasyon oranları	Çalışmanın amacı sigortacılık sektörü üzerinde belirleyici faktörlerin incelenmesi bakış açısıyla, yatırım harcamaları ve dışa açıklık ile sektörün ilişkisini analiz etmektir. Yapılan ARDL testine göre sigorta penetrasyonu, dışa açıklık ve yatırım harcamaları eşbütünleşik bulunmuştur. Uzun vadede yatırım harcamaları ve dışa açıklık ile sigortacılık arasında pozitif ilişki bulunurken, kısa vadede bu ilişki negatif olarak bulunmuştur.
İlker DURGUT, Ali KÖSE (2022)¹¹²	2009-2020 Türkiye	Panel Veri Analizi	Kısa Vadeli Borçlar, Uzun Vadeli Borçlar, Toplam Borç, Şirket Büyüklüğü, Primlerdeki Büyüme, Aktif Karlılığı, Şirket Riski, Likidite Düzeyi, Faaliyet Gideri, Hasar Prim Oranı, Konservasyon Oranı	Çalışmada Türkiye’de sigorta şirketlerinin sermayelerini belirleyen faktörlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Analiz bulgularına göre şirketlerin kısa vadeli borçlanma davranışları ile uzun vadeli borçlanma davranışları birbirinden farklı seyretmektedir. Hayat dışı şirketler kısa vadeli borçlanmayı tercih ederken, karlılığı ve risk profili yüksek şirketler daha az kısa vadeli borçlanma kaynaklarını kullanmaktadır. Şirketlerin kaldıraç oranlarında primlerdeki büyüme ve faaliyet giderleri değişkenleri ile anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
Serdar BUDAK, Aylin MERCAN ALKAN (2022)¹¹³	1985-2018 Türkiye	Panel Veri Analizi, Fourier ADL Eşbütünleşme Testi	Hayat Dışı Prim Üretimi, GSYİH	Çalışmanın amacı Türk sigorta sektöründe hayat dışı sigortacılığın ekonomik büyüme ile ilişkisi olup olmadığını incelemektir. Analiz bulgularına göre değişkenlerin uzun dönemde eşbütünleşik olduğu görülmüştür. Yapılan DOLS testlerine göre hayat

¹¹¹ Serkan Göksu, “Yatırım Harcamaları ve Dış Ticaretin Sigortacılık Sektörü Üzerindeki Rolü: Türkiye’den Ampirik Kanıtlar”, **Gazi İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 9, Sayı 3, 2023, ss.380-393.

¹¹² İlker DURGUT, Ali KÖSE, “Türk Sigorta Sektöründe Faaliyet Gösteren Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin Sermaye Yapısını Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi”, **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7 Sayı 2, Haziran 2022, ss.270-282.

¹¹³ Serdar BUDAK, Aylin MERCAN ALKAN, “Hayat Dışı Sigortacılık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1985-2018 Türkiye Örneği”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, ss.218-229.

				dışı sigortacılık ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.
HuiShan LEE, Zhen-Jiang YONG, Qiao-Ming LIM (2022) ¹¹⁴	1967-2014 123 Ülke	Panel Veri Analizi	Sigorta Penetrasyonu, Hayat Sigorta Yoğunluğu, Hayat Dışı sigorta yoğunluğu, Kişi Başına milli gelir	Çalışmanın amacı sigortacılık aktiviteleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemiyle analiz etmektir. Hem statik panel modeli hem de dinamik panel modeli kullanılan modelde bulgular, sigorta gelişimi ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir nedensel ilişki olduğunu göstermiştir.
Hasan MEMİŞ, Hüseyin ÇELİK (2021) ¹¹⁵	1996-2019 G-8 Ülkeleri	Panel Veri Analizi	GSYİH, Sigortacılık hizmetleri ihracatı, sigortacılık hizmetleri ithalatı	Çalışmada G-8 Ülkelerinde sigortacılık ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Yapılan eşbütünleşme testi sonuçlarına göre değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Analiz bulgularına göre sigortacılık ekonomik büyümeyi anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir.
Nicholas APERGIS, Thomas POUFINAS (2020) ¹¹⁶	2006-2016 27 OECD Ülkesi	Panel Veri Analizi	Kişi Başına Düşen Milli Gelir, Sigorta Penetrasyonu, Toplam Primler, Operasyonel Harcamalar, Toplam Hasar Ödemeleri, Hayat ve Hayat dışı sigorta primleri, Finansal gelişim	Çalışmanın amacı OECD ülkelerinde sigortacılık sektörünün ekonomik büyümeye bir katkısı olup olmadığını ortaya koymaktır. Yapılan analizlerin bulgularına göre hasar ödemeleri ve operasyonel harcamalar ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Toplam prim üretimi ve sigorta penetrasyonu ile ekonomik büyüme arasında da anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur.
Neylan KAYA, Nazife Özge	2009-2017 AB Ülkeleri	Panel Veri Analizi,	Kişi Başına Millî Gelir, Toplam Prim Üretimi	Çalışmada 25 AB ülkesinde sigortacılık sektörünün finansal derinleşmeye ve ekonomik büyümeye katkısı olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan panel

¹¹⁴ HuiShan LEE. "Insurance Development and Economic Growth", *Financial Statistical Journal*, Volume 5, Issue 1, 2022, pp.1-17.

¹¹⁵ Hasan MEMİŞ, Hüseyin ÇELİK, "Sigortacılık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: G-8 Ülkeleri İçin Bir Uygulama", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 24, Sayı 46, Aralık 2021, ss.1017-1027.

¹¹⁶ Nicholas APERGIS, Thomas POUFINAS, "The Role of Insurance Growth in Economic Growth: Fresh Evidence From a Panel of OECD Countries", *North American Journal of Economics And Finance*, Vol.53, 2020, pp.1-16, <https://doi.org/10.1016/j.najef.2020.101217>.

BEŞER (2020)¹¹⁷		Nedensellik Testi		veri analizlerine göre sigorta primlerindeki %1’lik bir artış ekonomik büyümede 0.113 birimlik bir artışa neden olduğu bulunmuştur. Panel Granger nedensellik analizinde sigorta prim hacimlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir.
Saurav DASH, Rudra P. PRADHAN, Rana P. MARADANA, Kunal GAURAV, Danish B. ZAKI, Manju JAYAKUMAR (2018)¹¹⁸	1980-2014 19 (Eurozone) Avrupa Bölgesi Ülkesi	Panel Veri Analizi, Granger nedensellik testi	Hayat sigortası penetrasyonu, hayat dışı sigorta penetrasyonu, toplam sigorta penetrasyonu, Kişi başına Milli Gelir	Bu çalışma, 1980-2014 dönemi için 19 Euro Bölgesi ülkesinde sigorta piyasası yaygınlığı ile kişi başına düşen ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi incelemektedir. Çalışmada analiz yöntemi olarak panel nedensellik testleri uygulanmıştır. Analiz bulgularına göre bazı ülkelerde çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunurken bazı ülkelerde tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Çalışma bulguları ekonomik büyüme ile sigorta piyasası arasındaki olumlu ilişkiyi vurgulamaktadır.
Necla TUNAY, K.Batu TUNAY (2016)¹¹⁹	1992-2012 32 Avrupa Ülkesi	Panel Veri Analizi	Toplam Prim Üretimi, Kişi Başına Satın Alma Gücü, Kişi Başına Gelir, Tasarruf Oranı ve Nüfus	Çalışmanın amacı Avrupa’da sigorta prim üretimleri ile ülkelerin gelir ve satın alma gücü arasındaki ilişkinin analiz edilmesidir. Çalışmada 32 Ülke için yapılan panel eşbütünleşme testleri sonucunda değişkenlerin uzun vadede bir denge içerisinde hareket ettiği görülmüştür. Gelir ve satın alma gücüyle sigorta prim üretimlerinin birbirine bağımlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

¹¹⁷ Neylan KAYA, Nazife Özge BEŞER, "The Effect of Insurance Premium on Economic Growth in European Union Countries: Panel Data Analysis", **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)**, Cilt 12, Sayı 23, 2020, ss.442-451.

¹¹⁸Saurav DASH et al., "Insurance Market Penetration and Economic Growth in Eurozone Countries: Time Series Evidence on Causality", **Future Business Journal**, Volume 4, 2018, pp.50-67.

¹¹⁹ Necla TUNAY, K.Batu TUNAY, "Avrupa'da Sigorta Prim Üretimi Gelir Ve Satın Alma Gücü Arasındaki Uzun Dönem Denge İlişkileri", **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2016, ss.1-16.

Chien-Chiang LEE, Yi-Bin CHIU (2012) ¹²⁰	1979-2007 36 Ülke	Panel Veri Analizi	Kişi Başına Reel Milli Gelir, hayat sigorta prim üretimi, hayat dışı sigorta prim üretimi	Çalışmanın amacı, kişi başına reel GSYİH'nın gecikmeli değerleri araç değişken olarak kullanılarak, sigorta-gelir ilişkisinin doğrusal olup olmadığını incelemektir. 1979-2007 dönemi seçilmiş 36 ülke için hayat ve hayat dışı sigorta primlerinin reel gelire göre esnekliklerini tahmin edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre hayat primlerinin esnekliği 1'den küçükken, hayat dışı sigorta primlerinin gelir esneklikleri sırasıyla 1'den büyüktür. Bu da hayat sigortasının gerekli bir mal, hayat dışı sigortanın ise lüks bir mal olduğu anlamına gelmektedir. Zamanla birlikte hayat ve hayat dışı sigorta primlerinin gelir esnekliklerinin benzer bir artış eğilimi göstermektedir, buradan çıkarımla ekonomik gelişmenin sigorta primi üzerindeki etkisinin son dönemlerde daha önemli hale geldiği söylenebilmektedir.
Taiwo AKINLO, Olumuyiwa Tolulope APANISILE (2014) ¹²¹	1986-2011 Sahra-Altı Afrika Ülkeleri	Panel Veri Analizi	GSYİH, Toplam sigorta primi, insan sermayesi, fiziksel sermaye, enflasyon, faiz oranı, Ticari açıklık	Çalışmada 1986-2011 döneminde Sahra-altı Afrika ülkeleri için sigortacılık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki havuzlanmış OLS, Sabit Etki Modeli ve GMM Panel Modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz bulgularına göre sigortacılık piyasasının Sahra-altı Afrika'da ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

¹²⁰ Chien-Chiang LEE, Yi-Bin CHIU, "The Impact of Real Income on Insurance Premiums: Evidence From Panel Data", **International Review of Economics and Finance**, Vol 21, 2012, pp.246-260.

¹²¹ Taiwo AKINLO, Olumuyiwa Tolulope APANISILE, "Relationship between Insurance and Economic Growth in Sub-Saharan African: A Panel Data Analysis", **Modern Economy**, Volume 5, 2014, pp.120-127.

Sen-Sung CHEN Shu-Ching CHENG, Guochen PAN, Tsung-Pao WU (2013)	1979–2008 8 Doğu Asya Ülkesi	Panel Veri Analizi, Granger Nedensellik Testi	Küreselleşme Endeksi, Kişi başına düşen milli gelir, Reel Toplam Sigorta yoğunluğu	Çalışmada Doğu Asya ülkelerinde küreselleşme ile sigortacılık sektörü arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmada Hindistan, Endonezya, Japonya, Malezya, Filipinler, Singapur, Güney Kore ve Tayland ülkeleri analiz edilmiştir. Ampirik sonuçlar Malezya, Filipinler ve Kore'de toplam sigorta faaliyetlerinden küreselleşmeye doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisi olduğunu ve sadece Kore'de hayat sigortası faaliyetlerinden küreselleşmeye doğru anlamlı bir Granger nedenselliği olduğunu göstermektedir. Hayat dışı sigorta faaliyeti ile küreselleşme arasındaki nedensellik ise Hindistan, Japonya ve Kore için hayat dışı sigorta faaliyetinden küreselleşmeye doğrudur. Sadece Filipinler'de küreselleşme ve sigorta faaliyetleri arasında çift yönlü anlamlı bir nedensellik vardır. Bulgular küreselleşme ve sigorta faaliyetleri arasında nedenselliğin var olduğunu ve nedenselliğin farklı koşullara sahip ülkeler arasında değiştiğini göstermektedir.
İlhan EGE, Taha Bahadır SARAÇ (2011)¹²²	1999-2008 29 Ülke	Panel Veri Analizi	GSYİH, İş gücü büyüme oranı, toplam sigorta prim ödemeleri artış oranı, ticari açıklık oranı, yatırım harcamalarının payı	Çalışmada 29 gelişmiş ülkenin sigortacılık sektörü ile ekonomik büyümesi arasındaki ilişki panel veri analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Analiz bulgularına göre sigortacılık prim üretimleri ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur.

¹²² İlhan EGE, Taha Bahadır SARAÇ, “The Relationship Between Insurance Sector and Economic Growth: An Econometric Analysis”, **International Journal of Economic Research**, Cilt 2, Sayı 2, ss.1-9.

Mike ADAMS, Bruce BURTON and Philip HARDWICK (2003) ¹²³	1993-1997	Panel Veri Analizi	Karlılık, Likidite, Büyüme, Şirket Büyüklüğü, Reasürans, Organizasyonel Yapı	Çalışmada İngiltere’de faaliyette bulunan sigorta şirketlerinin hangi parametrelerinin kredi derecelendirme kurumlarının verdikleri dereceleri etkilediği araştırılmıştır. Karlılık, Likidite, Şirket büyüklüğü ile kredi derecelendirmeleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.
---	-----------	-----------------------	--	--

¹²³ Mike ADAMS, Bruce BURTON and Philip HARDWICK, “The Determinants of Credit Ratings in The United Kingdom Insurance Industry”, **Journal of Business Finance&Accounting**, Volume 30, Issue 3, April/May 2003, pp.539-572.

4. BÖLÜM

FINANSAL VE İNSANİ GELİŞMİŞLİK ENDEKSLERİ İLE SİGORTACILIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde finansal gelişmişlik endeksi ve insani gelişmişlik endeksleri ile sigortacılık sektörü arasındaki ilişkinin ekonometrik uygulaması gerçekleştirilecektir. Öncelikle analiz yöntemi olarak belirlenen panel veri analiz yöntemi ve teorik altyapısı açıklanacak daha sonra araştırmanın amaç, kapsam ve önemine değinilecektir. Sonraki alt bölümlerde veri seti ve kullanılan değişkenler belirlenerek kurulan ekonometrik model analiz edilecek ve analiz sonuçları değerlendirilecektir.

4.1. Çalışmanın Amaç ve Önemi

Sigortacılık sektörü Türkiye’de finansal hizmetler sektörü içerisinde ekonomik katkısı ve finansal değeri yeterince anlaşılammış ve ağırlığı bankacılık sektörü kadar sağlanamamıştır. Oysaki gelişmiş ülkelerde bankalara fon sağlayan, likidite anlamında üstün ve finansal sistemin derinleşmesi noktasında en önemli aktörlerden biri sigortacılık olmuştur. Bu çalışmada sigortacılık sektörünün finansal gelişmişlik endeksi ve insani gelişim endeksleri ile olan ilişkisinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Böylece sigorta sektörünün gerek toplumsal gerek finansal sistem içerisindeki rolü ve önemi somutlaştırılabilecektir. Bu ilişkinin açıklanabilmesi için 1980-2022 yılları arasındaki 81 ülke verileri kullanılarak iki farklı panel veri analizi yapılacaktır. İlk analizde finansal gelişim endeksi ile sigortacılık ilişkisi araştırılırken ikinci analizde insani gelişim endeksi ve sigortacılık ilişkisi incelenecektir.

4.1. Yöntem

Çalışmada 81 ülke ve 1980-2022 yılları arası kullanılacağından yatay ve dikey kesitte değişkenler arasındaki ilişkileri açıklayabilecek olan panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Analiz için STATA 15 paket programından faydalanılmıştır. Panel veri analizinin uygulanmasına ilişkin teorik çerçeve bir sonraki başlıklarda anlatılacaktır.

4.1.1. Panel Veri Yöntemi

Hem zaman hem de yatay kesit verilerinin bir arada kullanılmasına imkân sağlayan yöntemdir. Yatay kesit verileri birçok birim için yalnızca bir dönem hakkında bilgi verebilmektedir. Zaman serisi kesiti ise yalnızca bir birimin zamanlara göre değerlendirmesini yapabilmektedir.¹²⁴ Panel veri ise her ikisinin değerlendirilmesine imkan tanıyan bir yöntem olarak geliştirilmiştir. Ekonomik ilişkilerin panel veriler kullanılarak tahmin edilmesi yöntemine “panel veri analizi” adı verilmektedir.¹²⁵

Panel veri modeli; $Y_{it} = a_{it} + \beta_{it}X_{it} + u_{it}$ $i=1,\dots,N$; $t=1,\dots,T$ şeklinde ifade edilebilmektedir. Bu denklemde Y : bağımlı değişken, X_k : bağımsız değişkenler, a sabit parametre, β eğim parametreleri ve u hata terimini ifade etmektedir. Her bir değişken, sabit ve hata teriminde görülen i ve t alt indisleri modelin hem birimlere hem de zamana göre dağıldığını göstermektedir.¹²⁶

Panel veri setlerinde eğer bazı zamanlar kayıp ise bu durumda dengesiz panel, tüm zamanlar izlenebiliyor ise dengeli panel durumu söz konusu olmaktadır.

4.1.2. Panel Veri Yönteme İlişkin Temel Kavramlar

Panel veri analizinde sıklıkla kullanılan bazı kavramlar aşağıdaki gibidir;

- Birim ve Zaman Etki; Birimlere göre değişen, zamana göre sabit olan değişken birim etki olarak adlandırılmaktadır. Zaman etki ise birimlere göre sabit, zamana göre değişen bir değişkendir.
- İçsellik ve Dışsallık; İçsellik bağımsız değişkenler ile hata teriminin korelasyonlu olması iken dışsallık bu durumun tam tersi olarak bağımsız değişkenler ile hata terimlerinin korelasyonlu olmamasıdır.
- Heterojenlik; Panel veri analizinde kullanılan birimlerde sabit parametrede veya eğim parametresinde heterojenlik durumu söz konusu olabilmektedir. Heterojen yapıda birimlere örnek olarak firmalar, ülkeler, şehirler

¹²⁴ Ferda YERDELEN TATOĞLU, **Panel Veri Ekonometrisi**, Beta Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s.3.

¹²⁵ Tatoğlu, a.g.e., s.4.

¹²⁶ Tatoğlu, a.g.e., s.5.

verilebilmektedir. Doğru bir tahmin yapılabilmesi bakımından heterojenliği dikkate alarak parametreleri analiz etmek önem taşımaktadır.

- Birimler Arası Korelasyon; yatay kesit bağımlılık olarak da ifade edilmektedir. Panel veri modelinin her bir birimi için hesaplanan hata terimleri arasında korelasyon olduğu anlamına gelmektedir. Özellikle ülkeler, bölgeler, eyaletler gibi birimlerle çalışıldığında birimler arası korelasyon durumuyla karşılaşılabilir.¹²⁷

4.1.3. Panel Veri Analizinin Avantajları

Panel veri analizi yaklaşımının yatay kesit ve zaman serilerine göre çeşitli avantajları ve üstünlükleri bulunmaktadır. Bunlar özetlenecek olursa;

- Ekonomik tahminlerin güvenilirliğini artırır; Zaman serisi verilerine göre daha fazla serbestlik derecesi ve örneklem değişkenliği içermektedir.¹²⁸
- Karmaşık insan davranışlarını açıklamak için tek bir kesitten veya zaman serisinden daha fazla parametrenin analiz edilebilmesine imkan sunar. Dinamik ilişkileri de kapsar.
- Panel veri yatay kesit boyutu ve zaman serisi boyutu olmak üzere en az iki boyut içermektedir. Normal şartlar altında panel veri tahmincisi veya çıkarımının hesaplanmasının yatay kesit veya zaman serisi verilerinden daha karmaşık olması beklenmektedir. Ancak, bazı durumlarda, panel verinin mevcudiyeti aslında hesaplama ve çıkarımı basitleştirebilmektedir.¹²⁹
- Panel veri analizi zaman serisi ve yatay kesit analizine göre daha geniş bir veri seti ile çalışma imkânı sağlar.
- Panel veri analizi kayıp veya gözlemlenemeyen verilerin etkisini ortaya koyarak bir kontrol mekanizması işlevi görür.¹³⁰

¹²⁷ Tatoğlu, a.g.e. s.9.

¹²⁸ Cheng Hsiao, Dean C. Mountain and Kathleen Ho-Ilman, "Bayesian Integration of End-Use Metering and Conditional Demand Analysis, **Journal of Business and Economic Statistics**, Vol. 13, No 3,1995, pp.315-326.

¹²⁹ Cheng HSIAO, "Panel Data Analysis- Advantages and Challenges", **Sociedad de Estadística e Investigación Operativa**, Volume 00, No 0, pp. 1-63.

¹³⁰Yongcheol SHIN, "Comments on: Panel Data Analysis-Advantages and Challenges", **Test**, 2007, Volume 16, No 1, pp.52-55.

- Panel veri modelleri nitel ve nicel faktörlerin aynı model üzerinde birlikte belirlenmesine imkan vermektedir.¹³¹
- Tahmin sapmalarını azaltır.
- Birim değişkenliği ve gözlenemeyen heterojenliği modele ilave edebilme imkanı sunmaktadır.¹³²

4.1.4. Panel Veri Analizinin Dezavantajları

Panel veri modellerinin çeşitli kısıtları ve zorlukları bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir;

- Panel veri modelleri hata payında sapmalara neden olabilir. Panel modellerde hem zaman hem de birime özgü sapmalar hem de panel veri modeline özgü sapmalar yer almaktadır.¹³³
- Veri toplama ve düzenleme problemleri ile karşılaşılabilir; Panel çalışmalarda büyük veri gruplarıyla çalışma imkânı bulunmakla birlikte bu verilerin toplanması noktasında zorluklarla karşılaşılabilir. Her birim için eksiksiz gözlem sayısına ulaşamama sorunu yaşanabilmektedir. Açık erişimi bulunmayan veri setlerine ulaşmak maliyetli ve zaman alıcı olabilmektedir.
- Birim sayısının fazla ancak zaman serisinin kısa olduğu durumlarda panel veri modelinde çeşitli problemler ile karşılaşılabilir.¹³⁴

4.1.5. Panel Veri Modelleri

Panel veri analizinde tahmin yapılırken eğim parametresi, sabit terim ve hata terimleri ile ilgili farklı varsayımlarda bulunulabilmektedir. Bu varsayımlara göre farklı modeller seçilebilmekte ve gerçekleştirilen analiz yöntemleri ve istatistiksel metotlar değişiklik gösterebilmektedir.

¹³¹ Selim TÜZÜNTÜRK, “Panel Veri Modellerinin Tahmininde Parametre Heterojenliğinin Önemi: Geleneksel Phillips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2007, Cilt 21, Sayı 2, ss.1-14.

¹³² Tatoğlu, a.g.e., s. 10.

¹³³ Baldev RAJ, Badi H. BALTAGI, (ed.), “*Panel Data Analysis*”, Springer Science & Business Media, 2012.

¹³⁴ Cheng HSIAO, “Panel Data Analysis Advantages and Challenges”, *Test*, Vol 16, No 1, 2007, pp.1-22.

Tablo 19: Panel Veri Modelleri

MODELLER		AÇIKLAMA
Klasik Model	$Y_{it} = \alpha_0 + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it}$	Sabit ve eğim katsayıları, zaman ve birimler arasında değişmeyen yapılara sahip modellerdir.
Birim Etkiler Modeli	$Y_{it} = \alpha_{0i} + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it}$	Eğim katsayısının sabit olduğu, ancak sabit terimin birimlere göre farklılık gösterdiği modellerdir.
Birim ve Zaman Etkileri Modeli	$Y_{it} = \alpha_{0it} + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it}$	Eğim katsayısının sabit kaldığı, ancak sabit terimin birimlere ve zamana bağlı olarak farklılaştığı modellerdir.
Birimlere Göre Değişken Zamana Göre Sabit Olduğu Modeller	$Y_{it} = \alpha_{0it} + \sum_{k=1}^K \beta_{ki} X_{kit} + \varepsilon_{it}$	Tüm parametrelerin birimlere bağlı olarak farklılık gösterdiği, ancak zamana bağlı olarak sabit kaldığı modellerdir.
Hem Birimlere Hem de Zamana Göre Değişken Olduğu Modeller	$Y_{it} = \alpha_{0it} + \sum_{k=1}^K \beta_{kit} X_{kit} + \varepsilon_{it}$	Bütün parametrelerin hem birimlere hem de zamana bağlı olarak farklılık gösterdiği modellerdir.

Kaynak: Tatoğlu ve Ömer Fazıl Emek, Enflasyonun Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

135

4.1.5.1. Sabit Etkiler Modeli

Eğim katsayısının sabit olup, sabit terimin birimlere göre değiştiği model sabit etkiler modeli olarak adlandırılmaktadır. Model denklemi aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

$$Y_{it} = \beta_{0i} + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + u_{it}, \quad i=1,2,\dots,N; \quad t=1,2,\dots,T \quad (4.1)$$

¹³⁵ Ömer Fazıl EMEK, Enflasyonun Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

Denkleimde görüldüğü gibi sabit parametre birim etkisi içermekte ve birimden birime farklılaşmaktadır. Eğim parametresi ise tüm birimler için aynıdır. Sabit etkiler modelinin temel varsayımlarından biri bağımsız değişkenlerle hata terimleri arasında korelasyon olmamasıdır. Birim etki veya zaman etkiden yalnızca bir tanesini içeren sabit modeller tek yönlü sabit etkiler modeli olarak adlandırılırken hem birim hem de zaman etki içeren sabit etkiler modeli çift yönlü sabit etkiler modeli olarak adlandırılmaktadır.

Ekonometrik modelin tahmin edilmesi sürecinde yapılan testler sonucunda değişkenlere en uygun panel modelinin iki yönlü sabit etkiler modeli olduğu tespit edilmiştir. Sabit etkiler modeli varsayımıyla iki yönlü panel modelin genel gösterimi aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + \mu_i + \lambda_t + u_{it} \quad i=1,2,\dots,N; \quad t=1,2,\dots,T \quad (4.2)$$

4.1.5.2. Tesadüfi Etkiler Modeli

Tesadüfi etkiler modeli, firmalar, bireyler, ülkeler gibi birimlerin arasındaki farklılıkların, rastgele olarak dağıldığını varsayan modeldir. Sabit etkiler modelinden farklı olarak, birimlere ait sabit etki terimlerinin modelin hata terimiyle ilişkili olduğu varsayımına göre hareket eder. Bu modelde birimlere ve zamana göre meydana gelen değişiklikler modele hata teriminin bir bileşeni olarak eklenmektedir. Bu nedenle hata terimi aşağıdaki denklemde olduğu gibi hesaplanmaktadır¹³⁶:

$$v_{it} = u_{it} + \mu_{it} \quad (4.3)$$

Bu denklemde artık hatalar u_{it} , birim hatalar ise μ_{it} ile gösterilmektedir. Tesadüfi etkiler modeli denklemi ise;

$$Y_{it} = \beta_0 + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + v_{it} \quad i=1, 2, \dots, N; \quad t=1,2,\dots,T \quad (4.4)$$

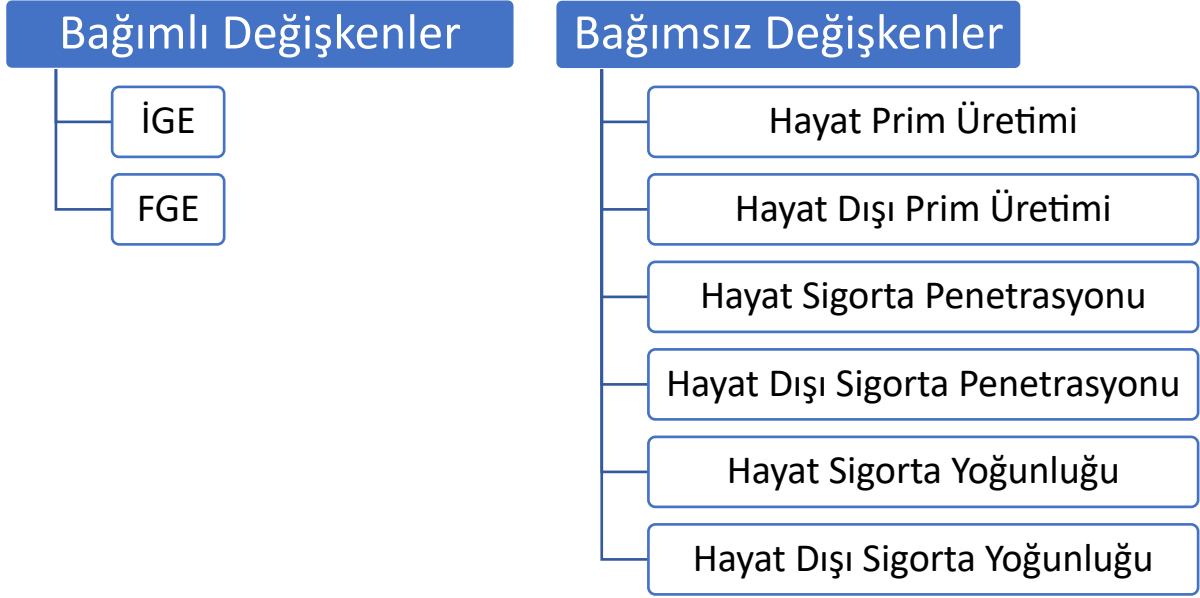
şeklinde gösterilmektedir.

¹³⁶Gaye Karpaz ÇATALBAŞ ve Ömer YARAR, “Türkiye'deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi” *Alphanumeric Journal*, Cilt 3, Sayı 1, 2015, ss.99-117.

4.1.5. Değişkenlerin Belirlenmesi

Çalışmada bağımlı değişken olarak insani gelişim endeksi ve finansal gelişim endeksi verileri kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak hayat sigortası prim üretimi, hayat dışı prim üretimi, sigortacılık hayat ve hayat dışı penetrasyon oranları, sigortacılık hayat ve hayat dışı yoğunluğu (kişi başına düşen sigorta primi değişkenleri kullanılmıştır. Değişkenler daha derin ve kapsamlı yorumlar yapılabilmesi adına özellikle hayat ve hayat dışı olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Değişkenlerin temel özellikleri ve tanımları aşağıda ifade edilmiştir:

- ⇒ **FGE (Financial Development Index);** Finansal Gelişmişlik Endeksi'ni ifade etmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde endeksin metodolojisi ve hesaplanma yöntemi açıklanmıştır.
- ⇒ **İGE (Human Development Index);** İnsani Gelişim Endeksi'ni ifade etmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde bu endeksin metodolojisi ve hesaplanma yöntemi açıklanmıştır.
- ⇒ **Hayat sigortası prim üretimi;** Hayat sigortası ürünlerinden elde edilen toplam primleri ifade etmektedir.
- ⇒ **Hayat dışı sigorta prim üretimi;** Trafik, kasko, yangın, mühendislik, nakliyat gibi elementer sigorta branşlarından elde edilen toplam primleri ifade etmektedir.
- ⇒ **Hayat sigortası penetrasyon oranı;** Hayat sigortası prim üretimi toplamının GSYH içindeki payını ifade etmektedir. (Toplam hayat sigortası primleri/GSYH)
- ⇒ **Hayat dışı sigorta penetrasyon oranı;** Hayat dışı sigorta prim üretimi toplamının GSYH içindeki payını ifade etmektedir. (Toplam Hayat Dışı Primleri/GSYH)
- ⇒ **Hayat sigortası yoğunluğu;** Kişi başına düşen hayat sigorta primini ifade etmektedir. (Toplam hayat sigortası prim üretimi/Ülke Nüfusu)
- ⇒ **Hayat dışı sigorta yoğunluğu;** Kişi başına düşen hayat dışı sigorta primini ifade etmektedir. (Toplam hayat dışı sigorta prim üretimi/Ülke Nüfusu)

Şekil 5. Değişkenler

4.1.6. Veri Seti

Çalışmada FGE modeli ve İGE modeli olmak üzere her iki endeks için panel veri analizi uygulaması yapılacaktır. Finansal gelişmişlik endeksi modelinde 1980-2022 yılları arasında 81 ülke için panel veri analizi yapılacaktır. İnsani gelişim endeksi modeli için ise 1990-2022 yılları için gene aynı 81 ülke ele alınarak panel veri analizi yapılacaktır. Ülkelerin sigortacılık sektörüne ilişkin verileri Swiss-Re ile iletişime geçilerek şirketten talep edilmiştir. Şirket tarafından iletilen veriler düzenlenerek analize hazırlanmıştır. Finansal gelişmişlik endeksi verilerinde IMF tarafından hesaplanan FGE (FDI-Financial Development Index) finansal gelişim endeksi kullanılmıştır. İnsani gelişim endeksi verileri ise UNDP'nin yıllık olarak yayınladığı verilerden elde edilmiştir. Çalışmada bazı ülkeler için kayıp veriler söz konusu olduğundan dengesiz panel yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma örneklemini oluşturan ülkeler aşağıdaki tabloda gelir seviyelerine göre gruplandırılmış olarak verilmiştir:

Tablo 20: Gelir Seviyelerine Göre Analizde Kullanılan Ülke Gurupları

Yüksek Gelir	Orta-Yüksek Gelir	Orta- Düşük Gelir
--------------	-------------------	-------------------

Kanada	Arjantin	Ermenistan
ABD	Brezilya	Mısır
Barbados	Kolombiya	İran
Şili	Dominik Cumh.	Ürdün
Panama	Ekvator	Kenya
Trinidad ve Tobago	El Salvador	Morokko
Uruguay	Guatemala	Pakistan
Avusturya	Jamaika	Ukrayna
Belçika	Meksika	Bangladeş
Kıbrıs	Bulgaristan	Hindistan
Danimarka	Mauritius	Filipinler
Finlandiya	Rusya	
Fransa	Güney Afrika	
Almanya	Türkiye	
Yunanistan	Çin	
İzlanda	Endonezya	
İrlanda	Malezya	
İtalya	Tayland	
Hollanda		
Norveç		
Portekiz		
İspanya		
İsveç		
İsviçre		
Birleşik Krallık		
Bahreyn		
Hırvatistan		
Çekya		
Estonya		
Macaristan		
İsrail		
Kuveyt		
Letonya		
Litvanya		
Polonya		
Romanya		
Suudi Arabistan		
Birleşik Arap Emirlikleri		
Avustralya		

Japonya

Yeni Zelanda

Singapur

Güney Kore

Kaynak: Word Bank Open Data, <https://data.worldbank.org>, 21.09.2024

4.2. Ekonometrik Model

Sigorta sektörü ile finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik endeksleri arasındaki ilişkinin analiz edilmesini amacıyla aşağıda verilen doğrusal regresyon modeli uygulanmıştır. FGE modeli için denklemde ülkelerde birim boyutunu ifade eden “i”, 81 ülkeyi, zaman boyutunu ifade eden “t” ise 42 yılı; İGE modeli için ülkelerde birim boyutunu ifade eden “i”, 81 ülkeyi zaman boyutunu ifade eden “t” ise 32 yılı kapsamaktadır.

Finansal gelişmişlik için model denklemi:

$$\begin{aligned} FGE_{it} = & \alpha + \beta_1 \ln hayat prim_{it} + \beta_2 \ln hayat yoğunluk_{it} + \beta_3 hayat penetrasyon_{it} \\ & + \beta_4 \ln hayat dışı prim_{it} + \beta_5 \ln hayat dışı yoğunluk \\ & + \beta_6 hayat dışı penetrasyon + \mu_i + \lambda_t + u_{it} \end{aligned}$$

İnsani gelişmişlik için model denklemi:

$$\begin{aligned} İGE_{it} = & \alpha + \beta_1 \ln hayat prim_{it} + \beta_2 \ln hayat yoğunluk_{it} + \beta_3 hayat penetrasyon_{it} \\ & + \beta_4 \ln hayat dışı prim_{it} + \beta_5 \ln hayat dışı yoğunluk \\ & + \beta_6 hayat dışı penetrasyon + \mu_i + \lambda_t + u_{it} \end{aligned}$$

Her iki modelde:

- μ_i : Her bir ülkeye özgü sabit etkileri temsil etmekte olup ülke içi gözlemlenemeyen heterojenliği ifade etmektedir.
- λ_t : Her bir zaman dilimi için sabit etkileri temsil etmekte olup zaman boyunca gözlemlenemeyen faktörleri ifade etmektedir. (Örneğin; global ekonomik şoklar, politik değişiklikler vb.).
- u_{it} : Hata terimini ifade etmektedir.

Analizde hem ülke içi farkları hem de zamana bağlı etkileri göz önünde bulunduran daha kapsamlı bir sabit etkiler modeli oluşturulmuştur.

Araştırmanın temel hipotezi ve alternatif hipotezi aşağıda ifade edildiği gibidir:

H_0 : Finansal gelişmişlik endeksi ile sigortacılık sektörü gelişmişliği arasında bir ilişki vardır.

H_1 : Finansal gelişmişlik endeksi ile sigortacılık sektörü gelişmişliği arasında herhangi bir ilişki yoktur.

H_0 : İnsani gelişmişlik endeksi ile sigortacılık sektörü gelişmişliği arasında bir ilişki vardır.

H_1 : Finansal gelişmişlik endeksi ile sigortacılık sektörü gelişmişliği arasında herhangi bir ilişki yoktur.

4.3. Modeldeki Değişkenlerin Beklenen İlişki Yönleri

FGE ve İGE modelleri için bağımsız değişkenlerin finansal gelişmişlik endeksini ve insani gelişmişlik endeksini ne yönde etkilemesi gerektiğine dair kuramsal beklentiler literatürdeki çalışmalardan da faydalanarak aşağıdaki tablolarda ifade edilmiştir. FGE modeli için beklentiler Tablo 21’de verilmiştir:

Tablo 21: FGE Modeli İçin Değişkenlerin Beklenen İlişki Yönleri

Değişkenler	Beklenen İlişki Yönü	Açıklama
Hayat Sigortası Primleri	$ln_{hayatprim}$ +	Hayat sigortası toplam primlerindeki artışın finansal gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.
Hayat Sigortası Yoğunluğu	$ln_{hayatyogunluk}$ +	Hayat sigortası yoğunluğundaki artışın finansal gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.

Hayat Sigortası Penetrasyonu	hayatpenetrasyon	+	Hayat sigortası penetrasyon oranındaki artışın finansal gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.
Hayat Dışı Sigorta Primleri	lnhayatdışıprim	+	Hayat dışı sigorta toplam primlerindeki artışın finansal gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.
Hayat Dışı Sigorta Yoğunluğu	lnhayatdışıyoğunluk	+	Hayat dışı sigorta yoğunluğundaki artışın finansal gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.
Hayat Dışı Sigorta Penetrasyonu	hayatdışıpenetrasyon	+	Hayat dışı sigorta penetrasyon oranındaki artışın finansal gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.

Araştırmanın temel amacı, sigorta sektörünün finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik ilişkisindeki rolünün anlaşılmasına katkıda bulunmaktır. Bu amacın belirlenmesinin arkasında sigorta sektörünün toplam finansal sistem içindeki önemi zamanla artmış olması düşüncesi yer almaktadır. Sigortacılık ile bankacılık ve sermaye piyasaları arasındaki bağlantıların büyüklüğü ve yoğunluğunun artarak devam etmesi dolayısıyla sigortanın finansal ekonomi üzerindeki muhtemel etkisi artmış olması beklenmektedir. Tablo 18’de verilen beklenti yönlerine göre FGE modeli denkleminde tüm değişkenler için beklenen katsayı değerlerinin pozitif; ($\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6 > 0$), olması beklenmektedir.

İGE ile modeldeki bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin beklenen yönleri aşağıdaki tablo 22’de ifade edilmiştir. Beklenen yönler literatürde yer alan çalışmalar doğrultusunda oluşturulmuştur:

Tablo 22: İGE Modeli için Değişkenlerin Beklenen İlişki Yönleri

Değişkenler	Beklenen İlişki Yönü	Açıklama
Hayat Sigortası Primleri lnhayatprim	+	Hayat sigortası toplam primlerindeki artışın insani gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.
Hayat Sigortası Yoğunluğu lnhayatyogunluk	+	Hayat sigortası yoğunluğundaki artışın insani gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.
Hayat Sigortası Penetrasyonu hayatpenetrasyon	+	Hayat sigortası penetrasyon oranındaki artışın insani gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.
Hayat Dışı Sigorta Primleri lnhayatdisiprim	+	Hayat dışı sigorta toplam primlerindeki artışın insani gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.
Hayat Dışı Sigorta Yoğunluğu lnhayatdisiyogunluk	+	Hayat dışı sigorta yoğunluğundaki artışın insani gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.
Hayat Dışı Sigorta Penetrasyonu hayatdisipenetrasyon	+	Hayat dışı sigorta penetrasyon oranındaki artışın insani gelişmişliğe olumlu etki yapması beklenmektedir.

Tablo 22’de verilen beklenti yönlerine göre İGE modeli denkleminde tüm değişkenler için beklenen katsayı değerlerinin pozitif; ($\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6 > 0$); olması beklenmektedir.

4.4. Analiz Bulguları

Çalışmada FGE modeli için 81 ülke için 1980-2022 dönemine ait veriler kullanılmıştır. İGE modelinde ise endeks 1990 yılı başlangıç alınarak hesaplandığından 1990-2022 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Çalışmada ilk olarak uygun model seçiminin yapılabilmesi için gereken testler yapılmıştır. Model seçiminde ilk olarak birim ve zaman etkilerin varlığı sınanmıştır. İlerleyen başlıklarda analizin adımları detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

4.3.1. Birim ve Zaman Etkilerin Sınanması

Panel veri analizinde modelin çift yönlü mü tek yönlü mi olduğuna karar verilebilmesi için birim ve zaman etkinin varlığının sınanması gerekmektedir. Olabilirlik testine göre birim etki veya zaman etkiden yalnızca biri var ise tek yönlü model tahmin edilirken hem birim etki hem de zaman etkinin olması durumunda çift yönlü model tahminleri yapılmaktadır. Bu çalışmada, klasik modelin geçerli olup olmadığını diğer bir ifade ile birim ve zaman etkisi içerip içermediğini belirlemek için Likelihood Ratio (LR) testi kullanılmıştır. Modelde zaman etkisinin varlığı LR, F ve Lagrange Multiplier (LM) testleri ile sınanmıştır.

Tablo 23: FGE Modeli için Tahminciler Arasında Karar Vermek için Yapılan Test Sonuçları

	Birim Etki	Zaman Etki
LR Test İstatistiği	117.53 (Prob=0.0000)	1731.82 (Prob=0.0000)
F Test İstatistiği	6.03 (Prob=0.0000)	45.77 (Prob=0.0000)
LM Test İstatistiği	7470.10 (Prob=0.0000)	4911.45 (Prob=0.0000)

Ho: Birim ve zaman etkisi yoktur.

H1: Birim ve zaman etkisi vardır.

Modelin birim ve zaman etkisi içerip içermediğini test eden LR sonuçlarına göre H_0 hipotezi reddedilmiştir. Bu sonuca göre model birim veya zaman etkisi içermektedir ve dolayısıyla klasik modele uygun değildir. Tablo 23'te de gösterildiği gibi yapılan testler sonucunda FGE modelinde hem birim etki hem de zaman etkinin var olduğu saptanmış ve bu nedenle analizde uygulanacak modelin iki yönlü bir model olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 24: İGE Modeli için Tahminciler Arasında Karar Vermek için Yapılan Test Sonuçları

	Birim Etki	Zaman Etki
LR Test İstatistiği	176.60 (Prob=0.0000)	3412.97 (Prob=0.0000)
F Test İstatistiği	9.62 (Prob=0.0000)	125.04 (Prob=0.0000)
LM Test İstatistiği	13615.72 (Prob=0.0000)	9613.43 (Prob=0.0000)

H_0 : Birim ve zaman etkisi yoktur.

Tablo 24'te gösterildiği gibi, birim ve zaman etkinin tespiti için yapılan test istatistikleri sonuçlarına göre İGE modelinde de birim ve zaman etkinin var olduğu bu nedenle klasik model için uygun olmadığı tespit edilmiştir. İGE modelinde de hem birim etki hem de zaman etkinin var olduğu gözlemlenmiş ve analizde uygulanacak modelin iki yönlü bir model olduğuna karar verilmiştir.

4.3.2. Homojenlik Testi (Delta Testi)

Panel veri modellerinde, panel birim (N) ve zaman (T) parametreleri arasında birim boyutunun zaman boyutuna göre sabitliği homojenlik testi ile analiz edilmektedir. Birim kök testlerinden bazıları panelin homojen olduğu varsayımı altında bazıları da heterojen olduğu varsayımı altında yapıldığından, bu testler yapılmadan önce homojenlik testinin uygulanması gerekmektedir. Modelde büyük panellerde eğim homojenliğinin test edilmesi için Pesaran ve

Yamagata (2008) tarafından önerilen Delta testi kullanılmıştır. Test aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$\tilde{\Delta} = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\check{S}-K}{\sqrt{2k}} \quad (4.5)$$

Tablo 25: FGE Modeli Homojenlik Testi (Delta Test)

(Pesaran, Yamagata.,2008)	FGE Modeli		İGE Modeli	
	Delta	p-Değeri	Delta	p-Değeri
	37.867	0.000*	38.229	0.000*
	44.782	0.000*	46.683	0.000*

*%1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

H₀: Eğim Katsayıları Homojendir.

Delta testi sonuçlarına göre FGE ve İGE modellerinin her ikisinde de eğim katsayılarının homojenliğini ifade eden sıfır hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Her iki modelde de eğim katsayıları heterojen dağılmaktadır. Her iki model için de panelde seçilen ülkelerin birinde gerçekleşebilecek bir şoktan diğer ülkelerin de etkilendiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.3.3. Yatay Kesit Bağımlılık Testi (CD Testi)

Yatay kesit bağımlılığı testi birimler arası korelasyonun varlığının tespit edilmesi için yapılmaktadır. Özellikle ülke ve şehir gibi bölgesel araştırmalarda birimler arası korelasyon ile karşılaşmaktadır. Özellikle küreselleşme ve finansal işlemlerde sınırların giderek ortadan kalkması sonucu ülkelerin birinde meydana gelebilecek bir şok durumunun diğer ülkelerin davranışlarını da etkileyeceği düşünülmektedir. Bu nedenle yatay kesit bağımlılığının ihmal edildiği durumlarda sonuçlarda bazı sapmaların ve çarpıklıkların ortaya çıkma riski bulunmaktadır.¹³⁷

¹³⁷ Sedat ALATAŞ ve Osman PEKER, "Kurumsal Kalite ve Gelir: Panel Veri Analizi" **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, 2016, s.65. ss.61-79.

Yatay kesit bağımlılığı test edilirken $T > N$ ise Berusch-Pagan (1980)¹³⁸ testi, $T < N$ ise Pesaran (2004)¹³⁹ testleri kullanılabilir. Yatay kesit bağımlılık sonuçlarına göre birinci veya ikinci nesil birim kök testlerinden hangisinin kullanılması gerektiğine karar verilebileceğinden bu testin yapılması önemlidir. Bu nedenle analizin bu aşamasında uygun durağanlık testlerinin seçilebilmesi için Pesaran CD testleri ile yatay kesit bağımlılık testleri yapılmıştır.

Breusch- Pagan LM testinin Pesaran tarafından geliştirilmiş hali olan CD test istatistiği aşağıdaki denklemdeki gibi hesaplanmaktadır:

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \frac{(T-k)\hat{\rho}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{v_{Tij}} \quad (4.6)$$

Denklemden ortalama μ_{Tij} ve varyans v_{Tij} ile gösterilmektedir. Böylece büyük N sayısına sahip olan örneklem için LM istatistiği doğru bir şekilde hesaplanmış olmaktadır. Testin sıfır hipotezi; “ H_0 : Yatay kesitler arasında bağımlılık yoktur.” şeklindedir. Olasılık değerinin (p), 0,05’ten küçük olması durumunda H_0 hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 26: FGE Modeli Yatay Kesit Bağımlılık Testi Sonuçları

Değişkenler	CD-Test	p-Değeri
FGE	209.248	0.000*
Inhayatprim	269.844	0.000*
Inhayatyoğunluk	252.509	0.000*
hayatpenetrasyon	87.851	0.000*
Inhayatdışıprim	297.987	0.000*
Inhayatdışıyoğunluk	282.391	0.000*
hayatdışıpenetrasyon	56.092	0.000*

*%1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir

H_0 = Yatay kesitler arasında bağımlılık yoktur

¹³⁸ Trevor S. BREUSCH and Adrian R. PAGAN, “The Lagrange Multiplier Test and Its Application to Model Specification in Econometrics”. *Review of Economic Studies*, Vol 47, 1980, pp.239-253. <https://doi.org/10.2307/2297111>

¹³⁹ M. Hashem PESARAN, “General Diagnostic Tests For Cross-Sectional Dependence in Panels”. *Empirical Economics*, Vol 60, No 1, 2021, pp.13-50.

Tablo 27: İGE Modeli Yatay Kesit Bağımlılık Test Sonuçları

Değişkenler	CD-Test	p-Değeri
İGE	295.341	0.000*
Inhayatprim	247.607	0.000*
Inhayatyoğunluk	202.127	0.000*
hayatpenetrasyon	61.423	0.000*
Inhayatdışıprim	285.158	0.000*
Inhayatdışıyoğunluk	267.488	0.000*
hayatdışıpenetrasyon	43.608	0.000*

*%1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir

H_0 =Yatay kesitler arasında bağımlılık yoktur.

Her iki örnekleme de $N > T$ olduğundan Pesaran CD testi uygulanmıştır. Her iki model için de test sonuçlarına göre sıfır hipotezi tüm değişkenlerde %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Tüm değişkenler arasında yatay kesit bağımlılık sorunu bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile her iki modeli oluşturan değişkenler arasında birimler arası korelasyon bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre sigorta şirketlerinin hareketlerinin birbirini etkilediğini söyleyebilmek mümkündür. Her iki modelde de yatay kesit bağımlılığı pozitif olduğundan birim kök testlerinden ikinci kuşak testlerinin uygulanması gerekmektedir.

4.3.4. Birim Kök Testleri

Panel veri ve zaman serilerinde değişkenler durağan olmadıklarında sahte regresyon sorunuyla karşılaşmakta ve analiz sonuçları gerçek sonuçları yansıtmamaktadır.¹⁴⁰ Bu nedenle bir zaman serisinin zaman içerisinde ortalamasının ve varyansının değişmemesi gerekmektedir.¹⁴¹

Modelde yatay kesit bağımlılığı sorunu olduğundan bu sorunu dikkate alan Maddala and Wu (1999) ve Pesaran CIPS (2007) testleri ikinci nesil birim kök testleri uygulanmıştır. Test sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

¹⁴⁰ C. W. J GRANGER and P. NEWBOLD, "Spurious Regressions in Econometrics", *Journal of Econometrics*, Vol 2, No 2, 1974, pp.111-120.

¹⁴¹ D. N. GUJARATİ, *Temel Ekonometri*, (Çev. Ü. Şenesen ve G. G. Şenesen), İstanbul: Literatür Yayınları, 1999, s.713.

Tablo 28: FGE Modeli Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Maddala and Wu (1999)		Pesaran CIPS (2007)	
	chi_sq	p-değeri	Zt-bar	p-değeri
FGE	432.623	0.000	-7.321	0.000*
lnhayatprim	428.578	0.000	-4.846	0.000*
lnhayatyoğunluk	435.455	0.000	-4.706	0.000*
hayatpenetrasyon	229.456	0.000	0.805	0.000*
lnhayatdışıprim	278.476	0.000	-6.601	0.000*
lnhayatdışıyoğunluk	288.493	0.000	-8.003	0.000*
hayatdışıpenetrasyon	299.759	0.000	-2.475	0.007*

*%1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir

H₀= Değişken birim kök içermektedir.

FGE modeli için yapılan test sonuçlarına göre tüm değişkenler için %1 anlamlılık düzeyinde H₀ hipotezi reddedilmiştir. Buna göre dokuz değişken de birim kök içermemektedir. Tüm değişkenler seviyede durağandır.

Tablo 29: İGE Modeli Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Maddala and Wu (1999)		Pesaran CIPS (2007)	
	chi_sq	p-değeri	Zt-bar	p-değeri
İGE	272.879	0.000***	-4.434	0.000**
lnhayatprim	333.612	0.000***	-5.856	0.000**
lnhayatyoğunluk	267.741	0.000***	-3.723	0.000**
hayatpenetrasyon	219.471	0.002***	-2.522	0.031*
lnhayatdışıprim	238.331	0.000***	-11.275	0.000**
lnhayatdışıyoğunluk	207.271	0.009***	-8.213	0.000**
hayatdışıpenetrasyon	264.719	0.000***	-4.162	0.047*

*%5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

**%1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

H₀= Değişken birim kök içermektedir.

İGE modeli için yapılan ikinci kuşak Maddala ve Wu (1999) ve Pesaran CIPS (2007) test sonuçlarına göre tüm değişkenler için birim kök içerdiğini ifade eden sıfır hipotezi %5 ve %1 anlamlılık düzeylerinde reddedilmiştir. İGE modelindeki tüm değişkenler birim kök içermemektedir ve seviyede durağandır.

4.3.6. Hausman Testi

Hausman testi tanımlama hatalarının sınanması için geliştirilmiş bir spesifikasyon testidir. Tahminciler arasında seçim yapmak için panel veri modellerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Hausman testi gerçekleştirilirken genelleştirilmiş en küçük kareler tahmincisi ve grup içi tahmincinin varyans kovaryans matrisleri arasındaki farktan yola çıkılarak H istatistiği hesaplanmaktadır. Hausman testi bu farkın sıfıra eşitliğinden yararlanmaktadır. Eğer fark sistematik ise, yani fark sıfırdan büyük ise sabit etkiler modeli, eğer fark sistematik değil ise tesadüfi etkiler modeli geçerli olmaktadır. Test istatistiği denklemi aşağıdaki gibidir:

$$H = (\hat{\beta}_{SE} - \hat{\beta}_{TE})[Avar(\hat{\beta}_{SE}) - Avar(\hat{\beta}_{TE})]^{-1}(\hat{\beta}_{SE} - \hat{\beta}_{TE}) \quad (4.7)$$

Eşitlikte TE alt indisi tesadüfi etkiler modelinin, SE alt indisi ise sabit etkiler modelinin tahmincilerini ifade etmektedir. $Avar(\hat{\beta}_{SE})$ sabit etkiler modelinden tahmin edilen asimptotik varyans kovaryans matrislerini ifade ederken $Avar(\hat{\beta}_{TE})$ tesadüfi etkiler modelinden tahmin edilen matrisleri göstermektedir.¹⁴²

Tablo 30: Panel Veri Modeli Seçim Kriterleri¹⁴³

		Sabit Etkiler Modeli (F Testi)	Rassal Etkiler Modeli (BP LM Testi)	Seçim
	Hipotez	H0: Sabit etki yoktur.	H0: Rassal etki yoktur.	
Senaryo 1	Karar	Reddedilemez	Reddedilemez	Havuzlanmış EKK
Senaryo 2	Karar	Reddedilir	Reddedilemez	Sabit etkiler model
Senaryo 3	Karar	Reddedilemez	Reddedilir	Tesadüfi Etkiler Modeli
Senaryo 4	Karar	Reddedilir	Reddedilir	Hausman testi ile model türüne karar verilir.

Panel veri analizinde havuzlanmış en küçük kareler, tesadüfi etkiler ve sabit etkiler olmak üzere üç tahminci model bulunmaktadır. Havuzlanmış en küçük kareler modelinde birim ve zaman etkinin var olmadığı varsayılmaktadır. Tablo 30’da panel veri modeli seçim kriterleri verilmiştir. Örnekleme birim ve zaman etki bulunduğu modelin tesadüfi etkiler modeli

¹⁴² Tatoğlu, a.g.e., s.185.

¹⁴³ Aslı OKAY TOPRAK, “Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme: Farklı Ekonomik Yapılar Açısından Ampirik Bir Araştırma”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018, İstanbul, s.187.

mi sabit etkiler modeli mi olduğuna karar verilebilmesi için Hausman (1978) spesifikasyon testi uygulanmıştır. Hausman testinin sıfır hipotezi “ H_0 : Sabit etkiler tahmincisine karşı tesadüfi etkiler tahmincisi geçerlidir.” şeklinde kurulmaktadır.

Tablo 31: Tahminciler Arası Seçim Kriteri Hausman Testi

Hausman Spesifikasyon Testi	
FGE Modeli H Test İstatistiği	34.47 (Prob= 0.0000)
İGE Modeli H Test İstatistiği	264.32 (Prob= 0.0000)

H_0 : Sabit etkiler tahmincisine karşı tesadüfi etkiler tahmincisi geçerlidir.

FGE modeli ve İGE modeli için yapılan Hausman test sonuçlarına göre “ H_0 : Sabit etkiler tahmincisine karşı tesadüfi etkiler tahmincisi geçerlidir.” hipotezi reddedilmiştir. Tahminci olarak sabit etkiler modelinin kullanılmasına karar verilmiştir.

4.3.6. Değişen Varyans (Heteroskedastisite) Testi

Hata terimi bağımsız değişkendeki değişimlerden etkileniyor ve buna göre değişiyorsa değişen varyans, etkilenmiyorsa sabit varyans durumu geçerlidir. Değişen varyans problemi özellikle yatay kesit verilerinde görülebilmektedir. Yatay kesitte çok yüksek gelir çok düşük gelir gibi uç değerlerin var olması, dışlanan önemli bir değişken olması gibi durumlar değişen varyansa neden olabilmektedir.¹⁴⁴

Sabit etkiler modelinin güvenilir sonuçlar verebilmesi için değişen varyans varsayımı sağlanması gereken önemli varsayımlardan birisidir. Modele uygun tahmincinin seçilebilmesi için bu varsayımın sınanması gerekmektedir. Modelde öncelikle değişen varyans varsayımı Değiştirilmiş Wald Testi ile test edilmiştir.

¹⁴⁴Ali Sait ALBAYRAK. “Değişen Varyans Durumunda En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Ağırlıklı Regresyon Analizi ve Bir Uygulama”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 10, Sayı 2, s.114. ss.111-134.

Değiştirilmiş Wald testi istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır;

$$W = \sum_{i=1}^N \frac{(\hat{\sigma}_i^2 - \sigma^2)^2}{v_i} \quad (4.8)$$

Denklemden $\hat{\sigma}_i^2$, i. Yatay kesit biriminin kalıntı varyansının tahmincisidir ve aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır;

$$\hat{\sigma}_i^2 = \frac{1}{T_i} \sum_{t=1}^{T_i} v_{it}^2 \quad (4.9)$$

W test istatistiği N serbestlik derecesi ile χ^2 dağılımına uymaktadır. Değiştirilmiş Wald testinin en önemli özelliği normal dağılım varsayımını sağlamayan veri setlerinde de kullanılabilmesidir. Wald testinin gücü, birim boyutunun fazla ve zaman boyutunun az olması durumunda azalmaktadır.¹⁴⁵

Tablo 32:Değişen Varyans (Heteroskedastisite) Testi Sonuçları

WALD	FGE Modeli		İGE Modeli	
	chi2 (81)	Prob>chi2	chi2 (81)	Prob>chi2
	9086.04	0.000*	9086.04	0.000*

*%1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

H₀= Varyanslar birimlere göre değişmemektedir. (Varyanslar homoskedastiktir.) H₀: $\sigma_i^2 = \sigma^2$

H₁: Varyanslar birimlere göre değişmektedir. (Varyanslar heteroskedastiktir.) H₁: $\sigma_i^2 \neq \sigma^2$

Test sonuçlarına göre varyansların birimlere göre değişmediğini ifade eden sıfır hipotezi reddedilmiş olup her iki modelde de değişen varyans problemi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.3.7. Otokorelasyon Testi

Regresyon analizinin temel varsayımlarından birisi de hata terimleri arasında ilişki olmamasıdır. Otokorelasyon (ardışık bağımlılık), hata terimlerinin arasında ilişki olması durumunda gerçekleşmektedir. Otokorelasyon durumunda hata teriminin varyansı sapmalı olduğundan parametrelerin varyansı da sapmalı olmaktadır. Bu durum f ve t testlerinin güvenilir sonuç vermesini engelleyerek yanıltıcı R² oranı ve anlamsız olduğu halde anlamlı görünen

¹⁴⁵ Tatoğlu, a.g.e., s.221.

istatistiksel sonuçlar vermektedir. Otokorelasyon durumunun tespit edilmesi için grafik yöntemi, sıra testi, Von-Neumann oran testi ve Durbin-Watson testi gibi çeşitli yöntemler kullanılabilir. ¹⁴⁶

Modelde sınanması gereken diğer önemli varsayım ise otokorelasyon probleminin var olup olmasıdır. Bu varsayım için Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri kullanılmıştır.

Tablo 33: Otokorelasyon Testi Sonuçları

FGE Modeli		İGE Modeli	
Modified Bhargava Durbin-Watson	Baltagi-Wu LBI	Modified Bhargava Durbin-Watson	Baltagi-Wu LBI
.25074935	.34950972	.19257105	.33150566

Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testlerinde olasılık değeri verilmemekte test istatistiği sonuçları verilmektedir. Literatürde test istatistiğinin 2'den küçük olmasının otokorelasyonun önemli olduğu şeklinde yorumlandığı görülmüştür. ¹⁴⁷ Test sonuçlarının 2'den küçük çıkmış olması nedeniyle modellerde otokorelasyon problemi mevcuttur.

4.3.8. Finansal Gelişim Endeksi Modeli Tahmin Sonuçları

FGE modeline ilişkin yapılan varsayım testleri sonucunda modelde, değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılık var olması nedeniyle tüm bu problemler için dirençli bir tahminci olan Driscoll-Kraay ¹⁴⁸ tarafından geliştirilen sabit etkiler modeli tahmincisi kullanılmıştır. ¹⁴⁹

Driscoll-Kraay tahmincisi zaman boyutunun(T) büyük olduğu durumlarda, büyük N ve küçük T durumunda heteroskedastik varlığında tutarlı dirençli standart hatalar üretebilmektedir. Hata terminin heteroskedastik, otokorelasyonlu ve birimler arası korelasyonlu olduğu varsayımları altında parametreler havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile doğru bir

¹⁴⁶Selahattin YAVUZ, "Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 23, Sayı 3, 2009, s. 126. ss.123-140.

¹⁴⁷ Tatoğlu, a.g.e., s.226.

¹⁴⁸John Christopher DRISCOLL, Aart KRAAY, *Spatial Correlations in Panel Data*, World Bank Publications, 1995.

¹⁴⁹ Engin DÜCAN ve Mustafa AKAL, "Komşu Ülkelerle Yapılan Dış Ticaretin DYY Girişleri Üzerine Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel Veri Analiz", *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, 2017, s.72.

şekilde tahmin edilebilmektedir. Driscoll-Kraay tahmincisi, standart hataları düzeltmek amacıyla Newey-West tahmincisinin bir uzantısı olarak çalışmaktadır ve temel formül aşağıdaki gibidir:

$$\widehat{V}_{DK} = \left(\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N X_i' X_i \right)^{-1} \left(\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \sum_{s=1}^T X_{it}' \hat{\varepsilon}_{it} \hat{\varepsilon}_{is}' X_{is} K \left(\frac{|t-s|}{L} \right) \right) \left(\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N X_i' X_i \right)^{-1} \quad (4.10)$$

Denklemdede;

- \widehat{V}_{DK} : Driscoll-Kraay tahmincisiyle elde edilen kovaryans matrisini,
- **N**: Ülkelerin (birimlerin) sayısını,
- **T**: Zaman dilimlerinin sayısını,
- X_{it} : Bağımsız değişkenlerin vektörünü (ülke **i** ve zaman dilimi **t** için),
- ε_{it} : Artık, hata terimini (tahmin edilen hata terimi),
- **K**: Ağırlıklandırma fonksiyonunu (genellikle Bartlett ağırlık fonksiyonu kullanılmaktadır),
- **L**: Maksimum gecikme uzunluğunu (belirlenen gecikme uzunluğuna kadar dikkate alınmaktadır) ifade etmektedir.

Tablo 34: FGE Modeli Tahmin Sonuçları

FGE Modeli Tahmin Sonuçları			
Değişkenler	Katsayılar	t	p-değeri
FGE			
Inhayatprim	.0142258	3.69	0.001*
Inhayatyoğunluk	.0293877	7.16	0.000*
hayatpenetrasyon	1.12478	5.14	0.000*
Inhayatdışıprim	.0118496	3.41	0.001*
Inhayatdışıyoğunluk	.0177649	4.05	0.000*
hayatdışıpenetrasyon	.5965427	1.68	0.100

*%1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Driscoll-Kraay tahmincisine göre bağımlı değişken FGE ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin sonuçları tablo 34’te özetlenmiştir. İnhayatprim değişkeni ile finansal gelişmişlik değişkeni arasında katsayı pozitif ve %1 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Hayat sigortası primleri finansal gelişmişlik seviyesini pozitif yönde etkilemektedir. Analizin sonucu hayat sigortası ve finansal gelişmişlik arasındaki ilişkiyi araştıran Lee ve Chiu¹⁵⁰, Cheng ve Hou¹⁵¹, Ghosh¹⁵² çalışmalarında olduğu gibi literatürü desteklemektedir. Hayat sigortalarını hayat dışı sigorta ürünlerinden ayıran en temel özellik; hayat dışı sigortaların genellikle yıllık üretilirken hayat sigortalarının 10 ve 15 yıla kadar uzayabilen uzun vadeli ürünler olmasıdır. Bu nedenle hayat ürünlerinden toplanan primlerin uzun vadeli yatırımlara ve tasarruflara katılarak ülke ekonomisine finansal gelişmişliğe olumlu katkı sağlayabilmektedir. Hayat sigortası primlerinden oluşan sermaye fon ihtiyacı olan yatırımcılara kaynak oluşturarak ve teknolojiye yatırım yapılmasını sağlayarak finansal gelişmeyi teşvik edebilmektedir. Analiz sonuçları da Sibindi¹⁵³’nin sonuçlarında olduğu gibi bu düşünceyi destekler nitelikte çıkmıştır. Sonuçlara göre hayat sigortası primlerindeki %1’lik artış finansal gelişmeyi 0,014 birim artırmaktadır.

FGE ile İnhayatyoğunluk değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde hayat sigortası yoğunluğu ve finansal gelişmişlik endeksi arasında pozitif ve %1 seviyesinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç kişi başına düşen hayat sigorta primlerinin ülkelerin finansal gelişmişliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceğine işaret etmektedir. Sonuçların hayat sigortası primleri sonuçlarında olduğu gibi olumlu ilişkiyi göstermesi birbirlerini destekleyici niteliktedir. Kişi başına düşen hayat sigorta primlerindeki %1’lik artış finansal gelişmişlik endeksini 0.029 birim arttırmaktadır. Mare, Dragoşand ve Dragota’nın¹⁵⁴ Romanya için yaptıkları araştırmada ve Pradhana, Arvinb, Norman’ın OECD ülkeleri için yaptıkları

¹⁵⁰ Chien-Chiang LEE, Yi-Bin CHIU, “The Impact of Real Income on Insurance Premiums: Evidence From Panel Data”, **International Review of Economics and Finance**, Vol 21, 2012, pp.246–260.

¹⁵¹ Su-Yin CHENG, Han HOU, “Financial Development, Life Insurance and Growth: Evidence From 17 European Countries”. **The Geneva Papers on Risk and Insurance-Issues and Practice**, Vol 47, No 4, 2022, pp.835-860.

¹⁵² Amlan GHOSH, “Does Life Insurance Activity Promote Economic Development in India: An Empirical Analysis.” **Journal of Asia Business Studies**, Vol 7, No 1, 2013pp.31-43.

¹⁵³ Athenia Bongani SIBINDI, “Life Insurance, Financial Development and Economic Growth in South Africa: An Application of The Autoregressive Distributed Lag Model”. **Journal of Risk Governance & Control: Financial Markets & Institutions**, Vol 4, No 4, 2014, pp.81-90.

¹⁵⁴ Codruța MARE, Simona Laura DRAGOȘAND, Ingrid-Mihaela DRAGOTA, “The Impact of Human Development on the Romanian Life Insurance Market: A County Spatial Econometric Analysis”, **Cogent Business & Management**, Vol. 6, No 1, 2019, pp.1-15, <https://doi.org/10.1080/23311975.2019.1707609>.

çalışmalarda da hayat sigortası yoğunluğu ile finansal gelişmişlik arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

FGE ile hayatpenetrasyon arasındaki ilişki incelendiğinde finansal gelişmişlik endeksi ile hayat sigortası penetrasyonu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Hayat sigortası penetrasyon oranı hayat sigortasında toplanan primlerin milli gelir içerisindeki payını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu göstere ülkelerin sigortacılık sektöründeki durumlarını ifade eden ve karşılaştırmaya yarayan, literatürde de sıklıkla kullanılan bir göstergedir. Tüm değişkenler arasında da finansal gelişme üzerinde en yüksek etkiye sahip olan değişkenin hayat sigortası penetrasyonu olması dikkat çekmektedir. Hayat sigortalarından toplanan primlerin milli gelirdeki payının artırılması ve bu yönde yapılacak düzenlemeler finansal gelişmişlik endeksi puanının artırılmasında önemli rol oynamaktadır. Sonuçlara göre hayat sigortası penetrasyonunda gerçekleşecek bir birimlik artış finansal gelişmişlik endeksini 1.124 birim arttırmaktadır. Beck ve Webb (2003)¹⁵⁵ çalışmalarında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde hayat sigortası sektörünün gelişimini finansal gelişmişlikle pozitif ilişkili bulmuştur. Özellikle, hayat sigortası penetrasyonu ve yoğunluğundaki artış, sermaye piyasalarının genişlemesine ve finansal derinliğin artmasına katkı sağlamaktadır. Arena (2008)¹⁵⁶ ise çalışmasında sigorta sektörünün, özellikle hayat sigorta ürünlerinin, finansal istikrarı ve tasarruf oranlarını artırarak finansal gelişmişliğe katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmıştır.

Finansal gelişmişlik ile hayat dışı sigortacılığa ilişkin göstergeler için çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde FGE ile Inhayatdışıprim değişkenleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre hayat dışı sigorta primleri finansal gelişmişliği olumlu yönde etkilemektedir. Hayat dışı sigorta primlerindeki %1'lik artış finansal gelişmiş endeksini 0.118 birim arttırmaktadır. Sonuçlar Jawadi, Bruneau ve Sghaier'in¹⁵⁷ ve Haiss ve Sümegi'nin¹⁵⁸ çalışmalarıyla uyumlu gözükmektedir. Hayat dışı sigorta ürünleri araç, konut, nakliyat, yangın,

¹⁵⁵Thorsten BECK, Ian WEBB, "Economic, Demographic, and Institutional Determinants of Life Insurance Consumption Across Countries", **The World Bank Economic Review**, Vol 17, No 1, 2003, pp.51-88.

¹⁵⁶ Marco ARENA, "Does Insurance Market Activity Promote Economic Growth? A Cross-Country Study For Industrialized and Developing Countries", **Journal of Risk and Insurance**, 2008, Vol 75, No 4, pp.921-946.

¹⁵⁷ Fredj JAWADI, Catherine BRUNEAU and Nadia SGHAIER, "Nonlinear Cointegration Relationships Between Non-Life Insurance Premiums and Financial Markets", **The Journal of Risk and Insurance**, Vol 76, No 3, 2009, pp.753-783 Doi: 10.1111/j.1539-6975.2009.01314.x

¹⁵⁸ Peter HAISS and Kjell SÜMEĞİ, The Relationship Between Insurance and Economic Growth in Europe: A Theoretical and Empirical Analysis, *Empirica* 2008, DOI 10.1007/s10663-008-9075-2.

mühendislik, tarım, sorumluluk ve sağlık sigortaları gibi oldukça geniş bir alana yayılan ürünlerdir. Bu kadar çeşitli bir alanda sunduğu güvence ile hayat dışı sigortacılık da en az hayat sigortaları kadar finansal gelişmişlikte önemlidir. Bireysel olarak değerlendirildiğinde sağlık, kaza ve konut ve araç gibi sigorta ürünleri olası kayıpları telafi ederek kişilerin yıllarca kazandıkları birikimlerle ulaştıkları refah düzeyini koruyabilmelerini sağlar. Yoksullaşmanın önüne geçerek beklenmedik masrafları karşılayamama risklerini ortadan kaldırmaya yardımcı olur. Bireylerin tüketim alışkanlıklarını olumlu yönde etkiler ve genel ekonomiye katkıda bulunabilir. Sigorta şirketleri tarafından bakıldığında ise hayat dışı sigorta ürünlerinden toplanan primler çeşitli finansal araçlara yatırılarak ekonomiye kaynak aktarılmasına katkıda bulunmaktadır.

FGE ile hayattışıpenetrasyon arasındaki ilişki incelendiğinde ise değişkenler arasındaki ilişki anlamsız çıktığı görülmektedir. Hayat dışı penetrasyon oranı ile finansal gelişmişlik üzerinde önemli bir etkisi olmadığı söylenebilmektedir. Bu sonucun sebebi ülkelerin kültürel yapılarının birbirinden çok farklı olması ve sigortacılığa bakış açılarının buna göre değişmesi olabilir. Gelecek çalışmalarda analize kültürel yapıya ilişkin değişkenler (din, eğitim vb) eklenmesi sonucun anlamlandırılması ve daha derin kapsamlı incelenebilmesi için olanak sağlayabilecektir. Nüfus kriteri de GSYİH üzerinde etkili olduğundan demografik faktörlere ilişkin göstergeler de ilişkinin anlamsız çıkmasında etkili olabilmektedir. 81 ülke içerisinde ABD, Hindistan, Çin gibi farklı ekonomik yapıda ülkeler bulunurken Venezuela, Arjantin, Mısır, İran gibi uç değer ülkeler de yer almaktadır. Tarıma bağlı bir ülkenin sigorta talepleri ile sanayiye bağlı ekonomiye sahip bir ülkenin farklı sigorta talepleri de birbirinden farklı hareket etme eğiliminde olabilmektedir. Literatürde benzer sonuçlara ulaşan çalışmalar bulunmaktadır. (Pradhan et al. (2015a, 2015b)¹⁵⁹, Akinlo (2013)¹⁶⁰, Chang et al. (2014)¹⁶¹, Guochen and Wei (2012)¹⁶², and Nejad and Kermani (2012) çalışmalarında hayat dışı sigorta penetrasyonu ile anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

¹⁵⁹ Rudra P. PRADHAN *et al.* "Insurance Market Density and Economic Growth in Eurozone Countries: The Granger Causality Approach". **Financial Innovation**, Vol 3, No 17, 2017, <https://doi.org/10.1186/s40854-017-0065-x>.

¹⁶⁰ Taiwo AKINLO, "The Causal Relationship Between Insurance and Economic Growth in Nigeria (1986-2010)". **Australian Journal of Business and Management Research**, Vol 2, No 12, 2013, pp.49-57.

¹⁶¹ Tsangyao CHANG, Chien-Chian LEE, Chi-Hung CHANG, "Does Insurance Activity Promote Economic Growth? Further Evidence Based on Bootstrap Panel Granger Causality Test". **The European Journal of Finance**, Vol 20, No 12, 2014, pp.1187-1210.

¹⁶² Guochen PAN, Chi Wei SU, "The Relationship Between Insurance Development and Economic Growth: A Cross-Region Study for China", **China International Conference on Insurance and Risk Management**. 2012.

FGE ile İnhayatdışıyoğunluk arasındaki ilişkinin sonuçlarına bakıldığında ilki değişken arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin yer aldığı görülmektedir. Kişi başına düşen hayat dışı sigorta primlerindeki %1’lik artış finansal gelişmişlik endeksini 0.017 birim arttırmaktadır. Hayat dışı sigortaların sunduğu teminatlar, bireylerin ve şirketlerin ekonomik dalgalanmalara karşı daha güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Bu güven duygusu, uzun vadeli yatırımları ve ekonomik kararları olumlu yönde etkileyen ve cesur kararlar alınmasını destekleyen bir unsurdur. İşletmeler, yangın, hırsızlık veya doğal afetler gibi risklere karşı hayat dışı sigorta koruması altındayken yatırım yapma konusunda daha istekli olabilmektedir. Olası bir kayıpta risklerin sigorta tarafından karşılanacağını biliyor olmak yeni iş kollarının oluşturulması için teşvik edicidir. Kredi sigortası, kefalet sigortası gibi finansal hayat dışı sigorta ürünleri özellikle girişimcilere yeni iş fikirlerini hayata geçirme noktasında fırsatlar sunabilmektedir. Üretimin ve yatırımın bu şekilde teşvik edilmesi finansal gelişmişliği arttıran önemli unsurlardan biridir. Güven duygusu bireylerin finansal davranışlarını ve kararlarını etkileyerek finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Sigorta yoğunluğunun artması ise güven duygusunun toplumsal fazda güçlenmesini sağlayarak finansal sistemin dayanıklılığının artmasında etkili olabilmektedir.

4.3.9. İnsani Gelişim Endeksi Modeli Tahmin Sonuçları

FGE modelinde olduğu gibi, İGE modeline ilişkin yapılan varsayım testleri sonucunda modelde, değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılık var olması nedeniyle tüm bu problemler için dirençli bir tahminci olan Driscoll-Kraay¹⁶³ tarafından geliştirilen sabit etkiler modeli tahmincisi kullanılmıştır.¹⁶⁴ İGE modelinde de zaman boyutunun(T) büyük olması nedeniyle bu tahmincinin kullanılmasına karar verilmiştir. Tablo 35’te tahmin sonuçları verilmiştir.

¹⁶³John Christopher DRISCOLL, Aart KRAAY, *Spatial Correlations in Panel Data*, World Bank Publications, 1995.

¹⁶⁴ Engin DÜCAN ve Mustafa AKAL, “Komşu Ülkelerle Yapılan Dış Ticaretin DYY Girişleri Üzerine Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel Veri Analiz”, *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, 2017, s.72.

Tablo 35: İnsani Gelişim Endeksi Modeli Tahmin Sonuçları

İGE Modeli Tahmin Sonuçları			
Değişkenler	Katsayılar	t	p-değeri
İGE			
Inhayatprim	0.011	4.790	0.000*
Inhayatyoğunluk	0.012	5.930	0.000*
hayatpenetrasyon	0.031	3.170	0.000*
Inhayatdışıprim	0.043	4.420	0.000*
Inhayatdışıyoğunluk	-0.009	-0.890	0.382
hayatdışıpenetrasyon	0.472	2.850	0.008*

*%1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

İGE ile Inhayatprim arasındaki ilişkinin sonuçlarına bakıldığında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Hayat sigortası primlerindeki %1'lik artış İGE'de 0.011 birim artışa neden olmaktadır. Hayat sigortası primlerindeki artış, hane halkı için daha iyi bir finansal güvence sağlama ve geleceğe yönelik plan yapma kapasitesini artırabilecektir. Bu da toplumun genel refah seviyesini ve insani gelişmişlik düzeyini pozitif yönde etkileyen bir unsurdur. Hayat sigortası, ani bir ölüm veya ağır hastalık durumunda aile fertlerinin karşı karşıya kalabileceği ekonomik yükleri hafifletmektedir. Ailenin gelirinin büyük bir kısmını kaybetmesi, çoğu zaman yoksulluğa sürüklenmeye veya eğitim gibi insani gelişmişlik göstergelerini besleyen faktörlerden fedakârlık yapmaya neden olabilmektedir. Nitekim hayat sigortalarından sağlanan tazminat ile, bireylerin ve ailelerin finansal istikrarını sürdürebilmelerine imkân tanınabilmektedir. Hayat sigortası, gelir kaybına yol açabilecek riskler karşısında ailenin riskin gerçekleşmesinden önceki durumuna hızlıca dönebilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla hayat sigortasına sahip olan kişiler yaşam standartlarını muhafaza edebilecek ve çocuklarının eğitimlerine devam etmelerini sağlayabileceklerdir. Hayat sigortasının sunduğu koruma mekanizması, özellikle eğitim, sağlık ve uzun vadeli planlamaya kaynak ayrılmasını sağlamakta ve böylece insani gelişmişlik endeksinin temel bileşenleri olan sağlık ve eğitim göstergelerinin de iyileşmesine katkıda bulunmaktadır.

İGE ile Inhayatyoğunluk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre hayat sigortası yoğunluğundaki %1 oranındaki artış insani gelişmişlik endeksinde 0.012 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Hayat sigortası yoğunluğu, kişi başına düşen hayat sigortası primlerini ifade etmektedir. Bu orandaki artış, toplumda daha fazla insanın sigortacılık hizmetlerine talepte bulunduğu anlamına gelmektedir. Hayat sigortaları, bireylerin gelecekteki

ölüm, hastalık, maluliyet, gelir kaybı gibi belirsizlikleri daha iyi yönetmesine olanak tanır, böylece genel yaşam kalitesi ve dolayısıyla insani gelişmişlik endeksi pozitif yönde etkilenir. Bireylere hayatlarının geri kalanını daha az kaygı duyarak planlayabilmesi noktasında destek olur. Hayat sigortası yoğunluğunun yüksek olması esasında bireylerin sigorta hizmetinden çok daha fazla yararlanabildiği anlamına geldiğinden bu durum finansal hizmetlere erişim ve finansal okuryazarlık oranını yüksek olması ile de ilişkilendirilebilmektedir. Finansal bilinç seviyesindeki artış eğitimli bir toplum, eğitimli bir toplum ise insani gelişmişlik seviyesi yüksek bir toplum anlamına gelmektedir. Finansal okuryazarlık bilgisine sahip olan bireylerin sigorta dışındaki finansal enstrümanların da bilgisine sahip olması, aynı zamanda daha rasyonel tüketici davranışlarında bulunmaları beklenmektedir.

İGE ile hayatpenetrasyon arasındaki ilişki analiz edildiğinde değişkenler arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlara göre hayat sigortası penetrasyonundaki 1 birimlik artış insani gelişmişlik endeksini 0.031 birim arttırmaktadır. Tüm değişkenler içerisinde insani gelişmişliği en fazla etkileyen gösterge hayat sigortası penetrasyonu olmuştur. Hayat sigortası penetrasyonu Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki hayat sigortası primlerinin oranını ifade etmektedir. Bu oran, sigorta sektörünün ekonomik büyüklüğünü ve ülke ekonomisi içindeki payını temsil etmektedir. Dolayısıyla ülkelerin sigorta sektöründeki gelişmişliklerini gösteren önemli karşılaştırma göstergelerinden biri olarak araştırmalarda kullanılmaktadır. Bir anlamda hayat sigortası penetrasyonundaki artış sigorta sektörünün ülke ekonomisi üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu oranın artması bireylerin ekonomik kaynaklarını daha fazla oranda sigortaya aktarabilme gücüne sahip oldukları anlamına gelmektedir.¹⁶⁵ Hayat sigortası penetrasyonundaki artış, bireylerin ve ailelerin öngörülemeyen krizler (ekonomik durgunluk, doğal afetler, pandemi gibi) karşısında daha iyi bir finansal güvenceye sahip olduğunu göstermektedir. Sigorta primlerinin ekonomideki payının artması, kriz dönemlerinde hane halkının gelir kaybını telafi edebilmesini sağlamakta ve bu durum ekonomik şokların toplumsal refah üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaktadır. Hayat sigortası penetrasyonu yüksek olan ekonomilerde, bireyler yalnızca risklere karşı korunmak için değil, aynı zamanda tasarruf ve yatırım amacıyla da hayat sigortası poliçelerine yatırım yapmaktadır. Bu durum, bireylerin uzun vadeli tasarruflarını artırmalarına

¹⁶⁵Mirela CRISTEA et al. "Insurance Development and Life Quality in The European Union Countries an Empirical Assessment", **Facta, Universitatis, Series: Economics and Organization**, Vol 1, 2021, pp.313-324.

olanak tanımakta ve emeklilik dönemi gibi geleceğe yönelik planlar yapabilmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla, toplumda daha fazla kişi uzun vadeli finansal hedeflerine ulaşabilmekte ve bu da toplumsal refahı destekleyebilmektedir.

İGE ile İnhayatdışıprim arasındaki ilişkiye bakıldığında değişkenler arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Sonuçlara göre hayat dışı sigorta primlerindeki %1’lik artış insani gelişmişliği 0.043 birim arttırmaktadır. Hayat dışı sigorta ürünleri kişisel ve ticari anlamda karşılaşılabilecek risklerin yönetilmesinde kullanılan en kapsayıcı ürünlerdir. Hayat dışı sigorta primlerinin (örneğin, yangın, kasko, sağlık, sorumluluk, tarım ve doğal afet sigortaları) insani gelişmişliği artırması, bu ürünlerin bireylerin ve toplumların ekonomik ve sosyal refahına sağladığı doğrudan ve dolaylı katkılar ile açıklanabilmektedir. Hayat dışı sigortalar, ekonomik güvence sağlayarak insani gelişmişlik endeksinin bileşenleri olan gelir düzeyi, sağlık ve yaşam beklentisi gibi alanları destekleyebilmektedir. Özellikle sağlık sigortaları hayat dışı sigortalar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Sağlık sigortaları bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırarak ekstrem sağlık olayları durumunda karşılamak durumunda kalacakları harcamaların yükünü hafifletmektedir. Sağlık hizmetine erişimin artması genel yaşam kalitesini arttıran bir unsur olarak insani gelişmişlik endeksine olumlu katkıda bulunabilmektedir.

Hayat dışı sigorta primlerinin yüksek olması toplumsal dayanıklılığın ve güvenliğin sağlanması noktasında destekleyici rol oynamaktadır. Doğal afetler ve büyük çaplı felaketler toplumlarda büyük sosyal ve ekonomik kayıplara neden olabilmektedir. Türkiye’de yaşanan Kahramanmaraş depremleri bu katastrofik risklere önemli bir örnektir. Sigorta ürünleri maddi kayıpları yerine koyarak, yaşanan bu zorluklarla mücadele edilmesini kolaylaştırabilmektedir. Sigortaların varlığında bu kayıpların telafi edilmesi ve toplumun yeniden yapılanması süreci daha hızlı bir şekilde uygulanabilmektedir.

İGE ile İnhayatdışıyoğunluk arasındaki ilişkiye bakıldığında değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Sonuçlara göre hayat dışı sigorta yoğunluğunun insani gelişmişlik endeksi ile ilişki açıklanamamaktadır. Ancak modele eklenebilecek farklı göstergeler ile modelin bu konuda açıklayıcıları farklı çalışmalarda analiz edilerek ortaya koyulabilir.

İGE ile hayat dışı penetrasyon arasındaki ilişkinin sonuçlarına bakıldığında değişkenler arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlara göre hayat dışı sigorta penetrasyonu oranındaki 1 birimlik artış insani gelişmişlik endeksini 0.472 birim arttırmaktadır. Hayat dışı sigorta ürünleri, işletmeler ve girişimciler için bir risk yönetim aracı olarak işlev görmektedir. Hayat dışı sigorta ürünleri, işletmelerin sermaye kaybı risklerini en aza indirerek, yatırım yapma ve büyüme kapasitelerini arttırmalarına katkıda bulunabilmektedir. Girişimciliğin ve ekonomik aktivitelerin artması, iş gücünün istihdam olanaklarını genişletir, işsizliği azaltarak gelir seviyelerini yükselmesine destek olmaktadır. Bu bağlamda, hayat dışı sigorta penetrasyonu kişi başına düşen gelir gibi insani gelişmişlik endeksinin önemli bir bileşenine doğrudan katkıda bulunabilmektedir. Hayat dışı sigorta penetrasyonunun yüksek olduğu ülkelerde, bireyler ve işletmeler beklenmedik kayıplar ve ekonomik krizler karşısında özel sigorta sistemleri ile koruma altına alındığından, devletin sosyal güvence ve tazminat yükümlülükleri azalmaktadır. Bu durum, devletin kaynaklarını daha verimli kullanmasına ve sağlık, eğitim gibi insani gelişmişliği doğrudan etkileyen alanlara daha fazla yatırım yapmasına olanak tanımaktadır. Bu nedenle, hayat dışı sigorta penetrasyonundaki artış, kamu politikaları üzerinde de olumlu bir etki yaratarak, insani gelişmişlik endeksinin iyileşmesine katkıda bulunabilmektedir.

SONUÇ

Sigortacılık sektörü, risklerin transferi ve tazminatı konusunda uzmanlaşmış, aynı zamanda önemli bir kurumsal yatırımcı olarak ekonomik büyümeye doğrudan katkı sağlayan bir finansal hizmet koludur. Sigortacılık, finansal istikrarın sağlanması, ticaretin ve alışverişin kolaylaştırılması, yurtiçi tasarrufların harekete geçirilmesi, risk yönetimi etkinliğinin artırılması, yeni sermaye birikiminin teşvik edilmesi, mevcut sermayenin verimli kullanımı ve risk kaynaklı kayıpların minimize edilmesi gibi kritik ekonomik işlevleri yerine getirerek, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması için kritik bir role sahiptir. (Skipper, 1997, s. 2-7). Literatürde yer alan incelendiğinde birçok çalışmanın bankacılık sektörünün ekonomik büyüme, finansal gelişme ve insani gelişme üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar olduğu görülmüştür. Çalışmalarda genel olarak bankacılık sektörü gelişiminin ekonomik büyümeyi ve finansal gelişmişliği açıklamaya katkıda bulunduğu (King ve Levine, 1993, a, b) ve bankacılık sektörü gelişimi ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir nedensel ilişki olduğu (Levine, 1998, 1999; Levine, Loayza ve Beck, 2000) sonuçlarına ulaşılmıştır. Ancak, sigorta piyasası faaliyetinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, bankacılık sektörünün sermaye piyasalarının rolü kadar kapsamlı bir şekilde incelenmediği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, tezin temel amacı, sigorta piyasası faaliyetlerinin, hayat ve hayat dışı sigorta faaliyetlerinin, finansal gelişmişliği ve insani gelişmişliği etkileyip etkilemediğini değerlendirmektir.

Sigorta sektörü, geleneksel anlamda risk yönetimi ve güvence fonksiyonu ile bilinirken, bu çalışmada sigortanın sadece riskleri yönetme ve koruma sağlama işlevi değil, aynı zamanda finansal piyasalara katkıda bulunma ve ekonomik istikrarı sağlama potansiyeli de vurgulanmıştır. Sigortacılık faaliyetleri farklı risklerin daha verimli bir şekilde yönetilmesine olanak sağlayarak ve tasarrufları harekete geçirerek finansal gelişmişliğe ve insani gelişmişliğe katkıda bulunabilmektedir. Son dönemde, özellikle gelişmekte olan piyasalarda, liberalleşme ve finansal entegrasyon süreciyle birlikte sigorta sektöründe giderek daha hızlı bir büyüme olduğu söylenebilmektedir. Bu durum sigortacılığın finansal sistem içinde ve ülke ekonomisindeki yeri ve önemini araştırmaya teşvik etmektedir. Araştırmanın temel amacı, sigorta sektörünün finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik ilişkisindeki rolünün anlaşılmasına katkıda bulunmaktır. Bu amacın belirlenmesinin arkasında sigorta sektörünün toplam finansal sistem içindeki önemi zamanla artmış olması düşüncesi yer almaktadır. Sigortacılık ile

bankacılık ve sermaye piyasaları arasındaki bağlantıların yoğunluğunun artarak devam etmesi neticesinde sigortanın finansal ekonomi üzerindeki muhtemel etkisinin artmış olması beklenmektedir. Bu amaçla çalışmada 81 ülke ve 1980-2022 dönemi için panel veri yöntemini kullanılarak, sigortacılık piyasası faaliyetleri ile finansal gelişme ve insani gelişme endeksleri arasında bir ilişki olup olmadığı analiz edilmiştir. Finansal gelişme endeksi ve insani gelişme endeksi değişkenleri bağımlı değişken olmak üzere iki ayrı panel modeli oluşturularak testler uygulanmıştır. Bağımsız değişkenler olarak ise hayat ve hayat dışı sigorta primleri, hayat ve hayat dışı sigorta yoğunluğu, GSYİH değişkenleri kullanılmıştır. Analiz kısmında ilk olarak birim ve zaman etkinin varlığını sınamak amacıyla; Olabilirlik Oranı (LR), F testi ve Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM) testleri uygulanmıştır. Her iki modelde yapılan geçerli tahminci için karar verme testleri neticesinde her iki modelin de birim ve zaman etkisi içerdiği ve klasik modele uygun olmadığı tespit edilmiştir. FGE ve İGE modellerinin, birim ve zaman etki içerdiğinden çift yönlü olduğuna karar verilmiştir. Modelde sabit etkiler veya tesadüfi etkiler modelinden hangisinin geçerli olduğunu sınamak amacıyla Hausman spesifikasyon testi uygulanmıştır. H Testi sonuçlarına göre FGE ve İGE modellerinin her ikisinde de sabit etkiler modelinin geçerli olduğuna karar verilmiştir. Daha sonrasında ise modelin varsayımdan sapma sınama testleri gerçekleştirilmiştir. Test sonuçlarına göre FGE ve İGE modellerinin her ikisinde de otokorelasyon, birimler arası korelasyon ve heteroskedastinin mevcut olduğu görülmüştür. Modeldeki varsayımdan sapma durumunun giderilebilmesi için dirençli bir model uygulamaya karar verilmiştir. Buna göre her üç sapmanın varlığını da dikkate alarak standart hataları tespit edebilen Driscoll Kraay tahmincisi kullanılmıştır.

Genel bir çerçevede çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde hem hayat hem de hayat dışı sigortaların finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik düzeyleri ile pozitif ve önemli bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, sigorta sektörü göstergelerinin FGE üzerinde önemli etkiler yarattığını göstermektedir. Regresyon analizlerinden elde edilen katsayılar ve anlamlılık düzeyleri dikkate alındığında, sigorta primleri, sigorta yoğunluğu ve sigorta penetrasyonu gibi değişkenlerin FGE üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle hayat sigortası penetrasyonunun yüksek katsayı değeri, sigorta sektörünün finansal gelişmişlik açısından oynadığı belirleyici rolü vurgulamaktadır. Hayat sigortası primleri, uzun vadeli fonların birikmesine katkıda bulunan ürünlerdir. Sigorta şirketleri, topladıkları primleri çeşitli yatırım araçlarına yönlendirerek sermaye piyasalarına

likidite sağlamaktadır. Bu fonlar, finansal piyasaların derinleşmesine ve finansal araçların çeşitlenmesine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla, hayat sigortası sektörü geliştikçe, finansal sistemin etkinliği ve gelişmişliği artmaktadır. Hayat sigortası ürünleri aynı zamanda bireyleri düzenli olarak tasarruf etmeye teşvik eden ürünlerdir. Bu ürünlerin yaygınlaşması, daha fazla insanın finansal sisteme katılmasına olanak sağlamaktadır. Daha geniş bir finansal katılım seviyesine sahip olmak endeksin bileşenlerinden birisi olarak finansal gelişmişliği artırıcı rol oynamaktadır çünkü daha fazla birey ve şirket finansal hizmetlerden yararlandıkça, finansal sistem daha kapsayıcı ve etkili hale gelebilmektedir. Hayat sigortası sektörü büyüdükçe, finansal piyasalara daha fazla fon akışı sağlanabilmekte ve bu da bankalar dışındaki finansal aracılık sistemlerini güçlendirebilmektedir. Hayat sigortası ürünleri aynı zamanda bireylerin uzun vadeli finansal planlamalarını ve bireysel risk yönetimini kolaylaştırmaya yarayan ürünlerdir. Bu ürünler sağladıkları güvenceler ile bireyler ve firmalar için daha güvenli finansal ortamlar oluşturmaya katkıda bulunabilmektedir. Finansal risklerin daha etkin yönetilmesi, genel finansal istikrarı ve gelişmişliği artırmakta önemli rol oynayabilmektedir. Gelişmiş bir sigorta sektörü, finansal krizler veya ekonomik şoklar karşısında daha dirençli bir ekonomiye ulaşılmasını sağlayarak uzun vadede finansal piyasaların gelişmesine katkıda bulunabilmektedir. Finansal piyasaların gelişimi, uzun vadeli yatırımları finanse edebilecek güvenilir kaynaklardan beslenmekte ve hayat sigortaları önemli oranda bu rolü üstlenmektedir.

Hayat dışı sigorta değişkenlerine bakıldığında, hayat dışı sigorta primlerinin de finansal gelişmişlik üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Ancak hayat dışı sigorta yoğunluğu, anlamlı bir etki yaratmamıştır. Bu durum hayat dışı sigorta ürünlerinin yaygınlığı ve kullanılabilirliğinin FGE üzerindeki etkisinin daha sınırlı kaldığını göstermektedir. Hayat dışı sigorta penetrasyonu ise anlamlı bir etkiye sahip olmakla birlikte, hayat sigortası penetrasyonuna kıyasla daha düşük bir etki büyüklüğüne sahiptir. Bu bulgu, hayat sigortasının finansal piyasaların derinleşmesinde daha kritik bir rol oynadığını işaret etmektedir. Kişi başına düşen GSYİH'nın finansal gelişmişlik üzerindeki etkisi de ise son derece pozitif ve anlamlıdır. Gelir düzeyinin, bireylerin ve işletmelerin sigorta ürünlerine olan taleplerini artırarak sigorta sektörünün gelişimine katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca, kişi başına düşen gelir arttıkça, bireylerin finansal piyasalara olan güveni ve katılımı artmakta, bu da genel finansal gelişmişliği desteklemektedir.

Analizin ikinci modelinde İGE ile sigortacılık arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere tahmin gerçekleştirilmiştir. FGE modelinde olduğu gibi İGE modelinde de sigortacılık değişkenleriyle güçlü bir ilişkinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara göre hayat ve hayat dışı sigorta ürünleri insani gelişmişliği pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir. Sigorta sektörü, ekonomik kalkınma ve insani gelişme hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kilit bir araç olarak konumlanabilir. Bu bağlamda, sigortacılığın hem bireysel hem de kurumsal düzeyde daha yaygın ve erişilebilir hale getirilmesi, ekonomik büyüme ve insani gelişme için sürdürülebilir bir zemin yaratacaktır. Gelişmiş ülkelerde sigortalılık oranlarının yüksek olması ve sigortacılık sektörüne verilen önemin fazla olması, sigortacılıkla gelişmişlik arasındaki ilişkinin daha kapsamlı olarak incelenmesini teşvik etmiştir.

Gelişmişlik yalnızca ekonomik açıdan değil, sosyal ve kültürel boyutlarıyla da ele alınmaktadır. Bu bağlamda, sigortacılığın sosyal işlevlerinin insani gelişmişlik üzerindeki etkisi önemli bir araştırma konusudur. İGE'nin bileşenlerinden olan sağlık ve eğitim göstergeleri, sigorta sektörünün sunduğu ürünlerle örtüşmektedir. Sigorta sektörü, sunduğu sağlık sigortası ürünleriyle bireylerin sağlık harcamalarını azaltarak ve sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırarak, ülkelerin sağlık sistemine destek olmaktadır. Bu durum, sağlık göstergelerindeki iyileşmeler yoluyla insani gelişmişlik puanını artırabilmektedir. Benzer şekilde, hayat sigortaları da sigortalının vefatı durumunda ailelerin ekonomik kayıplarını telafi ederek yaşam kalitesinin korunmasına ve refahın devamlılığına katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca, sigortacılığın ekonomik ve sosyal dayanıklılığı artırma kapasitesi toplumu beklenmedik kriz ve felaketlere karşı koruyabilmektedir. Covid-19 pandemisi sırasında sigorta şirketlerinin salgını teminat kapsamına alması, kriz sürecinin olumsuz etkilerini hafifletmiş ve sağlık sistemi üzerindeki yükü azaltmıştır. Benzer şekilde, doğal afetler gibi ekstrem durumlarda sigorta sektörü maddi kayıpları karşılayarak toplumsal istikrarı sağlamada önemli bir rol üstlenmektedir. Eğitim sigortaları ise İGE'nin eğitim göstergelerinin iyileşmesine katkı sağlayabilecek niteliktedir. Eğitim sigortası, ailelerin çocuklarının eğitime yatırım yapmasını teşvik eder ve eğitim süresini uzatarak, insani gelişmişlik endeksinin eğitim boyutunun güçlenmesine olanak tanır. Bu nedenlerle, sigorta sektörü hem bireysel hem de toplumsal düzeyde insani gelişmişliğe çok yönlü katkılarda bulunabilmektedir.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, sigorta ve emeklilik sektörü toplanan fonları ağırlıklı olarak sermaye piyasalarında değerlendirerek bankacılık dışı finansal sistemin gelişmesine yardımcı olmakta ve ekonomiye uzun vadeli fon sağlamaktadır. Sektörün 2023 yılında emeklilik fonları da dahil olmak üzere ekonomiye toplam sağladığı fon tutarı 1,2 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Tez çalışmasından elde edilen bulgular ışığında, sigorta sektörünün finansal gelişmişlik üzerindeki etkisini artırmak ve sektörün daha etkin bir şekilde işleyişini sağlamak için bazı öneriler sunabilmek mümkündür. Sektörün ve sigorta ürünlerinin daha bilinir olması ve bu ürünlerin daha geniş kitlelere ulaşabilmesini kolaylaştıran düzenlemeler yapılmalıdır. Bu hususta devlet ve kurumlar ile yapılan iş birlikleri ve kamudan sağlanacak teşvikler önem taşımaktadır. Finansal okuryazarlığın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalı ve eğitimler sunulmalıdır. Gerek bireylere gerekse işletmelere sigortacılığın işlevleri ve sağlayabileceği faydalar konusunda bilgilendirmeler yapılmalı ve genel sigorta bilinci artırılmalıdır. Bu bilgilendirme süreci ilkökul seviyesinden lisans seviyesine kadar düzenlenebilecek olan finansal okuryazarlık programları ile sağlanabilmelidir.

Sigorta sektöründe çok önemli bir konu olan güven ortamının sağlanması için etkin bir düzenleyici ve denetleyici mekanizmanın varlığı önemlidir. Bu mekanizma, sigorta dolandırıcılıklarının önlenmesi ve sigorta şirketlerinin mali yapılarının güçlendirilmesi gibi konularda denetim ve düzenlemeler içermelidir.

Her sektörde olduğu gibi sigorta sektörü de son dönemde yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte köklü bir değişim sürecinin içine girmektedir. Özellikle müşteri ihtiyaç ve beklentileri bu değişimin ana konularından bir tanesidir. Bu nedenle sigorta şirketlerinin, tüketici ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilecek yeni ve yenilikçi sigorta ürünleri geliştirmesi teşvik edilmelidir. Özellikle hayat dışı sigorta alanında daha esnek ve kapsamlı ürünlerin sunulması, bu segmentteki penetrasyonu artırabilecektir.

Yapılacak gelecek çalışmalarda, finansal gelişmişlik ve insani gelişmişlik endeksleri eklenen farklı kontrol değişkenleriyle birlikte ayrı ayrı değerlendirilerek sigorta sektörünün diğer ekonomik ve sosyal göstergeler üzerindeki etkileri daha derinlemesine incelenebilecektir. Örneğin, işsizlik oranı, enflasyon, eğitim düzeyi ve demografik yapının sigorta penetrasyonu

üzerindeki etkisi araştırılabilecektir. Böylelikle sigortacılık sektörünün daha geniş bir perspektiften analiz edilmesi sağlanabilecektir.

Sonuç olarak, sigorta sektörü, sadece ekonomik kalkınmanın değil, aynı zamanda toplumsal refah ve insani gelişmişlik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde de önemli bir araçtır. Bu nedenle, politika yapıcılar ve sektördeki paydaşlar, sigortacılığın gelişimini destekleyerek finansal piyasaların sürdürülebilirliğini ve toplumsal refahı sağlamaya yönelik stratejiler geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKHİSAR, İlyas., Ali KÖSE, Seher TEZERGİL, Özgür AKPINAR, İskender DEMİRBILEK, **Ölçek Ekonomileri ve Sigorta Sektörünün İstatistiksel Değerlendirilmesi.** İstanbul: Türkmen Kitapevi. 2009.

BABUŞCU, Şenol vd. **Dijital Dönüşüm ve Finans: Gelecek Sandığımızdan Daha Yakın.** Ankara: Akademi Araştırma Planlama Danışmanlık Eğitim Yayıncılık Ltd. Şti. 2021.

BAŞTÜRK- HAYIRSEVER, Feride., Deniz ÇAKMAK, Barış DEMİRTAŞ, **Sigortacılığa Giriş.** Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları. 2017.

ÇİPİL, Mahir. **Risk Yönetimi ve Sigortacılık.** 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi. 2013.

DRISCOLL, John Christopher and Aart KRAAY. **Spatial Correlations in Panel Data,** World Bank Publications, 1995.

DUMAN, Şebnem. “**Türk Sigorta Sektöründe Boş Kapasiteler ve Ekonomik Kayıplar**”, İstanbul: Bilimsel Araştırma Merkezi Yayını, 1998.

DUYGULU Ercan ve Pınar PEHLİVAN. **Sigorta İşletmeciliği,** Ankara. Detay Yayıncılık. 2017.

FERGUSON, Niall. **Paranın Yükselişi: Dünyanın Finansal Tarihi,** Çev. Barış Pala, 2. Basım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2012.

GENÇ, Ömür. “**Sigortacılık Sektörü ve Türkiye’de Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Kapasitesi**”, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. 2002.

GUJARATİ, D. N. **Temel Ekonometri,** (Çev. Ü. Şenesen ve G. G. Şenesen), İstanbul: Literatür Yayınları, 1999.

GÜVEL, E. A. ve Afıtap Ö. GÜVEL. **Sigortacılık,** İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2018.

KAHYA, Mehmet **Maliyet Açısından Sigorta Hizmetinin Fiyatlandırılması**, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2015.

KAYA, Ferudun ve Mehmet KAYA. **Sigorta ve Sigortacılık**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2017.

KEYNES, John Maynard. **The General Theory of Employment, Interest, and Money**, New York: Harcourt Brace and Company, 1936.

KIRKBEŞOĞLU, Erdem. **Risk Yönetimi ve Sigortacılık**. Ankara: Gazi Kitabevi. 2015.

LERNER, Richard M. **Concept and Theories of Human Development**, Fourth Edition, New York: Routledge Taylor&Francis, 2018.

McKINNON, Ronald I. **Money and Capital in Economic Development**, Washington D.C.: The Brookings Institution, 1973.

NOMER, Cahit. **Sigortanın Temel Prensipleri ve Reasürans**. İstanbul: Milli Reasürans Yayınları. 1997.

ÖZPOLAT, Murat. **Temel Sigortacılık**, 5.Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2011.

SEN, Amartya. **Development as Freedom**, Oxford University Press. 1999.

SHAW, Edward S. **Financial Deepening in Economic Development**. London Oxford University Press. 1973.

TUNAY, K. Batu. **Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi**. İstanbul: Birsen Yayınevi. 2005.

URALCAN G. Şebnem, **Temel Sigorta Bilgileri ve Sigorta Sektörünün Yapısal Analizi**, Hiperlink Yayınları: İstanbul, 3. Baskı, 2011.

ÜNAN, Samim. Hayat Sigortası Sözleşmesi. İstanbul: Beta Yayınevi. 1998.

YASLIDAĞ, Beyhan. **Sigortacılık, Sigorta Aracıları-Sigorta İşlemleri**, 2.Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları. 2014.

YERDELEN TATOĞLU, Ferda. **Panel Veri Ekonometrisi**, 4. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2018.

Sürelî Yayınlar&Makaleler&Bildiriler

ADAMS, Mike, Bruce BURTON and Philip HARDWICK, “The Determinants of Credit Ratings in The United Kingdom Insurance Industry”, **Journal of Business Finance&Accounting**, Volume 30, Issue 3, April/May 2003, pp.539-572.

AFŞAR, Aslı. "Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Cilt 36, 2007, ss.188-198.

AK, Mehmet Zeki, Nurullah ALTINTAŞ ve Ahmet Salih ŞİMŞEK. “Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizi”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, 2016, ss.151-160.

AKAR, Gökhan, Tufan SARITAŞ ve Oktay KIZILKAYA. “İnsani Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Geçiş Ekonomileri Üzerine Bir Uygulama”, **Business and Economics Research Journal**, Cilt 12, Sayı 2, 2021, ss.307-318. <http://dx.doi.org/10.20409/berj.2021.323>.

AKERLOF, George A. “The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism”, **Quarterly Journal of Economics**, Volume 84, No: 3, August 1970, pp. 488-500.

AKINLO, Taiwo and Olumuyiwa Tolulope APANISILE. “Relationship between Insurance and Economic Growth in Sub-Saharan African: A Panel Data Analysis”, **Modern Economy**, Volume 5, 2014, pp.120-127.

AKPINAR, Özgür ve Serhat GÜLSU. “Organize Piyasalardaki Türev Araçların İşlem Hacimlerinin Sigorta Sektörünün Gelişimine Etkisi”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt 12, Sayı 23, 2020, ss.495-509, <https://doi.org/10.14784/marufacd.782979>

AKYOL ÖZCAN, Kübra. Ülkelerin İnsani Gelişmişlik Sınıflamalarının UTADIS ve Sıralı Lojistik Regresyon Modelleri Aracılığıyla Yeniden Hesaplanması ve Değerlendirilmesi, **Doktora Tezi, Ekonometri Anabilim Dalı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2019.**

ALATAŞ, Sedat ve Osman PEKER. “Kurumsal Kalite ve Gelir: Panel Veri Analizi” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, 2016, s.65. ss.61-79.

ALBAYRAK, Ali Sait. “Değişen Varyans Durumunda En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Ağırlıklı Regresyon Analizi ve Bir Uygulama”. **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2008, Cilt 10, Sayı 2, ss.111-134.

ANDERSON, Judy Feldman. **Risk and Insurance**, 2. Baskı, Amerika Birleşik Devletleri: Society of Actuaries Publication, 2005.

APERGIS, Nicholas and Thomas POUFINAS. “The Role of Insurance Growth in Economic Growth: Fresh Evidence From a Panel of OECD Countries”, **North American Journal of Economics And Finance**”, Vol.53, 2020, pp.1-16, <https://doi.org/10.1016/j.najef.2020.101217>.

ARENA, Marco. “Does Insurance Market Activity Promote Economic Growth? A Cross-Country Study For Industrialized and Developing Countries”, **Journal of Risk and Insurance**, 2008, Vol 75, No 4, pp.921-946.

ARMUTCUOGLU TEKİN, Hatice ve Mert URAL. "Finansal Gelişme ve Ekonomik Performans İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Bir Analiz.", **OPUS International Journal of Society Researches** Cilt 11, Sayı 18, 2019, ss.43-77.

BECK Thorsten and Ian WEBB. “Economic, Demographic Andinstitutional Determinants of Life Insurance Consumption”, **The World Bank Economic Review**, Vol.17, No.1, 2003, pp.51–88.

BERGER, Allen N., Leora F. KLAPPER and Rima TURK-ARISS. “Bank Competition and Financial Stability”, Policy Research Working Paper, **The World Bank**, August 2008, pp. 1-24.

BERK, Niyazi. **Sigorta Şirketlerinin Mali Yeterlilik ve Risk Yönetimi: Türkiye’de ve AB’de Yeni Düzenlemeler**, 1. Baskı, İstanbul: Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları, 2005.

BÖLÜKBAŞI, Ayşegül ve E.Baturalp PAMUKÇU. **Sigortacılıkta Risk Yönetimi**, 1. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2008.

BÖLÜKOĞLU, Anıl. “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Doğrusal Olmayan İlişki: IMF Finansal Gelişmişlik Endeksi ile Yeni Bulgular”, **Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi**, Cilt.6, Sayı 2, 2021, ss.385-402. <https://doi.org/10.30784/epfad.962307>.

BREUSCH Trevor S. and Adrian R. PAGAN, “The Lagrange Multiplier Test and Its Application to Model Specification in Econometrics”. **Review of Economic Studies**, Vol 47, 1980, pp.239-253. <https://doi.org/10.2307/2297111>.

BUDAK, Serdar ve Aylın MERCAN ALKAN. “Hayat Dışı Sigortacılık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1985-2018 Türkiye Örneği”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, ss.218-229.

BÜLBÜL, Serpil Ergün ve Ali KÖSE. “Türk Sigorta Sektörünün Promethee Yöntemi ile Finansal Performans Analizi”. **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 38, Sayı 1, Haziran 2016, ss. 187-210. DOI:<https://doi.org/10.14780/iibd.29194>.

CENGİZ, Vedat. “Finansal Piyasalarda Bilgi Problemlerinin Çözümünde Bankaların Rolü”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, 2010, Cilt 5, Sayı 1, ss.151-162.

CHANG, Tsangyao, Chien-Chian LEE, Chi-Hung CHANG. “Does Insurance Activity Promote Economic Growth? Further Evidence Based on Bootstrap Panel Granger Causality Test”. **The European Journal of Finance**, Vol 20, No 12, 2014, pp.1187-1210.

CHENG, Su-Yin ve Han HOU. “Financial Development, Life Insurance and Growth: Evidence From 17 European Countries”, **The Geneva Papers on Risk and Insurance- Issues and Practice**, Vol.47, 2022, pp.835–860, <https://doi.org/10.1057/s41288-021-00247-1>.

CRISTEA, Mirela, et al. Insurance Development and Life Quality in The European Union Countries. an Empirical Assessment, **Facta Universitatis, Series: Economics and Organization**, Vol 1, 2021, pp.313-324.

ÇAKAR, Recep ve İsmail YILDIRIM. "Türkiye’de Sigorta Dağıtım Kanalları ve Sigorta Acentelerinin Sorunlarına Yönelik Bir Araştırma", **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 51, Eylül-Ekim 2015, ss.424-435.

ÇATALBAŞ, Gaye Karpat ve Ömer YARAR. "Türkiye'deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi" **Alphanumeric Journal**, Cilt 3, Sayı 1, 2015, ss.99-117.

ÇELİK, Ali; Hakan ÖZCAN, Mustafa ÇANAĞCIOĞLU. "Sigorta Şirketlerinde Kârlılığın Belirleyicileri: BIST Sigorta Şirketleri Üzerine Bir Araştırma", **Financial Analysis/Mali Çözüm Dergisi**, 2024, Vol 34, Sayı 184, s.1001.

ÇEŞTEPE, Hamza ve Ertuğrul YILDIRIM. "Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 12, Sayı 12, 2016, ss.12-26.

CIHAK, Martin, Aslı DEMİRGUC-KUNT, Erik FEYEN and Ross LEVIINE. "Benchmarking Financial Systems Around the World", **Policy Research Working Paper Series 6175**, The World Bank, 2012, p.9.

CREEL Jérôme, Paul HUBERT and Fabien LABONDANCE, "Financial Stability and Economic Performance", **Economic Modelling**, Volume 48, 2015, pp.25-40.

DAĞDELEN, İlhan. "Liberalizasyon", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2004, ss.1-66.

DAĞIDIR, Canan. "Finansal Aracı Olarak Bankaların Ekonomik Büyümeye Etkisi ve Türkiye Örneği." Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, (2014).

DAMÍAN, Ward, and Ralf ZURBRUEGG. "Does Insurance Promote Economic Growth? Evidence from OECD Countries," **The Journal of Risk and Insurance**, Vol. 67, No. 4, 2000, pp.489-506.

DAS, Udaibir, S. Nigel DAVIES, and Richard PODPIERA. Insurance and Issues in Financial Soundness, **IMF Working Paper**, WP/03/138. 2003.

DASH, Saurav et al., “Insurance Market Penetration and Economic Growth in Eurozone Countries: Time Series Evidence on Causality”, **Future Business Journal**, Volume 4, 2018, pp.50–67.

DURGUT, İlker ve Ali KÖSE. “Türk Sigorta Sektöründe Faaliyet Gösteren Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinin Sermaye Yapısını Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi”, **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7 Sayı 2, Haziran 2022, ss.270-282.

DÜCAN, Engin ve Mustafa AKAL. “Komşu Ülkelerle Yapılan Dış Ticaretin DYY Girişleri Üzerine Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel Veri Analiz”, **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2017, s.72.

EFEYOĞLU, Rabia. “İnsani Gelişimin Finansal Gelişme Üzerindeki Etkisi: APEC Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama”, **Gazi İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 7, Sayı 3, 2021, ss.226-236.

EGE, İlhan ve Taha Bahadır SARAÇ. “The Relationship Between Insurance Sector and Economic Growth: An Econometric Analysis”, **International Journal of Economic Research**, Cilt 2, Sayı 2, ss.1-9.

EICHENGREEN, Barry. “Insurance Underwriter or Financial Development Fund: What Role for Reserve Pooling in Latin America?” **Open Economies Review**, Volume 18, 2007, pp.27-52.

EMEK, Ömer Fazıl. Enflasyonun Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

ERİM, Neşe ve Armağan TÜRK, “Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, 2005, ss.21-45.

EYÜBOĞLU, Kemal ve Kadir AKAN, “Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: RALS-EG Eşbütünleşme Testi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 22, Sayı 4, ss.974-988.

FEYEN, Erik, Rodney R. LESTER and Roberto de Rezende ROCHA. “What Drives the Development of the Insurance Sector? An Empirical Analysis Based on Lester a Panel of Developed and Developing Countries”, **Journal of Financial Perspectives**, Vol. 1, No. 1, 2013, p. 1, pp.1-23.

G. KING, Robert and Ross LEVINE. "Finance, Entrepreneurship and Growth" *Journal of Monetary Economics*, Vol 32, No 3, 1993, pp.513-542.

GHOSH, Amlan. “Does Life Insurance Activity Promote Economic Development in India: An Empirical Analysis.” **Journal of Asia Business Studies**, Vol 7, No 1, 2013, pp.31-43.

GRANGER, C. W. J and P. NEWBOLD. “Spurious Regressions in Econometrics”, **Journal of Econometrics**, Vol 2, No 2, 1974, pp.111-120.

GÜMÜŞ, Ersin. “OECD Ülkelerinde İnsani Gelişme ve Finansal Gelişme Endeksleri ile Sigortacılık Prim Üretimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **TROYACADEMY Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2020, ss.149-172.

HAISS, Peter and Kjell SÜMEĞİ. “The Relationship Between Insurance and Economic Growth in Europe: A Theoretical and Empirical Analysis”, **Empirica** 2008, DOI 10.1007/s10663-008-9075-2.

HSIAO, Cheng, Dean C. MOUNTAIN and Kathleen HO-ILLMAN. “Bayesian Integration of End-Use Metering and Conditional Demand Analysis”, **Journal of Business and Economic Statistics**, 1995, pp.315–326

JAWADI, Fredj Catherine BRUNEAU and Nadia SGHAIER, “Nonlinear Cointegration Relationships Between Non-Life Insurance Premiums and Financial Markets”, **The Journal of Risk and Insurance**, Vol 76, No 3, 2009, pp.753-783 Doi: 10.1111/j.1539-6975.2009.01314.x

KAYA, Abdulkadir. "Finansal piyasalardaki gelişmelerin insani gelişmişlik üzerine etkisi: Türkiye örneği.", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Cilt 20, 2017, ss.169-180.

KAYA, Neylan ve Nazife Özge BEŞER. "The Effect of Insurance Premium on Economic Growth in European Union Countries: Panel Data Analysis", **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)**, Cilt 12, Sayı 23, 2020, ss.442-451.

KHODABAKHSHİ, Akbar. "Relationship between GDP and Human Development Indices in India" **International Journal of Trade, Economics an Finance**, Vol 2. No 3, June 2011, ss.251-253.

KPMG, **Sigorta Sektörel Bakış**, 2024.

LEE, Chien-Chiang and Yi-Bin CHİU. "The Impact of Real Income on Insurance Premiums: Evidence From Panel Data", **International Review of Economics and Finance**, Vol 21, 2012, pp.246–260.

LEE, Chien-Chiang ve Yi-Bin CHİU. "The Impact of Real Income on Insurance Premiums: Evidence From Panel Data", **International Review of Economics and Finance**, Vol 21, 2012, pp.246–260.

LEE, HuiShan. "Insurance Development and Economic Growth", **Financial Statistical Journal**, Volume 5, Issue 1, 2022, pp.1-17.

Lİ Donghui et al., "The Demand For Life Insurance in OECD Countries", **The Journal of Risk and Insurance**, Vol. 74, No. 3, 2007, pp.637-652.

MARE, Codruța, Simona Laura DRAGOȘAND and Ingrid-Mihaela DRAGOTA. "The Impact of Human Development on the Romanian Life Insurance Market: A County Spatial Econometric Analysis", **Cogent Business & Management**, Vol. 6, No 1, 2019, pp.1-15, <https://doi.org/10.1080/23311975.2019.1707609>.

MARE, Codruța, Simona Laura DRAGOȘAND, Ingrid-Mihaela DRAGOTA. "The Impact of Human Development on the Romanian Life Insurance Market: A County Spatial Econometric

Analysis”, **Cogent Business & Management**, Vol. 6, No 1, 2019, pp.1-15, <https://doi.org/10.1080/23311975.2019.1707609>.

MEMİŞ, Hasan ve Hüseyin ÇELİK. “Sigortacılık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: G-8 Ülkeleri İçin Bir Uygulama”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 24, Sayı 46, Aralık 2021, ss.1017-1027.

MİKE, Faruk ve Ali Eren ALPER. “Kırılgan Ekonomilerde Finansal Gelişme Düzeyinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, **Business and Economics Research Journal**, Cilt 12, Sayı 1, 2021, ss.49-64. <http://dx.doi.org/10.20409/berj.2021.310>.

MURESAN, Gabriela-Mihela ve Gabriel ARMEAN. “Human Development and Perceived Corruption as Key Factors of Life Insurance, The Annals of the Univesity of Oradea”, **Economic Sciences**, Issue 1, pp.443-451.

OSTOJIC, Sasa. “Financial Development and Human Development in the European Union”, 2013, Theses and Dissertations. 1588.

OUTREVILLE, J.François. “The Economic Significance of Insurance Markets in Developing Countries”, **Journal of Risk and Insurance**, Volume 57, No 3,1990, pp.487–498.

ÖZCAN, Hakan; Nuriye Zeynep ÖKTEN ve İbrahim UZPEDER. Sigorta Sektörünün Yarattığı Kamusal Dışsallıklar, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 2, 2021, ss.73-88.

ÖZDEMİR, Fevzi Serkan, “Halka Açık ve Halka Açık Olmayan İşletmeler Yönüyle Tekdüzen Muhasebe Sistemi ve Altman Z Skor Modellerinin Uygulanabilirliği/Turkish Uniform Accounting System and Applicability of Altman Z Score Models in the Context of Public and Private Companies”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt 14, Sayı 1, 2014, ss.147-161.

ÖZÜDOĞRU, Haşim ve Çiğdem ÇETİN. “Türkiye’de Sigortacılıkta Güncel Sorunlar”. **Third Sector Social Economic Review**, Cilt 52, Sayı 2, 2017, s.61., ss.57-70.

PAN, Guochen and Chi Wei SU. “The Relationship Between Insurance Development and Economic Growth: A Cross-Region Study for China”, **China International Conference on Insurance and Risk Management**. 2012.

PESARAN, M. Hashem. “General Diagnostic Tests For Cross-Sectional Dependence in Panels”. **Empirical Economics**, Vol 60, No 1, 2021, pp.13-50.

PRADHANA, Rudra P., Mak B. ARVINB and Neville R. NORMAN, “Insurance Development and The Finance-Growth Nexus: Evidence From 34 OECD Countries”, **Journal of Multinational Financial Management**, Vol. 31, 2015, pp.1–22.

RANIS, Gustav, Frances STEWART and Alejandro RAMIREZ. “Economic Growth and Human Development”, **World Development**, Vol. 28, No. 2, 2000, pp.197-219.

RAULT, Christophe et al. “Financial Development and its Effects on Economic Growth: A Dynamic Analysis”, **Emerging Markets and the Global Economy**, Chapter 34, 2014, ss.811-824.

SAĞLAM, Yağmur ve Filiz ERATAŞ SÖNMEZ. "Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Avrupa geçiş ekonomileri örneği." **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1, 2017, ss.121-140.

SARIOĞUZ, Selahattin. Sigorta Sektöründe Risk Yönetimi, Alternatif Risk Transfer Yöntemleri, Şirketler İçin Bir Öneri: Hava Durumu Opsiyonları. İstanbul Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi SBE, 2007.

SCHINASI, Garry J. “Defining Financial Stability”, **IMF Working Paper**, 2004, p.10.

SCHUMPETER, Joseph. **The Theory of Economic Development**, Redvers OPIE (çev.), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.

SEZGİN, Funda ve H. Yunus BUDAK. “İnsani Gelişmişliğin Büyüme Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Karşılaştırması”, **İstanbul İktisat Dergisi, Istanbul Journal of Economics**, Cilt 72, Sayı 1, 2022, ss.81-104. <https://doi.org/10.26650/ISTJECON2021-1070420>.

SHIN, Yongcheol. “Comments on: Panel Data Analysis-Advantages and Challenges”, **Test**, 2007, Volume 16, No 1, pp.52-55.

SHI, Xiaojun and Yan ZHU. "Must Urbanization Promote the Development of Life Insurance Industry? Heterogeneity Analysis Based on Human Development Index", **Journal of Finance and Economics** Vol.43, Issue 6, 2017, pp.105-117.

SIBINDI, Athenia Bongani. "Life Insurance, Financial Development and Economic Growth in South Africa: An Application of The Autoregressive Distributed Lag Model". **Journal of Risk Governance & Control: Financial Markets & Institutions**, Vol 4, No 4, 2014, pp.81-90.

Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu Faaliyet Raporu, İstanbul, 2023.

SKIPPER, Harold D. "Foreign Insurers in Emerging Markets: Issues and Concerns", **IIF Occasional Paper**, International Insurance Foundation, 1997.

SKIPPER, Harold, Jr. "Foreign Insurers in Emerging Markets: Issues and Concerns" Center for Risk Management and Insurance, **Occasional Paper**, Vol 9, No 2, 1997.

STEMPEL, Jeffrey W. "The Insurance Policy as Social Instrument and Social Institution", **Scholarly Works**, No, 6, 2010.

SWISS RE Institute, **World Insurance: Strengthening Global Resilience With A New Lease Of Life**, Sigma No 3/2024.

ŞENOL, Zekai. "Finansal Gelişim ile İnsani Gelişim Arasındaki İlişki: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği.", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2 2019, ss.341-358.

TAQI, Muhammad, et al. "An analysis of Human Development Index and Economic Growth. A Case Study of Pakistan." **iRASD Journal of Economics**, Cilt 3, Sayı 3, 2021, ss.261-271.

TOPRAK, Aslı OKAY. "Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme: Farklı Ekonomik Yapılar Açısından Ampirik Bir Araştırma", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018, İstanbul, s.187.

TUNAY, Necla ve K.Batu TUNAY. “Avrupa’da Sigorta Prim Üretimi Gelir ve Satın Alma Gücü Arasındaki Uzun Dönem Denge İlişkileri”, **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2016, ss.1-16.

TÜLEYKAN, Hayrettin ve Yeliz DEMİRCİ, “Sigortacılık Sektörü ile İnsani Kalkınma Endeksi Arasındaki İlişkinin Analizi: 1985-2017”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, Cilt 55, Sayı 1, 2020, ss.111-133.

Türk Ticaret Kanunu, Sigorta Hukuku, 6. Kitap, Madde. 1401

Türkiye Sigorta Birliği, **Hayat Sigortaları Pozisyon Belgesi**, 2023.

Türkiye Sigorta Birliği, **Strateji Raporu**, 2020-2024.

Türkiye Sigorta Birliği, **Türkiye Sigortacılık Sektörü Ekonomik Etki Analizi**, 2022.

TÜZÜNTÜRK, Selim. “Panel Veri Modellerinin Tahmininde Parametre Heterojenliğinin Önemi: Geleneksel Phillips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2007, Cilt 21, Sayı 2, ss.1-14.

UNCTAD, First session of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD I), 1964, Geneva-Switzerland.

UNDP, Human Development Report 1990, New York.

URALCAN, G. Şebnem. “Sigorta Faaliyetlerinin İşlevsel Açıdan Değerlendirilmesi ve Türk Sigorta Sektörünün bu Bağlamda Dünya Sigorta Şirketleriyle Karşılaştırılması”, **Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi**, 2012, Cilt 4, Sayı 1, ss.125-134.

W KLEIN, Michael and Giovanni P. OLIVEI. “Capital Account Liberalization, Financial Depth, and Economic Growth”, **Journal of International Money and Finance**, Vol 27, 2008, pp.861-875.

WEBB, Ian Martin, F. GRACE; and Harold D. SKIPPER. "The Effect of Banking and Insurance on the Growth of Capital and Output" Center for Risk Management and Insurance, Working Paper 02, 2002.

YAVUZ, Selahattin. “Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 23, Sayı 3, 2009, s. 126. ss.123-140.

YAVUZ, Selahattin. “Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 23, Sayı 3, 2009, ss.123-140.

YETER, Fatih, İlhan EROĞLU ve Nalan KANGAL. "Ekonomik Büyüme, Enerji Tüketimi ve Çevresel Bozulma İlişkisi: Türk Cumhuriyetleri Üzerine Panel Veri Analizi." **Türk Dünyası Araştırmaları**, Cilt 129, Sayı 255, 2021, ss.405-432.

ZORTUK, Mahmut ve H. Feyyaz EBEOĞLUGİL. “Seçilmiş Geçiş Ekonomilerinde İnsani Kalkınma ve Sigorta İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Afro- Avrasya Özel Sayısı, Aralık 2016, ss.378-395.

İnternet Kaynakları

Emeklilik Gözetim Merkezi, <https://www.egm.org.tr> (11.10.2024)

International Monetary Found, <https://data.imf.org/> (16.07.2023)

Munich Re, <https://www.munichre.com/en.html> (19.09.2024)

Sigorta Bilgi ve Gözetim Merkezi, <https://www.sbm.org.tr>, (10.09.2024)

Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu, <https://www.seddk.gov.tr> (05.07.2024)

SWISS RE, <https://www.swissre.com/institute/> (27.09.2024)

SWISS RE, Sigma Data Explorer, <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research/data-explorer.html> (27.09.2024)

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, <https://www.tcmb.gov.tr> (19.02.2023)

Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr> , 13.06.2024

Türkiye İstatistik Kurumu, <https://www.tuik.gov.tr> (10.09.2024)

Türkiye Sigorta Birliği, <https://www.tsb.org.tr>, (10.10.2024)

UNDP, Human Development Reports, <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (15.05.2023)

World Bank Group, <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey> (18.02.2023)

Vergi Uygulamaları, Allianz Sigorta
https://www.allianz.com.tr/tr_TR/hakkimizda/bilgilendirme-ve-raporlar/vergi-uygulamalari.html, (02.06.2024)